

Bediüzzaman Said NURSÎ

RAMAZAN İKTİSAT ŞÜKÜR RİSALELERİ ÜZERİNE

Açıklamalar:
Abdullah AYMAZ

Bediüzzaman Said Nursî

RAMAZAN-İKTİSAT-ŞÜKÜR RİSALELERİ ÜZERİNE

Açıklamalar:
ABDULLAH AYMAZ

Copyright © Şahdamar Yayınları, 2012

*Bu eserin tüm yayın hakları Işık Yayıncılık Ticaret A.Ş. 'ne aittir.
Eserde yer alan metin ve resimlerin Işık Yayıncılık Ticaret A.Ş. 'nin önceden
yazılı izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt
sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.*

Editör

Yücel BOZCU

Görsel Yönetmen

Engin ÇİFTÇİ

Kapak

İhsan DEMİRHAN

Sayfa Düzeni

Hüseyin KASIMOĞLU

ISBN

978-605-4038-54-1

Yayın Numarası

153

Basım Yeri ve Yılı

Çağlayan A.Ş.

TS EN ISO 9001:2008
Ser No: 300-01
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir / İZMİR
Tel: (0232) 274 22 15
Haziran 2012

Genel Dağıtım
Gökkuşığı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31
Tek-Er İş Merkezi Mahmutbey / İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Şahdamar Yayınları
Bulgurlu Mahallesi Bağcılar Caddesi No: 1
34696 Üsküdar / İSTANBUL
Tel: (0216) 522 11 44 Faks: (0216) 522 11 78
www.sahdamaryayinlari.com
facebook.com/kitapkaynagi

GİRİŞ

İmam-Hatip Lisesi'nde okurken İzmir'de bazı camilerde Ramazanlarda vaaz ettim. Ramazan ayı olduğu için Ramazan Risalesi'nden ve İktisat Risalesi'nden istifade ettim. Varyant taraflarında bir camide ve Halid Rıfat Paşa civarındaki camilerde; aklımda kalan Nur-i Kamer Camii... 31 Mart 1971'den önce de Buca Cezaevi'nde hem vaaz etmiş, hem de teravîh namazı kıldırılmışım.

Bir gün, bir camide vaaz sırasında iktisadın öneminden ve israfın zararından bahsediyordum. Fakir-fukarayı düşünmeden, mideyi tıka basa doldurmanın uygun olmadığını ifade etmeye çalışıyordum. Üstad Hazretleri'nin İktisat Risalesi'nde geçen sözlerine atfen, *“İnsan gerçek iştihayı kaybedince, yemeklerin çeşitliliğinin verdiği sun'î ve yalancı bir iştihâ ile durmadan yer, sonra da bu şekil yeme işi de hazımsızlığa sebebiyet verir; midesinde ihtilâl çıkar. Sonra bu yangını ve kargaşayı gidermek için 'Aman doktor gelsin, yangını söndürsün!' demeye başlar. Hâlbuki fakir-fukarayı düşünüp israftan sakınsak, onlara yardım etsek memlekette sağ-sol kavgası da kalmaz.”* demiştim.

Vaaz ve namaz bittikten sonra, cemaatten orta yaşta olan birisi yanıma sokulup dedi ki:

– Aman hocam, sen ne yapıyorsun? İhtilâl-mihtilâl dedin, ödüm koptu! Gözünü seveyim bir daha böyle şeylerden bahsetme! Seni alır, götürür hapse atarlar... Elimizden de bir şey gelmez. Arkadan üzülür kalırız...

İsviçre'de ise bir iftar yemeğinde, kalburüstü yerlilere Ramazan Risalesi'nden bazı parçalar okuyup izah ettim. Bir arkadaşım da tercüme ediyordu. Konuşmadan sonra bazı İsviçreliler gelip konuştuğum dilin fonetiğinin ve musikisinin çok hoşlarına gittiğini söylediler.

Şimdi de bu kısa girişten sonra, Cihan Yenilmez Bey'in, Hz. Üstad'ın Ramazan ayını nasıl geçirdiğini, nasıl zor şartlar altında oruç tuttuğunu anlatan bir yazısını aktarmak istiyorum:

İftar Sofrasında Bir Garip Zahid

Rahmet ayının huzur dolu ikliminin hissedildiği iki katlı ahşap bir ev... Sabah akşam Allah'ın tesbih edildiği, ubûdiyetin en derin manası ile yaşandığı bu yer, Âlem-i İslâm'ın dertleri ile dertlenen gönülleri içinde barındırıyor. Sahurlar, iftarlar bir başka yaşanıyor bu güzel mekânda... Gün boyu Hak rızasının arandığı atmosferde mâlâyani sözlerin ve işlerin içeriye girmesine izin verilmiyor. Ezan-ı Muhammedî'nin yaklaşması ile iftar için hazırlıklar başlıyor önce. Ama öyle çeşidi bol olan Halil İbrahim sofrası gelmesin aklınıza. Bir tas sıcak çorba, varsa yoğurt, birkaç dilim ekmek... Ezan okununca yemeklerden önce huzura koşuluyor. Zira ruhun açlığı maddî açlıktan önce geliyor bu güzel insanların hayatında. İçilen bir yudum suyun ardından kılınan namaz da, imamın İlâhî Beyan'ı yudumlaya yudumlaya okuduğu âyetler de bir başka haz yaşıyor mecliste bulunan cemaate. Tesbihatın ardından iftar sofrasına geçme vakti geliyor. Pişirilen sıcak çorba tabaklara pay ediliyor önce. Uhuvvetle kâseye dolduruluyor, kura ile dağıtılıyor kardeşin kardeşe hakkı geçmesin diye. Nur'un ilk kahramanlarını bir araya getiren bu sofrada, çorbadan nasiplenene kimler var dersiniz? Zübeyr Gündüzalp, Tâhirî Mutlu, Ceylan Çalışkan, Sıddık Süleyman, Bayram Yüksel, Ahmet Feyzi Kul ve daha nice talebe... Başköşede ise kendisini Kur'ân hakikatlerini insanlığa duyurma davasına adanmış bir adam: **Bediüzzaman Said Nursî**.

Dünya zevki namına bir şey tatmadığını söyleyen Üstad'ın Ramazanları da çile ve ızdırapla bezeliydi. Eski Said döneminde harp meydanlarında ya da esaret zindanlarında geçen Ramazanların yeni Said dönemindeki adresi de hapishâneler ve sürgünlerdi. Ömrü boyunca alışık olduğu gözaltılar, tevkifler, tecritler, zehirlenmeler ve hastalıklar bu mübârek ayda da peşini bırakmazdı. Bediüzzaman'ın zorlu hayatına şahit olanlara kulak verdiğimizde yaşadıklarına biz de daha yakından tanık oluyoruz.

Said Nursî'nin talebelerden **Mehmet Özpolat** bir anısında Üstad'ın Ramazan'ını şöyle anlatıyor: *"1952 senesinin bir Ramazan akşamında Üstad Hazretleri'ni Emirdağ'da ziyarete gittim. Onu gördüğümde rengi bembeyazdı, mübârek gözlerinden yaşlar akıyordu. Dilini çıkardı, beyazlamıştı. 'Kardeşlerim, beni bu gece zehirlediler. Soğuması için penceremin kenarına bıraktığım sahur yemeğime zehir kattılar.' dedi."* Bir başka talebesi **Nadir Baysal**'dan Bediüzzaman'ın alışıl gelmiş

gözaltılarından birini dinliyoruz: “1943 senesi Ramazan ayı idi. Üstad’ın evine doğru gidiyordum. Kunduracılar Çarşısı’nda onu fayton içerisinde, yine başında sarık, adliyeye doğru götürdüklerini gördüm. Toplam 22 kişi cezaevinde 15 gün kaldılar.” O, hastalıklarına ve kendisine çektirilen bu kadar ezaya rağmen, Ramazan’da bile iman ve Kur’ân davasından bir an geri durmadı. Ramazan Risalesi, Lemaat, Birinci Şuâ, Emirdağ Çiçeği, Münâcâtü’l-Kur’ân, Hizbü’n-Nuriye gibi iman, tevhid ve tefekkür ağırlıklı birçok eser bu kutlu zaman diliminin meyvesi olarak Risale-i Nur Külliyyatı’ndaki yerini aldı.

Her ibadetini duya duya yaşayan Bediüzzaman için oruç ayrı bir anlam taşıyordu. “*Hakikî ve hâlis, azametli ve umumî bir şükrün anahtarı*” olarak gördüğü bu ibadeti en mükemmel seviyede yaşıyordu. Hem de birçok hastalığına rağmen... Kastamonu hayatından ibretli sahnelerin yansıtıldığı **Mehmet Feyzi** ve **Çaycı Emin** imzalı bir mektupta, “*Üstadımız bir Ramazan-ı Şerif’te pek şiddetli hastalıkta, altı gün bir şey yemeden, orucunu da bozmadan ubûdiyetteki mücadelelerini terk etmediler.*” ifadeleri dikkat çekiyor. Yanındakileri de anlatımı ile, Üstad, yirmi dört saatin her bir dilimini çok kıymetli görüyor ve hiçbir anını boş geçirmemeye çalışıyordu. Talebelerini bu konuda uyarıyordu: “*Ramazan-ı Şerif, bu fânî dünyada fânî ömür içinde ve kısa bir hayatta bâkî bir ömür ve uzun bir hayat-ı bakiyeyi tazammun eder, kazandırır. Ramazan’da kalp ile beraber nefsi dahi hakikatlerle meşgul etmek gerekmektedir.*” **Mehmet Fırıncı**’nın, “*Üstadımız ‘Ramazan’da insan oruçla ibadet hâlinde olduğundan, uykuda da olsa farz bir ibadeti ifa etmiş oluyor’ derdi. Bu nedenle o, her dakikası bire bin verebilen bir ayda ibadetsiz bir zaman boşluğu bırakmak istemiyordu.*” sözleri de Said Nursî’nin Ramazan anlayışını ortaya koyuyor.

Bir Yudum Su İle Orucunu Açar

Ramazan’da her hâli ve davranışına daha bir önem verir Üstad. İftarı bir yudum su ile yapıp, varsa hurma ile orucunu açmayı tercih eder. Ardından akşam namazını kılıp, yemeği daha sonra yer. Ama namaz öyle çabuk kılınmaz. **Hüsnü Bayramoğlu**’nun anlatımına göre en az bir saat sürer. **Mehmet Fırıncı** da Bediüzzaman’ın her âyeti duya duya okuduğunu anlatır. Bir insana kâfi gelmeyecek kadar az yiyen Üstad, Ramazanlarında da bu kaidesini bozmadı. “*Sarısı fazla pişmemiş yumurta içerisine kattığı, suda erimiş küçük bir peynir onun en iyi yemeğiydi.*” diyor Abdullah Yeğin.

Sofralarını bazen zeytin de süslermiş Üstad'ın. Pirinç ya da şehriye çorbası da iftar ve sahur menülerinden. Kısa süren yemeğin ardından hemen ibadete çekilir. Yatsı namazında imamlık yapar, teravih namazlarında genellikle Tâhirî Mutlu'yu imamete geçirir. Huşû ile kılınan namaz iki saati aşkın bir sürede tamamlanır. Ramazan'ın bir kısmında teravihleri bir süre camide kılar ama imam, namazı hızlı kıldırdığı ve o da sûreleri okumakta yetişemediği için camiye gitmekten vazgeçer.

“*Fitrî uyku beş saattir.*” diyen Bediüzzaman, Ramazan gecelerinde yatmamaya özen gösterir. Son on beş günü ise bu prensibe daha bir önem verir. Kendisi yatmadığı gibi talebelerinin de yatmasını istemez. İmsak vaktine kadar dua dua yalvarır, ibadetle meşgul olur. **Hulusi Yahyagil** diyor ki: “*Barla'da bir gece yanında kalmıştım. Sabaha kadar uyumadan ibadet ediyor, zikrediyor, tazarru ve niyazda bulunuyordu, pek az uyur, uyur gibi görünürdü.*” İnleyerek yaptığı zikrine Barla'nın, Isparta'nın, Eskişehir'in, Denizli'nin, Emirdağ'ın, Afyon'un geceleri, dağları, evleri, otelleri, zindanları şahit olur. Abdullah Yeğin de Üstad'ın yatağının başucunda beş metre uzunluğunda, bir metre eninde bir dua kâğıdı olduğunu ve burada yazan isimlere her sabah dua ettiğini anlatıyor. O zorlu hapishâne şartlarında bile bu özelliğini terk etmez, sabahlara kadar ellerini dergâh-ı ilâhîye açarak Cevşen, Evrad-ı Bahâiye, Delâilî'n-Nur, Hülâsatü'l-Hülâsa, Hizbi'n-Nuriye, Tahmidiye ve Sekîne dualarını okur. **Bayram Yüksel**, “*Afyon Hapishânesi'nde Üstad'ın bulunduğu koğuşa gittiğimizde arı kovanı gibi seslerin geldiğini duyardık. Bu sesler onun evrad u ezkar, dua ve niyaz sesleri idi. Gecenin hangi saatinde baksak ışığının yandığını görür, zikir sesleri işitirdik.*” diyerek Bediüzzaman'ın dualarının derinliğine işaret ediyor.

Üstad'ın Son Teravihi

Said Nursî, Ramazan'da sahur yapmayı ihmal etmez, ibadetlerini de imsak vaktine yarım saat kala nihayete erdirir. Bir tas çorba ve içilen bir bardak soğuk su sahur için kâfidir. Sabah namazı ve yapılan uzunca bir dersin ardından dinlenmeye geçer, gün boyu da Risale-i Nur'ların telif işlemleri ile uğraşır. Ramazan'da dışarıya çıkmamaya özen gösteren ve bir nevi itikâf hayatı geçiren Bediüzzaman, hapiste geçirdiği Ramazanları ise daha hayırlı görür. Afyon Hapishânesi'nde yazdığı bir mektubunda “*Bayrama kadar burada kalmamızın bizlere çok faydası ve hayrı olduğuna*

kanaatim var.” der. Tahliye olmaları hâlinde “Bu medrese-i Yusufiye’deki hayırlardan mahrum kaldıkları gibi, dünya işleriyle meşgul olmaları sonucunda, sırf uhrevî olan Ramazan-ı Şerif’in mânevî huzuruna zarar vereceğini” belirtir.

Bediüzzaman, Ramazan ve Kadir Gecesi’ni en derin anlamıyla yaşamaya çalışır. Bu önemli zaman diliminden başkalarının da istifade etmesine özen gösterir. **Ziya Dilek** bir anısında onun bu yanını şöyle dile getiriyor: *“Üstad’ın Kastamonu’daki evi bir Ramazan günü basılarak aranıyor. Gözaltına alınarak otobüsle Ankara’ya götürülürken yolda şoförden otobüsü durdurmasını istiyor. Araç durunca içindekilere ‘Bu gece büyük ihtimalle Leyle-i Kadir’dir. Diğer günlerde Kur’ân okunursa harf başına on sevap, Ramazan’da okunursa bin sevap, Leyle-i Kadir’de okunursa otuz bin sevap verilir; bunu kazanmak ister misiniz?’ der. ‘Evet, isteriz.’ diye cevap veren yolculara ‘Öyle ise şimdi her Müslüman üç İhlâs, bir Fatiha, bir Âyetü’l-Kürsî okursa ebedî hayat için dağarcığına azık hazırlamış olur.’ diye karşılık verir.”* Okunan her bir Kur’ân harfî için bin, cuma geceleri binler ve Kadir Gecesi’nde otuz bin sevap verileceğini müjdeleyerek etrafındakileri Kur’ân ayında İlâhî Kelâmı okumaya teşvik eder.

Bediüzzaman talebelerine hatim yapmaları için Kur’ân’ı taksim eder. Herkese bir cüz vererek Ramazan boyunca okumalarını ister. Böylece her gün bir hatim indirilir. O, bu uygulamanın talebelerinin bulunduğu her şehirde yapılmasını önerir. Bütün hatimlerin duasını da bizzat kendisi yapar. Mehmet Fırıncı, Üstad’dan miras bu faaliyeti günümüze kadar devam ettirmeye çalıştığını söylüyor.

Talebeler en acı Ramazan’ı ise 1960 yılında geçirir. Çünkü o sene Bediüzzaman ebediyet âlemine göç eder. Üstad bu son Ramazan’ında on bir gün boyunca yatsının farzında imamlık yapar, talebeleri ile teravihler kılar. O son teravihi Bayram Yüksel anlatıyor: *“Ramazan’ın tam on beşiydi. Teravih namazını Tâhirî Mutlu Ağabey’in arkasında kılıyorduk. Üstadımız fenalaştı. Namazı yarıda kesmek istedik. O ise ‘Yok, tamam kılacağız.’ dedi. Teravih namazı bitince daha çok ağırlaştı. Yatağına götürüp yatırdık. Sungur Ağabey’le Cevşen okumaya başladık. Bize ‘Evlâtlarım, evlâtlarım, katiyyen müteesir olmayın. Risale-i Nur dinsizlerin belini kırmıştır. Risale-i Nur daima galiptir. Kat’iyen merak etmeyin. Ben kemal-i ferahla gideceğim.’ dedi.”* Said Nursî, o çok sevdiği ve Allah’ın rızasını kazanmak

için her anında çırpınıp durduğu ayda Hakk'a yürüdü. Ŗanlıurfa'da Ramazan'ın 25. gecesi, bir sahur vakti rahmet-i Rahmân'a kavuştu. (Zaman / Yeni Bahar Dergisi, 4 Ağustos 2011).

Abdullah AYMAZ, 2012

RAMAZAN RİSALESİ

[Yirmi Dokuzuncu Mektup'tan İkinci Risale Olan İkinci Kısım]

[Ramazan-ı Şerif'in pek çok hikmetlerinden dokuz hikmeti beyan eden "Dokuz Nükte"dir.]

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى
وَالْفُرْقَانِ¹

Birinci Nükte

Ramazan-ı Şerif'teki savm (oruç), İslâmiyet'in erkân-ı hamsesinin (beş rûknünün, esasının) birincilerindendir.² Hem şeâir-i İslâmiye'nin âzamlarındandır (en büyüklerindendir).³

İşte Ramazan-ı Şerif'teki orucun çok hikmetleri; hem Cenâb-ı Hakk'ın **rubûbiyetine**, hem insanın **hayat-ı içtimaiyesine**, hem **hayat-ı şahsiyesine**, hem **nefsin terbiyesine**, hem **niam-ı ilâhiyenin** (ilâhî nimetlerin) **şükrüne** bakar hikmetleri var.

Cenâb-ı Hakk'ın **rubûbiyeti** noktasında orucun çok hikmetlerinden bir hikmeti şudur ki:

Cenâb-ı Hak, zemin yüzünü bir sofraya nimet suretinde halkettiği ve bütün envâ-ı nimeti o sofrada ⁴لَا يَحْتَسِبُ bir tarzda o sofraya dizdiği cihetle, kemâl-i rubûbiyetini ve rahmâniyet ve rahîmiyetini o vaziyetle ifade ediyor. İnsanlar gaflet perdesi altında ve esbap dairesinde o vaziyetin ifade ettiği hakikati tam göremiyor, bazen unutuyor.

Ramazan-ı Şerif'te ise, ehl-i iman birden muntazam bir ordu hükmüne geçer. Sultan-ı Ezelî'nin ziyafetine davet edilmiş bir surette akşama yakın “buyurunuz” emrini bekliyorlar gibi bir tavr-ı ubûdiyetkârâne (kula yakışan tavrı) göstermeleri, o şefkatli ve haşmetli ve külliyetli rahmâniyete karşı, vüs'atli ve azametli ve intizamlı bir ubûdiyetle mukabele ediyorlar. Acaba böyle ulvî ubûdiyete ve şeref-i kerâmete iştirâk etmeyen insanlar, insan ismine lââyık mıdır?

* * *

Orucun, Cenâb-ı Hakk'ın **rubûbiyeti** (“Âlemlerin Rabbi” olması) noktasında çok hikmetleri vardır. Bunlardan biri şudur ki: Cenâb-ı Hakk'ın güzel isimlerinden olan Rabb ismi, rubûbiyet tecellisi olarak, hem her şeyin sahib ve mâliki, hem de her şeyin terbiyecisidir. Eğer bu isim “esîr” maddesine tecelli etmişse onu element derecesine yükseltir. Elementleri terbiye edip madenler derecesine getirir. Sonra onları nebatî hayatlar seviyesine terakkî ettirir. Onları da hayvanî hayat mertebesine çıkarır. Hayvanî hayat derecesindeki bazı hücreleri kalb, beyin, göz hücreleri gibi çok mühim noktalara getirir. Rubûbiyetin rahmetiyle insan olarak yaratılanlara da hem duygu ve cihazlarının çeşitliliği, inceliği, hassasiyeti ve zenginliği ile muhteşem bir donanım nasip eder, hem de nimetlerinin ve lütuflarının çeşitliliği, güzelliği ile apayrı bir değer ve itibar vermiş olur. Yani hiç umulmadık yerden verilen bu nimetler sofrasına dizdiği bu armağan ve lütufları biz saymakla bitiremeyiz... Elbette bütün bunlar bir karşılık bekler. Bunları veren Rabbü'l-Âlemîn'in bu rubûbiyet tecellilerine karşı şükürle, ibadetle ve ubûdiyetle karşılık vermemiz gerekir. Ama çoğu defa gaflet içinde bu nimetlerin farkında bile olmuyoruz. İşte bunları fark edebilmemiz için onlara olan

ihtiyacımızı hissedecek bir durumda olmamız ve bu ihtiyacımızı bütün derinliği ile hissetmemiz gerekir. Bunun için de Allah için oruç tutarak, açlıkla ihtiyacımızın ne derece çok olduğunu hissetmemiz icap ediyor.

İşte Ramazan'da oruç tutan bütün Müslümanlar, disiplinli, muazzam ve muntazam bir ordu şeklinde bütün cihanda, emre âmâde bir vaziyet alırlar. Ezel ve Ebed Sultanı Cenâb-ı Hakk'ın verdiği iftar ziyafetine davet edilmiş bir surette, akşama yakın “buyurunuz” emrini bekliyor vaziyette, kula ve kulluğa yakışır bir tavır sergileyerek; Rabbü'l-Âlemîn'in şefkatli, haşmetli ve külliyetli merhamet tecellisine karşı böyle cihan çapında geniş, büyük, intizamlı ve disiplinli bir ibadet ve ubûdiyetle mukabele etmiş oluyorlar. Bu manzara insan için ne yüce bir kulluktur, ne büyük bir şereftir! Bu güzelliğe bu ulvî kulluğa ve kerametli şerefe iştirak etmeyenler acaba gerçek insan ismine lâayık olurlar mı?

İkinci Nükte

Ramazan-ı Mübârek'in savmı, Cenâb-ı Hakk'ın **nimetlerinin şükrüne** baktığı cihetle, çok hikmetlerinden bir hikmeti şudur ki:

Birinci Söz'de denildiği gibi; bir padişahın matbahından bir tablacının⁵ getirdiği taamlar, bir fiyat ister. Tablacıya bahşiş verildiği hâlde; çok kıymetli olan o nimetleri kıymetsiz zannedip onu in'âm edeni (nimeti vereni) tanımamak, nihayet derecede bir belâhet (aptallık, budalalık) olduğu gibi; Cenâb-ı Hak, hadsiz envâ-ı nimetini nev-i beşere zemin yüzünde neşretmiş.⁶ Ona mukabil, o nimetlerin fiyatı olarak, şükür istiyor. O nimetlerin zâhirî esbâbı ve ashabı,⁷ tablacı hükmündedirler. O tablacılara bir fiyat veriyoruz, onlara minnettar oluyoruz; hatta müstahak olmadıkları pek çok fazla hürmet ve teşekkür ediyoruz.

Hâlbuki Mün'im-i Hakikî, o esbaptan hadsiz derecede o nimet vâsıtasıyla şükre lâayıktır. İşte O'na teşekkür etmek, o nimetleri doğrudan doğruya O'ndan bilmek, o nimetlerin kıymetini takdir etmek ve o nimetlere kendi ihtiyacını hissetmekle olur.

İşte Ramazan-ı Şerif'teki oruç; hakikî ve hâlis, azametli ve umumî bir şükrün anahtarıdır. Çünkü sâir vakitlerde mecburiyet tahtında olmayan insanların çoğu, hakikî açlık hissetmedikleri zaman, çok nimetlerin kıymetini derk edemiyor (anlayamıyor). Kuru bir parça ekmek, tok olan adamlara –husûsan zengin olsa– ondaki derece-i nimet anlaşılmıyor. Hâlbuki iftar vaktinde o kuru ekmek, bir müminin nazarında çok kıymettar bir nimet-i ilâhiye olduğuna kuvve-i zâikası şehâdet eder. Padişah'tan tâ en fukarâyâ kadar herkes, Ramazan-ı Şerif'te o nimetlerin kıymetlerini anlamakla bir şükr-ü mânevîye mazhar olur.

Hem gündüzdeki yemekten memnûiyeti (yasaklanmış olması) cihetiyle; “O nimetler benim mülküm değil. Ben bunların tenâvülünde (istifadesinde, yeme ve içmede) hür değilim. Demek, başkasının malıdır ve in'âmıdır. Onun emrini bekliyorum.” diye nimeti nimet bilir, bir şükr-ü mânevî eder. İşte bu suretle oruç, çok cihetlerle hakikî vazife-i insaniye olan şükrün anahtarı hükmüne geçer.

* * *

Ramazan orucunun, Cenâb-ı Hakk'ın lütfettiği sayısız **nimetlerin şükrüne** baktığı cihetle çok hikmetlerinden bir hikmeti şudur ki: Allah'ın nimetleri, bir fiyat, bir şükür ister. Hatta Üstad'ın en birinci ve en hâlis talebesi Hulûsî Ağabey hatıralarında diyor ki: “Üstadın ziyaretinde bulunduğum bir zaman Barla'da önümüze azıcık bir yemek konuldu. Üstad hemen bir fiyatını verelim diyerek harf harf, anlaşılacak şekilde, yavaş yavaş, çok içten bir Besmele çekti: ‘Bismillâhirrahmânirrahîm...’ Bu besmele bereketiyle o yemek arttı bile...”⁸

Evet, Allah'ın bunca nimetleri bir fiyat, bir şükür ister. Fakat bu fiyatı vermek, o şükrü edâ etmek için nimetlere olan ihtiyacımızın farkında ve şuurunda olmak lâzım gelir. Çoğu zaman gaflet içinde bulunuyoruz; o nimetlerinin bir nimet olduğunun farkında bile olmuyoruz. Hatta çoğu kere çektiğimiz Besmele'leri bir alışkanlık ifadesi olarak farkında olmadan söylüyoruz. Yani çok içten, duya duya ve doya doya olmuyor. Onun için Üstad Hazretleri bazen sofradaki her talebesi için ayrı ayrı

Besmele çekerek, alışkanlıkların, ülfet ve ünsiyetin perdelediği gafletleri parçalamak, o körleştirici perdeleri yırtıp gerçekleri göstermek ve duyurmak istemiştir.⁹

Evet, Allah'ın nimetleri çok kıymetlidir; hiç kimse bir tanesini bile yaratmaya, onun gözle görülmeyen bir hücrecini bile oluşturmaya muktedir değildir. Ama onu bize tarladan yetiştirip getirene veya satan manava bir fiyat veriyoruz. Asıl o nimeti yaratana lâıyk karşılığı, fiyatı vermiyoruz veya veremiyoruz. Onun için Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok âyette şükür üzerinde durulmuştur: “*Hâlâ şükretmiyorlar mı?*” (Yâsîn, 36/35), “*Kullarımdan şükreden azdır.*” (Sebe, 34/13), “*Ama siz şükrediyor musunuz ki!*” (Enbiya, 21/80), “*Muhakkak ki, Allah, insanlara karşı lütuf ve fazilet sahibidir. Ama çokları şükretmiyorlar.*” (Yunus, 10/60), “*Ne kadar da az şükrediyorsunuz!*” (A'râf, 7/10), “*Çoklarını şükredenlerden bulmayacaksın.*” (A'râf, 7/17), “*Ama insanların çoğu şükretmezler!*” (Bakara, 2/243) Bilhassa Rahmân Sûresi'nde “*Rabbinizin hangi tecelliyatını, hangi lütuf ve nimetini yalanlayıp inkâr edebilirsiniz?*” meâlindeki âyet 31 defa tekrar edilmiş, şükürsüzlüğümüz ve nankörlüğümüz yüzümüze çarpılmıştır. **Cenâb-ı Hak'a teşekkür etmek; o nimetleri doğrudan doğruya O'ndan bilmek, o nimetlerin kıymetini takdir etmek ve o nimetlere karşı kendi ihtiyacını hissetmekle olur.**

İşte Ramazan-ı Şerif'teki oruç, hakikî ve hâlis, azametli ve umumî bir şükürün anahtarıdır. Çünkü diğer vakitlerde mecburiyet altında olmayan insanların çoğu, hakikî açlık hissetmedikleri zaman, çok nimetlerin kıymetini iyi anlamıyor. Kuru bir parça ekmeğin nimet derecesi ve değeri, tok insanlar bilhassa zenginler tarafından anlaşılamıyor.

Hâlbuki iftar vaktinde, o kuru ekmeğin çok kıymetli ilâhî bir nimet olduğuna, oruçlu bir müminin tat alma, lezzet duyma duyusu şâhittir. Padişah'tan fakir-fukaraya kadar herkes, Ramazan ayında, o nimetlerin kıymetlerini anlamakla mânevî bir şükre mazhar olur. Hem gündüzdeki yemekten menedilmiş olması cihetiyle, “*O nimetler benim mülküm değil, ben bunları yemekte hür değilim, demek başkasının malıdır ve ihsan ettiği nimetidir. O'nun emrini bekliyorum.*” diye nimeti nimet bilir, mânevî bir şükür eder. İşte bu sûrette oruç, çok cihetlerle insanın hakikî vazifesi olan şükürün anahtarı hükmüne geçer.

Üçüncü Nükte

Oruç, **hayat-ı içtimaiye-i insaniyeye** (toplum hayatına) baktığı cihetle çok hikmetlerinden bir hikmeti şudur ki:

İnsanlar, maîşet cihetinde muhtelif bir surette halkedilmişler. Cenâb-ı Hak o ihtilâfa binâen, zenginleri fukarâların muâvenetine (yardımına) davet ediyor.¹⁰ Hâlbuki zenginler, fukarânın acınacak acı hâllerini ve açlıklarını, oruçtaki açlıkla tam hissedebilirler. Eğer oruç olmazsa, nefis-perest çok zenginler bulunabilir ki, açlık ve fakirlik ne kadar elîm ve onlar şefkate ne kadar muhtaç olduğunu idrak edemez. Bu cihette insaniyetteki hemcinsine şefkat ise, şükr-ü hakikînin bir esasıdır. Hangi fert olursa olsun, kendinden bir cihette daha fakiri bulabilir. Ona karşı şefkate mükelleftir. Eğer nefisine açlık çektirmek mecburiyeti olmazsa, şefkat vâsıtasıyla muâvenete mükellef olduğu ihsanı ve yardımını yapamaz; yapsa da tam olamaz. Çünkü hakikî o hâleti, kendi nefsinde hissetmiyor.

* * *

Cenâb-ı Hak, bir insan nev'inden binlerce nev'in neticesini almak için insanları çok çeşitli fitratlarda ve maddî-mânevî farklılıklar içinde yaratmıştır. Akıllısı, zekisi-geri zekâlısı, fakiri-zengini, hastası-sağlıklısı, güzeli-çirkini... Herkes kendi imkânlarına ve durumuna göre imtihan oluyor. Hiç kimseye tâkatının üstünde bir mükellefiyet, bir yük ve yükümlülük yükletilmiyor.¹¹ Evet, insanların kimisi fakirlikle, kimisi de zenginlikle imtihana tâbî tutulmaktadır. Bunun için Cenâb-ı Hak zenginleri fakirlerin yardımına davet ediyor. Hâlbuki zenginler, fakir ve fukaranın acınacak acı hâllerini, açlıklarını, ancak oruçtaki açlıkta tam hissedebilirler. Eğer oruç olmazsa, nefis-perest çok zenginler bulunabilir ki, açlık ve fakirlik ne kadar elîm ve acı.. ve aç ve fakir olanlar, şefkate, merhamete ne kadar muhtaç olduklarını tam olarak idrak edemezler. Tok, açın hâlinden anlamayacağından, sözle de tam olarak anlatmak mümkün olamayacağından; mutlaka açlığın ve ihtiyaç içinde kıvrınmanın ne demek olduğunu, insanların bizzat aç kalarak yaşamaları gerekiyor. Bunun için de en uygunu oruç tutmaktır.

Bu cihetten, insanlardaki kendi nev'ine ve cinsine, yani insana şefkat, hakikî şükrün bir esasıdır. Hangi fert olursa olsun, kendinden bir cihette daha fakiri bulabilir. Ona karşı şefkatle mükelleftir. Eğer nefsine açlık çektirmek mecburiyeti olmazsa, şefkat vasıtasıyla mükellef olduğu ihsanı ve yardımını yapamaz. Yapsa da tam olamaz, çünkü hakikî olarak o hâli kendi nefsinde hissetmiyor.

* * *

Burada Hazreti Bediüzzaman'ın **Kastamonu Lâhikası**'nda geçen bir mektubundaki (85. Mektup) suâl-cevaba dikkat çekmek istiyorum. O mektubunda Hazreti Üstad, Âhîrzaman fitneleri içinde açlık ve kıtlığın, sefaletin çok ehemmiyetli bir rol oynayacağını, ehl-i imanın ise bu fitneden derd-i maîşet cihetinde etkilenecek iman hizmetini ihmal edip, bu en ehemmiyetli vazifelerini ikinci, üçüncü sıraya koyacağını ifade ediyor. **Ayrıca müminlerin başına gelen açlık ve kıtlığın bir sebebi olarak da, inanan insanların farz olan Ramazan orucuna riayet etmemelerini ve zenginlerin fakirleri gözetmemelerini gösteriyor.** Şöyle ki:

“Endişeli Suâl: Bu Âhîrzaman fitnesinde açlık ehemmiyetli bir rol oynayacak.¹² Onunla ehl-i dalâlet, bîcâre aç ehl-i iman derd-i maîşet içinde boğdurup, hissiyât-ı diniyeyi ya unutturup ya ikinci, üçüncü derecede bırakmaya çalışacak, diye rivayetlerden anlaşılıyor. Acaba her şeyde hatta kaht azabında ehl-i iman ve mâsumlar için bir vech-i rahmet ve kader-i ilâhî cihetinde adalet olduğu, bunda ne tarzda olur? Ve ehl-i iman, hususan Risale-i Nur talebeleri, bu musibete karşı iman ve âhiret hesabına ne cihetle istifade edip nasıl davranacaklar ve mukâvemet edecekler?

Elcevap: *Şu musibetin en ehemmiyetli sebebi, küifran-ı nimet ve şükürsüzlük ve nimet-i ilâhiyenin kıymetini takdir etmemeklikten gelen bir isyan olduğundan Âdil-i Hakîm, nimetinin, hususan gıda kısmının, hususan hayat noktasında en büyük nimet olan ekmeğin hakikî lezzetini ve çok ehemmiyetli kıymetini ve nimetiyet noktasında fevkalâde derecesini göstermekle, hakikî şükre sevk etmek hikmetiyle, **Ramazan gibi riyâzet-i diniyeye riayet etmeyen şükürsüz insanlara bu musibeti verip ayn-ı hikmet için adalet etmiş.***

- *Ehl-i iman, ehl-i hakikat, hususan **Risale-i Nur talebelerinin vazifesi, bu musibetli açlığı Ramazan riyâzet-i diniyesinin tarzındaki açlık gibi vesile-i iltica ve nedâmet ve teslimiyet yapmaya çalışmaktır. Ve zaruret bahanesiyle dilenciliğe ve hırsızlığa ve anarşiliğe yol açmasına meydan vermemektir.***
- *Ve aç fakirlere acımayan bir kısım zengin ve bazı ehl-i maaş dahi, Risale-i Nur'u dinleyip, bu mecburî açlık hissiyle açlara merhamete gelip zekâtla yardımlarına koşmaktır.*
- *Ve nefisini güzel yemeklerle şımartan, serkeş eden ve hevesât-ı rezile ve tuğyanlara sevkedip sarhoş eden gençler dahi, Risale-i Nur'un irşadıyla bu hâdiseden merdane istifade ederek, fuhşiyât ve günahlardan ellerini bir derece çektiği ve nefislerinin zevklerini ve pisliklere karşı galeyanlarını kırdığı vesilesiyle tâate ve hayrâta girip o hâdiseyi kendi aleyhlerinden çıkarıp lehlerinde istîmal etmektir.*
- *Ve ehl-i ibadet ve salâhat dahi, ekser insanların aç kaldığı bu zamanda ve çok karışmış ve haram ve helâl fark edilmeyecek bir tarzda gelmiş ve şüpheli mal hükmünde ve mânen müşterek olan erzak-ı umumiyyeden helâl olmak için miktar-ı zaruret derecesine kanaat ediyorum, diye bu mecburî belâya bir riyâzet-i şer'îye nazarıyla bakmaktır. Kader-i ilâhîye karşı şekvâyla değil, rızayla karşılamaktır.*

Umum kardeşlerime, hususan musibetzedelere çok selâm ve selâmetlerine dua ediyorum.”[13](#)

* * *

Aynı hususu yine **Kastamonu Lâhikası**’nda geçen başka bir mektubunda (116. Mektup), meseleyi İkinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesinin kader ve ilâhî hikmet noktasındaki sebepleriyle irtibatlandırarak, şu şekilde ifade ediyor:

“Evet, Âlem-i İslâm’ın bu asrın en büyük hasâreti olan bu dehşetli İkinci Harb-i Umumî’den kurtulmasının sebebi, **Kur’ân’dan gelen iman ve a’mâl-i sâliha olduğu gibi..** fakirlere gelen acı açlık ve kahtın sebebi dahi **orucun tatlı açlığını çekmedikleri..** ve zenginlere gelen hasâret ve zâyiatın sebebi de **zekât yerinde ihtikâr etmeleridir.** Ve

Anadolu'nun bir meydan-ı harp olmamasının sebebi,
إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا kelime-i kudsiyesinin hakikatini fevkalâde bir surette yüz bin insanın kalblerine tahkikî bir tarzda ders veren **Risale-i Nur olduğunu**, pek çok emâreler ve şâkirtlerinden binler ehl-i hakikat ve dikkatin kanaatleri ispat eder.”¹⁴

Dördüncü Nükte

Ramazan-ı Şerif'teki oruç, **nefsin terbiyesine** baktığı cihetindeki çok hikmetlerinden bir hikmeti şudur ki:

Nefis, kendini hür ve serbest ister.. ve öyle telâkki eder. Hatta mevhum bir rubûbiyet ve keyfemâyeşâ hareketi, fitrî olarak arzu eder. Hadsiz nimetlerle terbiye olunduğunu düşünmek istemiyor. Husûsan dünyada servet ve iktidarı da varsa, gaflet dahi yardım etmiş ise; bütün bütün gâsıbâne (gasbedercesine), hırsızcasına nimet-i ilâhiyeyi hayvan gibi yutar.

İşte Ramazan-ı Şerif'te en zenginden en fakire kadar herkesin nefsi anlar ki; kendisi mâlik değil, memlûktür; hür değil, abddir. Emrolunmazsa en âdi ve en rahat şeyi de yapamaz, elini suya uzatamaz diye mevhum rubûbiyeti kırılır; ubûdiyeti takınır, hakikî vazifesi olan şükre girer.

* * *

Nefis terbiyesi açısından oruç ele alındığında, orucun önemi öne çıkar. Nefis, normalde bir imtihan vesilesi olduğu için kötülüğü arzu eder; dilediği gibi hareket etmek, sınırsız hür olmak ister. Bu tehlikeli ve zararlı durumdan kurtarılması için nefsin terbiye edilmesi gerekir. Aksi takdirde, dört ayaklılar seviyesine düşer hatta daha da kötü ve sapık vaziyetlere ve yollara kayar...

İşte âcizliğini ve sonsuz nimetlere muhtaçlığını anlamak istemeyen, eline geçirdiği dünyevî imkân ve fânî servet ve iktidar ile iyice gaflete gömülüp Allah'ın nimetlerini gasbetmiş bir hırsız gibi hiç şükretmeden hayvancasına yutan bu nefsin terbiyeye ihtiyacı vardır. Bu da ancak, âcizliğini, muhtaçlığını bütün derinliğiyle hissetmesiyle mümkündür. Bunun yolu da oruçtur. Çünkü Ramazan'daki oruç, en gâfil, en inatçı

nefislere zayıflığını, âcizliğini, bir yudum suya ve bir parça kuru ekmeğe muhtaç bir zavallı olduğunu hissettiriyor. Yani açlık vasıtası ile midesini düşünüyor, kendisinin bir Firavun, bir Nemrut gibi hür ve her dilediğini yapacak birisi olmadığını hatırlıyor. Bir sineğin, bir karınca sürüsünün onların saltanatlarına ve hayatlarına son verdiği gibi, açlığın da kendisinin işini bitireceğini, yani sıradan bir bîcâre ve zavallı olduğunu açlık vasıtasıyla idrak ediyor. Bir kul olduğunu, emir olmazsa ve izin verilmezse bir yudum suya, bir parça ekmeğe elini bile uzatamayacağını anlıyor. Bir kuruntudan ibaret olan o hayalî mâlikiyet davası kırılıyor. Kulluk tavrını takınıyor ve gerçek vazifesi olan şükür ve hamd hâline geçiyor.

Beşinci Nükte

Ramazan-ı Şerif'in orucu, nefsin tehzib-i ahlâkına ve serkeşâne muamelelerinden vazgeçmesi cihetine baktığı noktasındaki çok hikmetlerinden birisi şudur ki:

Nefs-i insaniye gafletle kendini unutuyor. Mahiyetindeki hadsiz aczi, nihayetsiz fakrı, gayet derecedeki kusurunu göremez ve görmek istemez. Hem ne kadar zayıf ve zevale maruz ve musibetlere hedef bulunduğunu ve çabuk bozulur, dağılır et ve kemikten ibaret olduğunu düşünmez. Âdeta polattan bir vücudu var gibi, lâyetmûtâne (sanki ölmeyecek gibi) kendini ebedî tahayyül eder gibi dünyaya saldırır. Şedit bir hırs ve tamâ ile.. ve şiddetli alâka ve muhabbet ile dünyaya atılır. Her lezzetli ve menfaatli şeylere bağlanır. Hem kendini kemâl-i şefkatle terbiye eden Hâlık'ını unuttur. Hem netice-i hayatını ve hayat-ı uhreviyesini düşünmez, ahlâk-ı seyyie (kötü ahlâk) içinde yuvarlanır.

İşte Ramazan-ı Şerif'teki oruç; en gafillere ve mütemerridlere (inatçılara), zaafını ve aczini ve fakrını ihsâs ediyor (hissettiriyor). Açlık vâsıtasıyla midesini düşünüyor. Midesindeki ihtiyacını anlar. Zayıf vücudu, ne derece çürük olduğunu hatırlıyor. Ne derece merhamete ve şefkate muhtaç olduğunu derk eder. Nefsin firavunluğunu bırakıp, kemâl-i acz ve fakr ile dergâh-ı ilâhiyeye ilticâyâ bir arzu

hisseder.. ve bir şükr-ü mânevî eliyle rahmet kapısını çalmaya hazırlanır. Eğer gaflet, kalbini bozmamış ise...

* * *

Oruç, **nefsin temizlenmesi, düzeltilmesi ve serkeş davranışlardan vazgeçirilmesi** açısından ele alındığında görülür ki: İnsan nefsi gafletle kendisini unutup. Onun için Kur'ân-ı Kerîm'de *“Allah'ı unuttukları için Allah'ın da nefislerini unutturduğu kimseler gibi olmayın.”* (Haşır, 59/19) buyruluyor. Kötülükleri emreder seviyedeki bir nefis, insanın elinde zehirli hançer, peşinde dolaşan amansız bir düşman gibidir. Böyle bir düşmanın hiç unutulmaması gerekir. Ayrıca insanın kendisinin gerçek mâhiyetini de unutmaması lazımdır. Yani kendisindeki hadsiz âcizliği, nihayetsiz fakirliği, sonu gelmez kusurlarını.. hem ne kadar zayıf olduğunu, fânîliğe mâruz, musibetlere hedef, çabuk bozulur ve dağılır et ve kemikten ibaret olduğunu... Durum böyle iken gerçek mâhiyetini unutup görmezden gelir de âdeta çelikten bir vücudu var gibi, hiç ölmeyecek gibi dünyaya saldırır. Müthiş bir hırs ve tamah ile şiddetli bir alâka ve muhabbetle dünyaya bağlanır. Neticede gurur, kibir; hak-hukuk tanımayan bir yaşayış bataklığına düşer; kendisini şefkatle besleyen Rabbini hatırlamaz ve âhireti, hesabı, mizanı, sıratı düşünmez olur. Velhâsıl kötü ahlâklar içinde yüzer vaziyette kendisini yutacak bir girdaba doğru sürüklenir gider. Günah deryasına gemisini salıp da sâhil-i selamete çıkmaya günah dalgalarının salmadığı bir zavallı hâline gelir.

İşte Ramazan'daki oruç, en gâfil ve en serkeş kimselere bile kendilerinin çok zayıf, çok âciz ve çok muhtaç bir varlık olduklarını hissettirir... Onlar, yani gaflette olanlar, çekmekte oldukları açlık vasıtasıyla, zayıf vücudlarının ne derece çürük olduğunu, Allah'ın şefkat ve merhametine ne kadar muhtaç olduklarını idrak eder; oruç sayesinde nefsin firavunluğunu ve nemrutluğunu bırakıp, âcizliğini ve fakirliğini tam anlamış bir kul olarak Allah'ın huzuruna sığınmaya içinden bir arzu duyar; mânevî bir şükür eliyle o ilâhî rahmetin kapısını çalmaya hazırlanırlar... Tabî bu durum, kalbleri, gafletle henüz tam bozulmayan kişilere müyesser olur. Allah muhafaza, gönülleri, vicdanları gaflet tarafından yağmalanmış, sırtlarından zehirli hançerleri yemiş olanların kalbleri mühürlenir de bir daha dönüşleri mümkün olmayabilir.

Altıncı Nükte

Ramazan-ı Şerif'in sıyâmı, **Kur'ân-ı Hakîm'in nüzûlüne** baktığı cihetle.. ve Ramazan-ı Şerif, Kur'ân-ı Hakîm'in en mühim zaman-ı nüzûlü olduğu cihetindeki çok hikmetlerinden birisi şudur ki:

Kur'ân-ı Hakîm, madem Şehr-i Ramazan'da nüzûl etmiş; o Kur'ân'ın zaman-ı nüzûlünü istihzar ile (hayâlen o ânı yaşamaya çalışıp, zihnen bir ön hazırlık yapmakla) o semâvî hitabı, hüsn-ü istikbal etmek (çok güzel bir şekilde karşılamak) için Ramazan-ı Şerif'te nefsin hâcât-ı süfliyesinden (basit, değersiz ihtiyaçlarından) ve mâlâyâniyât hâlâtından (faydasız hâllerden) tecerrüd (uzaklaşma).. ve ekl ve şürbün (yeme ve içmenin) terkiyle melekiyet vaziyetine benzemek.. ve bir surette o Kur'ân'ı, yeni nâzil oluyor gibi okumak ve dinlemek ve ondaki hitâbât-ı ilâhiyeyi güya geldiği ân-ı nüzûlünde dinlemek.. ve o hitabı, Resûl-i Ekrem'den (aleyhissalâtü vesselâm) işitiyor gibi dinlemek.. belki Hazreti Cibrail'den, belki Mutekezzim-i Ezelî'den dinliyor gibi bir kudsî hâlete mazhar olur. Ve kendisi tercümanlık edip başkasına dinlettirmek ve Kur'ân'ın hikmet-i nüzûlünü bir derece göstermektir.

Evet Ramazan-ı Şerif'te güya Âlem-i İslâm, bir mescid hükmüne geçiyor. Öyle bir mescid ki; milyonlarla hâfızlar, o mescid-i ekberin kûşelerinde o Kur'ân'ı, o hitab-ı semâvîyi arzlılara işittiriyorlar. Her Ramazan, **شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ** âyetini nurânî, parlak bir tarzda gösteriyor. Ramazan, Kur'ân ayı olduğunu isbat ediyor. O cemaat-i uz mânînin sâir efradları, bazıları huşû ile o hâfızları dinlerler. Diğerleri, kendi kendine okurlar. Şöyle bir vaziyetteki bir mescid-i mukaddeste, nefs-i süflînin hevesâtına tâbi olup, yemek içmek ile o vaziyet-i nurâniden çıkmak ne kadar çirkin ise.. ve o mesciddeki cemaatin mânevî nefretine ne kadar hedef ise; öyle de, Ramazan-ı Şerif'te ehl-i sıyâma (oruç

tutanlara) muhalefet edenler de, o derece umum o Âlem-i İslâm'ın mânevî nefretine ve tahkirine hedeftir.

* * *

Ramazan orucunun, **Kur'ân-ı Kerîm'in Ramazan ayında inmesi** açısından önemine gelince: “*Ramazan ayı ki, insanlara yol gösterici, doğruyu ve yanlış birbiriinden ayırıcı ve açıklayıcı olarak Kur'ân o ayda indirilmiştir.*” (Bakara, 2/185) buyrulmaktadır. Madem Kur'ân, zaman dilimi olarak Ramazan gibi mübârek bir ayda inmiştir; işte bu şerefli Ramazan ayında Kur'ân'ın iniş zamanını bekleyerek, o semâvî hitabı ve mesajı güzel bir karşılama ile istikbal etmek için, nefsin yeme-içme ve şehvet gibi âdî ihtiyaçlarından, süflî tutkularından, mâlâyânî boş işlerinden sıyrılmak ve meleklerle benzemek lâzımdır. Çünkü Kur'ân o nezih ve temiz âlemlerden tenezzülen bize geliyor. Biz de onun gelişini, o semâvî, ruhanî ve melekî âlemlerin şekline bürünerek, süflî her şeyden sıyrılarak karşılamamız lâzımdır. Bu da ancak oruç tutmakla olur. Çünkü böylece Kur'ân'daki ilâhî hitap ve mesajları, güya yeni indiği andaki vaziyetiyle dinlemek; o hitabı Resûl-i Ekrem Aleyhisselâm'a ter ü taze nâzil olmuş, turfanda güzellikler gibi dinlemek; belki Cebrail Aleyhisselâm'dan Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm'a tebliğ ediliş ânına şâhit oluyor gibi dinlemek; belki de o Ezelî Kelâm'ı, Cenâb-ı Hak'tan dinliyor gibi dinlemek gerekir ki mukaddes bir vaziyet hâsıl olsun ve inşallah âhirette, ebedî saadette, cennet-i âlâda öyle dinlemek nasip olsun... Hem bu dinleme mazhariyetini, bu mübârek ayda oruçlu olarak başkalara dinleterek, Kur'ân-ı Kerîm'in iniş hikmet ve sırrı bir derece gösterilsin...

Güya Ramazan ayında İslâm âlemi bir câmi, bir mescid hükmüne geçiyor. Öyle bir mescid ki milyonlarca hâfız, o büyük mescid ve o ulu câminin her köşesinde Kur'ân-ı Kerîm'i okuyor ve ilâhî mesajı bütün dünya ehline ve ahâlisine işittiriyorlar. Her Ramazan ayı, Kur'ân'ın “*Ramazan ayı ki, onda Kur'ân indirilmiştir.*” (Bakara, 2/185) âyetini nurânî ve parlak bir tarzda gösteriyor. O muazzam İslâm cemaatinin diğer fertlerine gelince: Bazıları huşû ile o hâfızları dinliyorlar, bazıları kendi kendilerine Kur'ân okuyorlar... İşte herkesin Kur'ân ile meşgul olduğu böyle mukaddes bir mescid hükmündeki İslâm âleminde, bazılarının oruç tutmayarak, âdî nefsin süflî arzularına tâbî olarak,

yemek-içmek vs... ile o nurânî vaziyetten çıkmakla ne kadar çirkin bir vaziyete düştükleri ve o mesciddeki cemaatin mânevî nefretine hedef oldukları da anlaşılır.

Yedinci Nükte

Ramazan'ın sıyâmı, dünyada âhiret için ziraat ve ticaret etmeye gelen **nev-i insanın**¹⁵ **kazancına** baktığı cihetteki çok hikmetlerinden bir hikmeti şudur ki:

Ramazan-ı Şerif'te sevab-ı a'mâl (amellerin sevapları), bire bindir. Kur'ân-ı Hakîm'in; nass-ı hadis ile her bir harfinin on sevabı var, on hasene sayılır, on meyve-i cennet getirir.¹⁶ Ramazan-ı Şerif'te her bir harfin, on değil bin.. ve Âyetü'l-Kürsî gibi âyetlerin her bir harfi binler.. ve Ramazan-ı Şerif'in Cumalarında daha ziyadedir..¹⁷ ve Leyle-i Kadir'de otuz bin hasene sayılır.¹⁸ Evet her bir harfi otuz bin bâki meyveler veren Kur'ân-ı Hakîm, öyle bir nurânî şecere-i tûbâ hükmüne geçiyor ki; milyonlarla o bâki meyveleri, Ramazan-ı Şerif'te müminlere kazandırır. İşte gel; bu kudsî, ebedî, kârlı ticarete bak, seyret ve düşün ki; bu hurûfâtın (harflerin) kıymetini takdir etmeyenler ne derece hadsiz bir hasârette olduğunu anla!..

İşte Ramazan-ı Şerif, âdeta bir âhiret ticareti için gayet kârlı bir meşher, bir pazardır.. ve uhrevî hâsılat için, gayet münbit (verimli) bir zemindir.. ve neşv ü nemâ-yı a'mâl için, bahardaki mâh-i nisandır (Nisan yağmurudur). Saltanat-ı rubûbiyet-i ilâhiyeye karşı, ubûdiyet-i beşeriyenin resmî geçit yapmasına en parlak, kudsî bir bayram hükmündedir. Ve öyle olduğundan, yemek-içmek gibi nefsin gafletle hayvanî hâcâtına ve mâlâyânî ve hevâ-perestâne müştehiyâta (hoşuna giden zevkli ve lezzetli şeylere) girmemek için oruçla mükellef olmuş. Güya, muvakkaten hayvaniyetten çıkıp melekîyet vaziyetine veyahut âhiret ticaretine girdiği için, dünyevî hâcâtını muvakkaten bırakmakla, uhrevî bir adam.. ve tecessüden tezahür etmiş (ceset hâlinde tezahür etmiş) bir ruh vaziyetine girerek; savmı ile,

samediyete bir nevi aynadarlık etmektir. Evet Ramazan-ı Şerif; bu fâni dünyada, fâni ömür içinde ve kısa bir hayatta bâki bir ömür ve uzun bir hayat-ı bâkiyeyi tazammun eder, kazandırır. Evet bir tek Ramazan, seksen sene bir ömür semerâtını kazandırabilir. Leyle-i Kadir ise, nass-ı Kur'ân ile bin aydan daha hayırlı olduğu, bu sırra bir hüccet-i kâtıadır (kesin delildir).

Evet nasıl ki bir padişah, müddet-i saltanatında, belki her senede, ya cülûs-u hümayûn (padişahın tahta oturma merasimi) nâmıyla veyahut başka bir şâşaalı cilve-i saltanatına mazhar bazı günleri bayram yapar. Raiyetini, o günde umumî kanunlar dairesinde değil, belki hususî ihsanâtına ve perdesiz huzuruna ve has iltifatına ve fevkalâde icraatına.. ve doğrudan doğruya lâayık ve sâdık milletini, has teveccühüne mazhar eder.

Öyle de Ezel ve Ebed Sultanı olan on sekiz bin âlemin¹⁹ Padişah-ı Zülcelâl'i; o on sekiz bin âleme bakan, teveccüh eden ferman-ı âlişanı olan Kur'ân-ı Hakîm'i Ramazan-ı Şerif'te inzâl eylemiş. Elbette o Ramazan, mahsus bir bayram-ı ilâhî ve bir meşher-i rabbânî ve bir meclis-i ruhanî hükmüne geçmek, mukteza-yı hikmettir. Madem Ramazan o bayramdır; elbette bir derece, süflî ve hayvanî meşâgilden (meşgalelerden) insanları çekmek için oruca emredilecek. Ve o orucun ekmeli ise mide gibi bütün duyguları; gözü, kulağı, kalbi, hayali, fıkri gibi cihâzât-ı insaniyeye dahi bir nevi oruç tutturmaştır. Yani muharremâttan, mâlâyâniyâttan çekmek ve her birisine mahsus ubûdiyete sevkettir. Mesela dilini yalandan, gıybetten ve galîz (ağır, kaba) tâbirlerden ayırmakla ona oruç tutturmak..²⁰ ve o lisanı, tilâvet-i Kur'ân ve zikir ve tesbih ve salavât ve istiğfar gibi şeylerle meşgul etmek... Mesela gözünü nâmahreme bakmaktan ve kulağını fena şeyleri işitmekten men'edip, gözünü ibrete ve kulağını hak söz ve Kur'ân dinlemeye sarfetmek gibi.. sâir cihâzâta da bir nevi oruç tutturmaştır. Zâten

mide, en büyük bir fabrika olduğu için oruç ile ona ta'til-i eşgâl (iş paydosu) ettirilse başka küçük tezgâhlar, kolayca ona ittibâ ettirilebilir.

* * *

İnsan, bu dünyaya imtihan olmak için, âhiret ticareti yapmak için gelmiştir. Dünya, âhiretin tarlasıdır. Dünya hem kısadır, hem fânîdir. Âhiret ise sonsuzdur. Sonsuz saadet ise burada kazanılacaktır. Yani insanın o sonsuz hayat için çok büyük bir ticaret yapması ve büyük bir kazanç elde etmesi gerekmektedir. İşte bu noktadan Ramazan ayı çok mühimdir. Çünkü Ramazan ayında yapılan ibadet sevabı bire bindir. Hadîs-i şerifte beyan edildiği gibi, Kur'ân'ın her bir harfinin on sevabı vardır, on hasene sayılır, on tane cennet meyvesi getirir. Bu sıradan zamanlar için verilen bir mükâfattır. Hâlbuki Ramazan ayında Kur'ân'ın her harfinin “on” değil; “bin” ve Âyetü'l-Kürsî gibi âyetlerin ise her harfinin “binlerce” sevabı vardır. Ve Ramazan ayının Cuma günlerinde bu sevaplar daha fazladır. Kadir Gecesi'nde ise “otuz bin” hasene sayılır. Çünkü “*Kadir Gecesi, bin aydan (otuz bin günden) hayırlıdır.*” (Kadir, 97/3) buyrulmaktadır. İşte her bir harfi, otuz bin bâki sevap ve meyveler veren Kur'ân-ı Kerîm, birden nurânî bir tûbâ ağacı hükmüne geçiyor. Hiç böyle bir ticaret kaçırılır mı? Bu kadar kıymetli olan Kur'ân harflerine hiç lâkayt kalınır mı? Onların değeri takdir edilmez mi? O harflere düşmanlık yapılır mı? Yapanların sonsuz bir zarar içinde oldukları anlaşılmaz mı?

Mesele toparlanacak olursa:

a) Ramazan ayı; âhiret ticareti için gayet kârlı bir sergi, bir meşher, bir pazardır.

b) Uhrevî hâsılat için gayet verimli ve bereketli bir zemindir.

c) Âmellerin neşv ü nemâ bulup gelişmesi için, bahardaki Nisan yağmurudur.

d) İlâhî rubûbiyetin saltanatına karşı, insanların kulluğunun resmî geçit (geçit töreni) yapmasına en parlak, kudsî bir bayram hükmündedir...

İşte bütün bunlardan dolayı insan, gafletle, yemek-içmek gibi nefsin hayvanî ihtiyaçlarına, boş şeylere ve taparcasına arzuladığı şehvî ve iştihâlî lezzetlere dalıp onlarda boğulmaması için oruçla mükellef tutulmuştur. Bu yükümlülükle güya bir aylık zaman diliminde

muvakkaten hayvaniyetten çıkıp melek gibi bir vaziyete veyahut âhiret ticaretine girdiği için, dünyevî ihtiyaçlarını muvakkaten bırakmakla, bir âhiret insanı ve ceset hâlinde tezahür etmiş bir ruh vaziyetine girerek; orucu ile Allah'ın “Samed” (yeme, içme, evlenme vs. gibi hiçbir şeye muhtaç olmayan, her şey ve herkesin Kendisine muhtaç olduğu manasındaki) ismine bir nevi aynalık yapmaktır. Zira “Samed” ismine ayna olanlar da muvakkaten bile olsa yemez, içmez ve şehvetten uzak dururlar, yani oruç tutarlar. Böylece Ramazan vesilesiyle, bu fâni dünyada, fâni bir ömür içinde ve kısacık bir hayatta bâkî bir ömür ve uzun bir hayat kazanılmış olur. Evet, bir tek Ramazan, seksen senede kazanılacak bir ömrün sevaplarını kazandırabilir. Kadir Gecesi'nin bin aydan hayırlı olduğu buna delildir. Çünkü bin ay, seksen küsur sene eder...

Erzurumluların bir nevi müteşâbihâtta sayılacak bir sözü vardır: “Bahâne Tanrısı”. Yani Cenâb-ı Hak, merhametinden dolayı, istifade etsinler diye, kullarına her türlü imkânı sağlıyor ve çok çeşitli hazineleri önlerine seriyor; “Bir Ramazan'da binlerce sevap kazanabilirsiniz, bir Kadir Gecesi'nde seksen senelik bir ömürde kazanılacak ecirleri elde edebilirsiniz.” buyuruyor. Ama insanlar hâlâ bunlardan istifade etmiyorlarsa, artık diyecek bir şey yok. Eviniz önünden bir nehir akıyor; içinden, karınlarında inci-mercan taşıyan balıklar geçiyor. Siz, sadece bir ağ kurup bunları yakalayabilir ve ebedî zenginlikleri elde edebilirsiniz. Fakat siz bu kadarcık bir işe, bir ağ atmaya da tembellik ederseniz, artık diyecek bir şey yok...

Ramazan ve Kadir Gecesi meselesini de Üstad burada şöyle bir misalle izah edip değerlendiriyor:

“Evet nasıl ki bir padişah, saltanatı müddetince, belki her senede, ya tahta çıkış nâmıyla veyahut başka bir şâşaalı saltanat tecellisine mazhar bazı günleri bayram yapar. Halkı o günlerde, umumî kanunlar dairesinde değil, belki hususî ihsanlarına, perdesiz huzuruna, has iltifatına, fevkalâde icraatına; doğrudan doğruya lâayık ve sâdık milletini, has teveccühüne mazhar eder. Aynen bu misal gibi Ezel ve Ebed Sultanı, on sekiz bin âlemin Padişahı olan Cenâb-ı Hak, o on sekiz bin âleme bakan, yüce, şanlı fermanı Kur'ân'ı Ramazan ayında indirmiş. Elbette o Ramazan'ın, hususî, ilâhî bir bayram, rabbânî bir sergi, ruhânî bir meclis

hükmüne geçmesi, hikmetinin icabıdır. Madem Ramazan o bayramdır; elbette bir derece süflî ve hayvanî meşgalelerden insanları çekmek için oruca emredilecektir.”

Orucun en mükemmeli ise: Mide gibi bütün duygulara; göz, kulak, kalb, hayal ve fikir gibi insanî cihaz ve donanımlara bir nevi oruç tutturmaaktır. Yani haram kılınan şeylerden, mâlâyânî ve boş işlerden onları çekmek ve her birini kendilerine mahsus bir kulluğa sevk etmektir.

Mesela, dilini yalandan, gıybetten ve galîz tabirlerden uzak tutmakla ona oruç tutturmak ve o dili Kur’ân okuma, zikir, fikir, tesbih, salavât ve istiğfar gibi şeylerle meşgul etmek ...

Mesela, gözünü, nâmahreme bakmaktan, kulağını fena şeyleri işitmekten men’edip, gözünü ibrete ve kulağını Hak Söz Kur’ân’ı dinlemeye sarf etmek gibi, diğer cihazlara da bir nevi oruç tutturmaaktır.

Zaten mide en büyük bir fabrika olduğu için, oruç ile ona işleri tatil ettirilirse, yani ona “artık yeme-içmeye paydos” dedirtilirse, başka küçük tezgâhlar kolayca ona tâbî tutulup uyum sağlatılabilir.

Sekizinci Nükte

Ramazan-ı Şerif, insanın **hayat-ı şahsiyesine** baktığı cihetindeki çok hikmetlerinden bir hikmeti şudur ki:

İnsana en mühim bir ilâç nev’inden maddî ve mânevî bir perhizdir.. ve tıbben bir hımyedir (korunma, hijyendir) ki; insanın nefsi, yemek içmek hususunda keyfemâyeşâ (istediği şekilde) hareket ettikçe, hem şahsın maddî hayatına tıbben zarar verdiği gibi; hem helâl-haram demeyip rast gelen şeye saldırmak, âdeta mânevî hayatını da zehirler. Daha kalbe ve ruha itaat etmek, o nefse güç gelir. Serkeşâne dizginini eline alır. Daha insan ona binemez, o insana biner. Ramazan-ı Şerif’te oruç vâsıtasıyla bir nevi perhize alışır, riyâzete çalışır ve emir dinlemeyi öğrenir. Bîçâre zayıf mideye de, hazımdan evvel yemek yemek üzerine doldurmak ile hastalıkları celbetmez.. ve emir vâsıtasıyla helâlî terk ettiği cihetle, haramdan çekinmek için akıl ve şeriattan gelen emri dinlemeye kabiliyet peydâ eder.. hayat-ı mâneviyeyi bozmamaya çalışır.

Hem insanın ekseriyet-i mutlakası açlığa çok defa mübtelâ olur. Sabır ve tahammül için bir idman veren açlık, riyâzete muhtaçtır. Ramazan-ı Şerif'teki oruç on beş saat –sahursuz ise yirmi dört saat– devam eden bir müddet-i açlığa sabır ve tahammül ve bir riyâzettir ve bir idmandır. Demek, beşerin musibetini ikileştiren sabırsızlığın ve tahammülsüzlüğün bir ilâcı da oruçtur.

Hem o mide fabrikasının çok hademeleri var. Hem onunla alâkadar çok cihâzât-ı insaniye var. Nefis, eğer muvakkat bir ayın gündüz zamanında ta'til-i eşgâl etmezse; o fabrikanın hademelerinin ve o cihâzâtın hususî ibadetlerini onlara unutturur, kendiyle meşgul eder, tahakkümü altında bırakır. O sâir cihâzât-ı insaniyeyi de o mânevî fabrika çarklarının gürültüsü ve dumanlarıyla müşevveş eder. Nazar-ı dikkatlerini daima kendine celbeder. Ulvî vazifelerini muvakkaten unutturur. Ondandır ki; eskiden beri çok ehl-i velâyet, tekemmül için riyâzete, az yemek ve içmeye kendilerini alıştırmışlar. Fakat Ramazan-ı Şerif orucuyla o fabrikanın hademeleri anlarlar ki; sırf o fabrika için yaratılmamışlar. Ve sâir cihâzât, o fabrikanın süflî eğlencelerine bedel, Ramazan-ı Şerif'te melekî ve ruhanî eğlencelerde telezzüz ederler, nazarlarını onlara dikerler. Onun içindir ki; Ramazan-ı Şerif'te müminler, derecâtına göre ayrı ayrı nurlara, feyizlere, mânevî sürûrlara mazhar oluyorlar. Kalb ve ruh, akıl, sır gibi letâifin o mübârek ayda oruç vâsıtasıyla çok terakkiyat ve tefeyyüzleri vardır. Midenin ağlamasına rağmen, onlar mâsumâne gülüyorlar.

* * *

Oruç, bir nevi sabır eğitimidir. Oruç vasıtasıyla helâlleri bile uzun bir müddet terk etmeyi öğrenip bunu alışkanlık hâline getiren insan, haramlardan kesin şekilde uzak durmayı öğrenir.

Evet, oruç, insana en mühim bir ilâç nev'inden maddî ve mânevî, hem de tıbbî bir perhizdir. Çünkü insanın nefsi yemek-içmek hususunda dilediği gibi hareket ettikçe hem şahsın maddî hayatı tıbben zarar görür,

hem de helâl-haram demeyip rast gelen her şeye saldırmakla âdeta mânevî hayatı zehirlenir. Daha kalbe ve ruha itaat etmek, o nefse güç gelir. Serkeş biçimde dizginini eline alır. Bir daha insan o nefse binemez; artık nefis, insana biner. Ramazan'da ise nefis, oruç vasıtasıyla bir nevi perhize alışır, riyazete çalışır ve emir dinlemeyi öğrenir. Bîcâre zayıf mideye de hazımdan evvel, üst üste yemek doldurmakla hastalıkları üzerine çekmez. En mühimmi de; Allah'ın oruç tutmakla ilgili emri vasıtasıyla aslında helâl olan yemeği-içmeyi terk etmesi cihetiyle, haramdan çekinmek için akıl ve İslâmiyet'ten gelen emri dinlemeye kabiliyet kazanır. Yani emir sebebiyle helâl olanları bile terk edebilen, artık haramları daha kolay terk edebilir. Böylece mânevî hayatı bozmamaya çalışır.

Hem insanların büyük çoğunluğu; sel, yangın, zelzele gibi musibetlerle, harp, darp, sürgün gibi hâdiselerle çok defa açlığa mübtelâ olur. Sabır ve tahammül gösterebilmek için açlığa, idmana ve riyazete ihtiyaç duyar. Yani daha önceden vücudun açlığa alıştırılması gerekmektedir. Ramazan ayındaki oruç, on beş saat –sahursuz ise yirmi dört saat– devam eden bir açlık müddetine sabır ve tahammül, bir idman ve riyâzettir. Demek insanların musibetini ikileştiren sabırsızlığın ve tahammülsüzlüğün bir ilâcı da oruçtur.

Şahsiyet teşekkülünde sabır ve tahammülün rolü büyüktür. Maddî ve mânevî bünyemiz de iç içe, birbiri ile girift vaziyettedir. Her iki tarafın birbirini tesiri altına alması imkân dâhilindedir. Mesela, maddî hazlara karşı tahammülü fazla olan bir kişinin, maddî cinsten olmayan meşakatlere de tahammülü o kadar çok olur. Bunun için derin bir psikolojik tahlile bile lüzum yoktur. Asırlarca Haçlılara karşı, en zor şartlarda mücadele veren ecdat buna misâldir. Haçlı savaşı deyip geçmeyelim. Bu bir dünya savaşı demektir. Dünya savaşlarında yirmi devlet savaşıyorsa, yarısı bir tarafta yarısı da öbür taraftadır. Hâlbuki Haçlı savaşında bütün devletler bir tarafta, tek başına mesela Osmanlı öbür tarafta bulunuyordu. Bu ne muazzam mukavemettir!

Tekrarlanan hareketler zamanla alışkanlık hâline gelir. Alışkanlıklar ise, insanın tabiatının bir parçası olarak huy hâline gelir. Onun için oruçlar (farz, nafile vs. oruçlar), insanı açlığa karşı idmanlı hâle getirir. Böyle idmanlı birisini de felâketler, âfetler ve musibetlerin mecbur ettiği

mecburî açlıklar yıpratamaz. Çünkü önceden bünyesini açlığa alıştırmıştır. Tâ Sahabe Efendilerimiz döneminden başlayıp Emevî, Abbasî, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine kadar, her devirdeki Müslümanların az bir imkân ve kuvvetle dünyaya meydan okumasında ve her türlü tehlikeye karşı koyup sıkıntıların, bilhassa açlık ve kıtlıkların üstesinden gelmesinde orucun çok büyük rolü olmuştur.

Ayrıca her bir uzvun, her bir duygunun kendine mahsus vazifesi ve özel bir ibadeti vardır. Nasıl ki, baş ile yapılan secde, Allah için olmazsa dalâlettir; hayal ile yapılan secdeler de öyledir. Kalbin zikri olduğu gibi, midenin de ibadet ve zikri vardır. Hatta mide bir fabrika gibi olduğu için mide fabrikasının çok hademeleri vardır. Hem onunla ilgili çok cihazlar vardır. (Hatta bir karaciğerin bile beş binden fazla işleri, iç içe sistemleri olduğunu biliyoruz.) Eğer nefis, on iki aylık senenin hiç olmazsa bir ayında gündüz vakti meşguliyetlerini ta'til etmezse, mide fabrikasının hademelerinin ve onunla alâkadar cihazların özel ibadetlerini onlara unutturmuş olur. Çünkü devamlı kendisiyle meşgul edip, içine doldurduğu yiyeceklerin hazmedilmesi için devamlı çalıştırıp yorarak onları tahakkümü altında bırakır. Böylece mide fabrikasının bütün hademeleri ve cihazları, o mânevî fabrikanın çarklarının gürültüsü ve dumanlarıyla perişan hâle gelirler. Mide, onların bütün dikkatlerini kendisine çevirdiği için, onlara yüce ibadet ve kulluk vazifelerini unutturur. İşte bu sebeple, eskiden beri pek çok evliya, kemâle erip kemâlât kazanmak için riyâzet yaparak az yemeye, az içmeye kendilerini alıştırmışlardır.

İşte bu münasebetle diyoruz ki; Ramazan-ı Şerif'in orucuyla o fabrikanın hademeleri anlarlar ki sırf o mide fabrikası için yaratılmamışlar. Diğer cihazlar da, o mide fabrikasının süflî, değersiz eğlencelerine bedel, Ramazan-ı Şerif'te, meleklerle mahsus ruhânî eğlencelerle lezzet alırlar, nazarlarını mânevî ve ruhanî zevk ve hazlara dikerler. Onun içindir ki, Ramazan ayında müminler, derecelerine göre ayrı ayrı nurlara, feyizlere, mânevî sürûr ve sevinçlere mazhar olurlar. Kalb ve ruh, akıl, sır, hafî ve ahfâ gibi latîfelerin, o ince ve hassas duyguların, o mübârek ayda oruç vasıtasıyla çok terakkileri ve feyizlere mazhariyetleri vardır. Belki açlık yüzünden mide ağlarken, onlar ruhanî hazlarla masumâne gülerler...

Dokuzuncu Nükte

Ramazan-ı Şerif'in orucu, doğrudan doğruya nefsin mevhum rubûbiyetini kırmak ve aczini göstermekle ubûdiyetini bildirmek cihetindeki hikmetlerinden bir hikmeti şudur ki:

Nefis, Rabbisini tanımak istemiyor; firavunâne kendi, rubûbiyet istiyor. Ne kadar azaplar çektirilse o damar onda kalır. Fakat açlıkla o damarı kırılır. İşte Ramazan-ı Şerif'teki oruç, doğrudan doğruya nefsin firavunluk cephesine darbe vurur, kırar. Aczini, zaafını, fakrını gösterir. Abd olduğunu bildirir.

Hadisin rivayetlerinde vardır ki: Cenâb-ı Hak nefse demiş ki, “Ben neyim, sen nesin?” Nefis demiş; “*Ben benim, sen sensin!*” Azab vermiş, cehenneme atmış, yine sormuş. Yine demiş; “*Ene ene, ente ente.*” Hangi nevi azabı vermiş, enâniyetten vazgeçmemiş. Sonra açlık ile azap vermiş, yani aç bırakmış. Yine sormuş; “*Men ene ve mâ ente?*” Nefis demiş; **أَنْتَ رَبِّي الرَّحِيمُ وَأَنَا عَبْدُكَ الْعَاجِزُ** Yani, “Sen, benim Rabb-i Rahîm’imsin; ben, senin âciz bir abdinim.”²¹

* * *

Aslında insana verilmiş olan bütün duygular ve imkânlar, Allahu Teâlâ'nın isimlerini ve sıfatlarını anlamak için verilmiştir. Çünkü bizlere görme duygusu verilmeseydi de, sonra “Allah kullarının yaptığı her şeyi görür.” denilseydi, “görmek” fiilinin ne olduğunu bilmediğimiz için bunun manasını anlayamazdık. Aynı şekilde işitme duygusu verilmeseydi de “Allah kullarının bütün konuşmalarını işitir.” denilseydi, “işitme”nin ne olduğunu bilmediğimiz için bunu da anlayamayacaktık. Bize muhabbet duygusu verilmeseydi de “Allah iyi kullarını sever.” denilseydi, bu “sevme”nin ne olduğunu anlamayacaktık. Bize mâlikiyet duygusu verilmeseydi de “Allah kâinatın mâlikidir.” denilseydi, bunu da anlamayacaktık. Bize bir şeye sahip olup terbiye etme kabiliyeti verilmeseydi de “Allah, Rabbülâlemîn'dir. Her şeyi terbiye eden O'dur.” denilseydi, terbiye ve rubûbiyeti anlamamız mümkün değildi. İşte bütün bu duyguların

verilmesiyle insan, hakikatte kendisine ait olmayan bu duygular ve kabiliyetlerle Cenâb-ı Hakk'ın esmâ-yı hüsnâsını anlayacak ve mârifetullahta derinleşecektir. Ama bazen nefis, bu mevhum mâlikiyet ve mevhum rubûbiyeti, hakikî zannedip, bütün bunları firavunlar ve nemrutlar gibi kullanmaya kalkışabiliyor. İşte bu damarları kırmak, âciz ve muhtaç bir varlık olduğunu göstererek ibadet ve ubûdiyet yolunu bildirmek gerekiyor. Bu noktada orucun büyük bir önemi olduğu açıkca kendisini gösteriyor. Şöyle ki: Nefis Rabbini tanımak istemiyor, Firavun'un "*Ben sizin en büyük rabbinizim.*" (Nâziât, 79/24) dediği gibi, rablık davasında bulunuyor. Hatta ne kadar azaplar çektirilse de o firavunluk damarı onda kalıyor. Bu damar ancak açlık çekmekle kırılıyor. Evet, Ramazan'daki bir aylık oruç, doğrudan doğruya nefsin işte bu firavunluk cephesine darbe vurarak, onun o damarını kırmaya çalışıyor. Çünkü nefse açlıkla, âcizliğini, zayıflığını ve muhtaçlığını hissettirip gösteriyor, kullardan bir kul olduğunu bildiriyor. Hâlbuki oruca yanaşmayan nefisler, hiçbir sınır koymadan, haramına-helâline bakmadan, had ve hudut tanımadan gelişigüzel bir yol tutup, çeşitli nimetleri yalayıp yutarak semiren ve kendisini şımartan hevalarla gerçeklerden uzaklaşıyorlar. Âciz bir kul, muhtaç, bîçâre ve Allah kapısında bir dilenci oldukları, oruç tutmayınca bir türlü akıllarına gelmiyor.

Hız. Üstad, bu hususu anlatma sadedinde şu rivayeti aktarıyor: Cenâb-ı Hak, nefse sormuş: "Ben kimim, sen kimsin?" Nefis, "Ben benim, sen sensin!" demiş. Cenâb-ı Hak, nefse azap vermiş, hatta cehenneme atmış ve sormuş. Nefis yine "Ben benim, sen sensin!" diye cevap vermiş. Cenâb-ı Hak hangi çeşit azapla ceza vermişse de nefis yine enaniyetten, benlikten vazgeçmemiş. Nihayetinde nefse açlık ile azap vermiş; aç bırakıp terbiye etmiş. Sonra sormuş: "Ben kimim, sen kimsin?" Nefis bu sefer: "*Sen, benim Rabb-i Rahîm'imsin, şefkatli Mâlikimsin; ben ise senin âciz bir abdin, muhtaç bir kulunum!*" demiş.

* * *

اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ صَلَاةً تَكُوْنُ لَكَ رِضَاءً وَلِحَقِّهِ اَدَاءٌ
بَعْدَ ثَوَابِ قِرَاءَةِ حُرُوْفِ الْقُرْآنِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ وَعَلٰى اٰلِهِ

وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ. ²²

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ
وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، آمِينَ. ²³

İtizar: Şu ikinci kısım; kırk dakikada, süratle yazılmasından, ben ve müsvedde yazan kâtib, ikimiz de hasta olduğumuzdan, elbette içinde müşevveşiyet (karışıklık) ve kusur bulunacaktır. Nazar-ı müsamaha ile bakmalarını ihvanlarımızdan bekleriz. Münasip gördüklerini tashih edebilirler.

¹ “O Ramazan ayı ki insanlığa bir rehber olan, onları doğru yola götüren ve hakkı bâtıldan ayıran en açık ve parlak delilleri ihtiva eden Kur’ân o ayda indirildi.” (Bakara Sûresi, 2/185).

² Bkz.: Buharî, *Îmân* 1; Müslim, *Îmân* 21.

³ Bkz.: İbn-i Ebi’l-İzz, *Şerhu Akîdeti’t-Tahâviyye* 1/409.

⁴ “Hiç umulmadık bir tarzda.” Kur’ân-ı Kerîm’de geçen bu ifade için bkz.: Talak Sûresi, 65/3.

⁵ **Tablacı:** Bir tepsi veya tezgâhta herhangi bir yiyeceği pazarlayıp satan kimse.

⁶ Bkz.: “Görmüyor musunuz ki Allah göklerde ve yerde olan şeyleri sizin hizmetinize vermiş. Görünen görünmeyen bunca nimete sizi garketmiş? Yine de, öyle insanlar var ki hiçbir bilgiye, yol gösterici bir rehberine veya aydınlatıcı bir kitaba dayanmaksızın Allah hakkında tartışıp durur.” (Lokman Sûresi, 31/20).

⁷ **Zâhirî esbap ve ashab:** Görünen, dış sebepler ve bu sebeplere vesile olan kimseler.

⁸ Bkz.: Ömer Özcan, *Ağabeyler Anlatıyor* 1/141.

⁹ Bkz.: Ağabeyler Anlatıyor 1/141.

¹⁰ Bkz.: Bakara Sûresi, 2/43, 271; Tevbe Sûresi, 9/60; Muhammed Sûresi, 47/38.

- 11 Bkz.: “Allah hiçbir kimseyi güç yetiremeyeceği bir şekilde yükümlü tutmaz.” (Bakara Sûresi, 2/286).
- 12 Bkz.: İbn-i Mâce, *Fiten* 33; Ahmed İbn-i Hanbel, *Müsned* 6/453, 455; Tayâlisî, *Müsned* 1/227; İshâk b. Râhûye, *Müsned* 1/168.
- 13 Kastamonu Lâhikası, s. 111-112.
- 14 Kastamonu Lâhikası, s. 173.
- 15 Dünyanın, âhiret için bir ticaret ve ziraat yeri olduğuna dair bkz.: Tevbe Sûresi, 9/111; Fâtır Sûresi, 35/29; Şûrâ Sûresi, 42/20; Saf Sûresi, 61/10-12; Hâkim, *Müstedrek* 4/348; Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-evliyâ* 10/53-54.
- 16 Bkz.: Tirmizî, *Fedâilü’l-Kur’ân* 16; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef* 6/118; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr* 9/130.
- 17 Bkz.: Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat* 3/255-256; Deylemî, *Müsned* 3/130-131.
- 18 Bkz.: “Kadir gecesi, bin aydan hayırlıdır.” (Kadir Sûresi, 97/3).
- 19 Fâtiha Sûresi’ndeki “Âlemlerin Rabbi” ifadesindeki “âlemler”in, on sekiz bin âlem olduğuna dair bkz.: Taberî, *Câmi’u’l-beyân* 1/63; Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-evliyâ* 2/219; Kurtubî, *el-Câmî li ahkâmi’l-Kur’ân* 1/138.
- 20 Bkz.: Buharî, *Savm* 2, 8, 9; Müslim, *Sıyam* 160, 163.
- 21 Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekki’n-nüfûs* s. 275-276.
- 22 “Allah’ım! Efendimiz Muhammed’e (sallallâhu aleyhi ve sellem), âl ve ashabına, senin razı olacağın ve O’nun lâıyk olduğu bir rahmetle, Ramazan ayında okunan Kur’ân’ın harfleri adedince salât ve selâm eyle!”
- 23 “İzzet sahibi olan senin Rabbin onların bütün bâtıl iddialarından münezzehtir, yücedir. Selâm bütün peygamberleredir. Bütün hamdler âlemlerin Rabbi Allah’adır. Âmîn!” (Sâffât Sûresi, 37/180-182).

[Kastamonu Lâhikası'ndan
50. Mektup]

بِاسْمِهِ سُبْحَانَهُ²⁴ ، وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ²⁵
السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ أَبَدًا دَائِمًا²⁶

Aziz, Sıddık Kardeşlerim! ²⁷(Hâşiye)

Evvelâ: Sizin Leyle-i Berât'ınızı ve gelecek Ramazan'ınızı tebrik eder ve bu gelecek Leyle-i Kadri hakkınızda ve hakkımızda bin aydan daha hayırlı olmasını ve defter-i a'mâlimize böyle geçmesini Cenâb-ı Hak'tan niyaz ediyoruz. Ve böylece bayrama kadar

اللَّهُمَّ اجْعَلْ لَيْلَةَ قَدْرِنَا فِي هَذَا الرَّمَضَانِ خَيْرًا مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ لَنَا
وَلِطَلَبَةِ الرِّسَائِلِ النُّورِ الصَّادِقِينَ²⁸

duasını etmeye niyet ettik.

Hem sizin iki Mu'cizeli Kur'ân'ı bizlere bu mübârek aylarda göndermeniz, inşallah o derece medar-ı bereket ve sevap ve hasenât ve fütihat olacak ki hakkımızda bu Ramazan'ın her bir günü bir Leyle-i Kadir hükmüne geçeceğini rahmet-i ilâhiyeden ümit ederiz.

Şimdiden biz tedbir ettik ki; iki Kur'ân'ı, Risale-i Nur'un buradaki has talebeleri, Ramazan-ı Şerif'te her biri her günde bir cüzünü sizinle beraber okumakla, Ramazan'ın her gününde bir hatme-i Kur'âniye olarak, mânevî ve çok geniş bir mecliste, Isparta ve Kastamonu'yu ihata eden bir dairede halka tutan Risale-i Nur talebelerinin ve o dairenin merkezinde sizler bulunmak cihetiyle

Risale-i Nur şâkirtlerinin etrafınızda olarak, Nakşî’de “hatme-i hâcegân” tarzında fakat çok büyük bir mikyasta Risale-i Nur’un bütün şâkirtleri mânen hâzır ve o dairede bulunuyor niyetiyle, tasavvuruyla okunmak, o kudsî hatmeyi yapmak Cenâb-ı Hakk’ın rahmetinden tevfik niyaz ederiz.

Said Nursî

* * *

Bu mektupta dikkati çeken husus: Herkes her gün bir hatim okuyamaz. Buna güç yetirebilen çok azdır. Ancak Kur’ân’ın otuz cüzünü –mesela– otuz kişi kendi aralarında taksim etse, her mümin sadece kendi cüzünü okumak suretiyle, şirket-i mânevî itibarıyla ve niyetiyle bir günde bir hatim indirebilir. Böylece bütün Ramazan boyunca her güne bir hatim düşer ve otuz hatim indirilmiş olur. Herkes iştirak-i a’mâl-i uhreviye veya şirket-i mâneviye düsturu ile otuz hatim indirmiş gibi sevab kazanır. İnşallah, bu düstura riayet eden günümüzün hizmet erleri, hizmet dairesinin genişlemesiyle her gün değil otuz, bin bir hatim bile indirebilir.

Üstad Hazretleri’nin yanında bulunan talebelerinin bu husustaki hatıralarına müracaat ettiğimizde ibretli dersler bulabiliriz. Mesela, Üstad Hazretleri’nin yanında kalan talebelerinden **Bayram Yüksel Ağabey**, bu hususta şöyle diyor:

“Mübârek, muallâ Üstadımız üç aylar girdiğinde Isparta’daki Nur Talebelerine hatim için Kur’ân-ı Kerîm taksim ettirir, herkese bir cüz vererek vazife taksimi yapardı. Isparta, Sav, Kuleönü, Atabey, Bozanönü gibi mübârek Nur hizmeti ile müşerref olmuş mübârek köylere cüzleri taksim ettirir, böylece mübârek üç aylarda her gün hatim indirilirdi. O zaman bütün hatimlerin duasını umum Nur Talebeleri namına Üstadımız yapardı. Başta Peygamber Aleyhissalâtü Vesselâm ve âli ve ashabı olmak üzere bütün ehl-i iman ve Nur Talebelerine bağışlardı.”²⁹

* * *

Aynı zamanda Hz. Üstad, yukarıdaki mektupta olduğu gibi, Nur talebelerinin dua ve istiğfarlarla birbirlerine mânevî yardımlar göndermelerini, özellikle rahmet ayı olan Ramazan’da bu dualarını daha

sıklıkla yapmalarını, Ramazan'ın her bir gününü Kadir gecesı gibi değerlendirmelerini başka mektuplarında da ısrarla tavsiye etmektedir. Mesela, Kastamonu Lâhikası'ndaki birkaç mektubunda şöyle diyor:

“Risale-i Nur dairesinde ihtiyârımız olmadan, haberimiz yokken **takarrur** ve tahakkuk eden **şirket-i maneviye-i uhreviye** cihetiyle, her bir hakikî sâdık şâkirdi binler diller ile kalbler ile dua etmek, istiğfar etmek, ibadet etmek ve bazı melâike gibi kırk bin lisanla tesbih etmektir. Ve Ramazan-ı Şerif'teki hakikat-i Leyle-i Kadir gibi kudsî ve ulvî hakikatleri, yüz bin el ile aramaktır.

İşte, bu gibi netice içindir ki Risale-i Nur şâkirtleri, hizmet-i nuriyeyi velâyet makamına tercih eder; keşif ve kerâmâtı aramaz ve âhiret meyvelerini dünyada koparmaya çalışmaz ve vazife-i ilâhiye olan muvaffakiyet ve halka kabul ettirmek ve revaç vermek ve galebe ettirmek ve müstahak oldukları şan u şeref ve ezvâk ve inâyetlere mazhar etmek gibi kendi vazifelerinin haricinde bulunan şeylere karışmaz ve harekâtını onlara binâ etmezler. Hâlisen, muhlisen çalışırlar, ‘Vazifemiz hizmettir, o yeter.’ derler.

Ve sâniyen: Seksen küsur sene kıymetinde bulunan ve **Ramazan-ı Şerif'in mecmûunda gizlenen hakikat-i Leyle-i Kadr'i kazanmak** için, Risale-i Nur şâkirtlerinin şirket-i mâneviye-i uhreviyeleri muktezasınca her biri, mütekellim-i maalgayr sîgası olan

أَجْرُنَا³⁰ ، إِرْحَمْنَا³¹ ، وَاعْفِرْ لَنَا³²

gibi tâbirâtta ‘biz’ dedikleri vakit, Risale-i Nur'un sâdık şâkirtlerini niyet etmek gerektir. Tâ her bir şâkirt umumun nâmına münâcât edip çalışsın. Ve bu bîçâre ve az çalışabilen ve haddinden çok fazla hizmet ondan beklenen bu kardeşinize, o hüsn-ü zanları yanlış çıkarmamak için geçen Ramazan gibi yardımınızı rica ediyorum.”³³

“Aziz, Siddık, Mübârek, Kahraman Kardeşlerim!

Evvelâ: Bu mübârek Ramazan'da, iştirak-i a'mâl düstur-u esasıyla her bir has kardeşimizin kırk bin dili bulunan bir melâike³⁴ hükmünde, kırk bin dillerle, yani kardeşlerin adedince mânevî dilleriyle ettikleri ve edecekleri dualar, rahmet-i ilâhiye nezdinde makbul olmasını, o lisanlar

adedince, Cenâb-ı Erhamü'r-râhimîn'den niyaz ediyoruz. Bu mahiyetteki Ramazan'ınızı tebrik ediyoruz.”³⁵

“Mübârek Ramazan'ın Leyle-i Kadir sırrıyla, seksen üç sene bir ömr-ü mânevî kazandırması sırr-ı hikmetiyle ve Risale-i Nur'un şâkirtlerindeki sırr-ı ihlâsla, tesânüd ve iştirak-i a'mâl-i uhrevî düsturuyla, her bir sâdık şâkirt, o fevkalâde mânevî kazancı elde edeceğine gayet kuvvetli bir delili budur ki:

Bu daire içinde kırk bin, belki yüz bin hâlis, hakikî müminlerin içinde hakikat-i Leyle-i Kadr'i elde edecek bir-iki, on-yirmi değil, belki yüzlerin elde etmesi ihtimali kavîdir.

Sırr-ı ihlâsla ve iştirak-i a'mâl-i uhrevî düsturunun sırrıyla biz ve siz bu hakikate müteveccihen, bu Ramazan-ı Şerif'te her birimiz umurun hesabına ve umum arkadaşları içinde kendini farzedip, 'nun-u mütেকellim-i maalgayr'ı³⁶ yani daima

أَجْرُنَا ، إِرْحَمْنَا ، وَاعْفِرْ لَنَا ، وَوَقِّفْنَا ، وَاهْدِنَا ، وَاجْعَلْ لَيْلَةَ الْقَدْرِ
فِي هَذَا الرَّمَضَانِ خَيْرًا فِي حَقِّنَا مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ³⁷

gibi kelimelerde نَا içinde umum kardeşlerini niyet etmektir. Ve bilhassa en zayıf olan bu kardeşinize, ağır vazifesinde, o hususî niyetle yardım etmektir.”³⁸

²⁴ O yüce Zât'ın adıyla.

²⁵ “Hiçbir şey yoktur ki Allah'ı hamd ile tenzih etmesin.” (İsrâ Sûresi, 17/44).

²⁶ “Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi ebedlere kadar daima sizinle olsun.”

²⁷ Hâşiye: Vilâyet, kazâ, nâhiye ve köylerde, Risale-i Nur'un yeni ve eski has talebelerinden her biri, Ramazan'ın her gününde, Kur'ân-ı Kerîm'in birer cüzünü okuyorlar. Böylece o memleketlerde Üstadları Bediüzzaman Hazretleri'nin bu çok sevaplı ve nurlu tavsiyesine ittibâ ederek, Ramazan'ın her gününde bir hatme-i Kur'âniye'yi yapmak nimet-i uzmâsına nâil oluyorlar.

28 Allah'ım! Bu Ramazan'da Kadir gecemizi bize ve sâdık Risale-i Nur talebelerine bin aydan daha hayırlı kıl.

29 Necmeddin Şahiner, Son Şahitler 3/48.

30 Bizi sıyanetinle koru.

31 Bize merhametinle muâmele et.

32 Bize acı ve mağfiret et.

33 Kastamonu Lâhikası, s. 229 (158. Mektup).

34 Bkz.: Taberî, *Câmiu'l-beyân* 15/156; Ebu's-Şeyh, *Azame* 2/547, 740, 742, 747, 3/868; İbn-i Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân* 3/62.

35 Kastamonu Lâhikası, s. 68 (53. Mektup).

36 **Nun-u mütekellim-i maalgayr:** Eklendiği fiile “biz” anlamı katan “nun” harfi.

37 Bizi siyânetinle koru, bize merhamet et, bizi bağışla, bize muvaffakiyet ihsan et ve bizi doğru yoldan ayırma. Ve bu Ramazan-ı Şerif'in Kadir gecesini hakkımızda bin aydan hayırlı kıl.

38 Kastamonu Lâhikası, s. 150 (102. Mektup).

İKTİSAT RİSALESİ

[On Dokuzuncu Lem'a]

İktisat ve kanaate, israf ve tebzîre dairdir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا³⁹

Şu âyet-i kerime, iktisata kat'î emir ve israftan nehy-i sarîh sûretinde gayet mühim bir ders-i hikmet veriyor.

“Yiyin, için fakat israf etmeyin.” âyeti kesin bir şekilde iktisatlı davranmayı emrediyor ve israf ile saçıp savurmayı da apaçık bir yasakla yasaklayarak bir hikmet dersi veriyor.

Prof. Dr. İbrahim Özdemir demişti ki: “Amerika’da öğretim üyesi iken bir grup öğrenciyi geziye götürdüm. Zaman zaman dinî konularda da soru sordukları için sohbetler ediyorduk. Bir seferinde demiştim ki: ‘Benim dinim olan İslâmiyet hiçbir konuda beni rehbersiz bırakmamıştır. Ne zaman ve nasıl ibadet edeceğimi, kazancımın nasıl olacağını, neyi yiyip neyi yemeyeceğimi hatta ne kadar yiyeceğimi bana bildirmiştir. Onun için ben keyfime göre, kafamın estiği gibi hareket edemem.’ İçlerinde hiçbir şeye inanmayan, hiçbir din tanımayanlar da vardı. Öbür gün bunlardan birisi yanıma geldi. “Ben, sizin dün söyledikleriniz üzerinde çok düşündüm. Sonra şöyle bir kanaate vardım: Eğer ben bir din seçecek olursam, bu din mutlaka İslâmiyet olmalıdır.

Çünkü din dediğin İslamiyet gibi olmalıdır ki, insanın bütün hayatını ve bütün davranışlarını disiplin altına alsın ve her hususta ne yapacağına dair bilgi versin...” dedi.

Şu mes’elede “Yedi Nükte” var.

Birinci Nükte

Hâlık-ı Rahîm, nev-i beşere verdiği nimetlerin mukâbilinde şükür istiyor.⁴⁰ İsrâf ise şükre zıddır, nimete karşı hasâretli bir istihfaftır (hafife almaktır). İktisat ise, nimete karşı ticaretli bir ihtiramdır (hürmettir).

Evet, iktisat, hem bir şükr-ü mânevî, hem nimetlerdeki rahmet-i ilâhiyeye karşı bir hürmet, hem kat’î bir sûrette sebep-i bereket, hem bedene perhiz gibi bir medâr-ı sıhhat, hem mânevî dilencilik zilletinden kurtaracak bir sebep-i izzet, hem nimet içindeki lezzeti hissetmesine ve zâhiren lezzetsiz görünen nimetlerdeki lezzeti tatmasına kuvvetli bir sebeptir. İsrâf ise, mezkûr hikmetlere muhalif olduğundan, vahim neticeleri vardır.

* * *

Cenâb-ı Hak, verdiği nimetlere karşı bir takdir olarak yani nimetleri takdir hissiyle şükür istiyor. Hatta pek çok âyette şükürsüzlüğümüzü yüzlerimize vuruyor, “*Ne kadar da az şükrediyorsunuz!*” (A’râf, 7/10) diyor ve bilhassa Rahmân Sûresi’nde 31 defa tekrar be tekrar “*Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilir, inkâr edersiniz? Hangi lütuf ve tecelliyatını yalan sayabilirsiniz?*” diyor. İsrâf ise şükre zıttır. Çünkü nimetin kıymetini takdir etmemek, onu değersiz saymaktır.

İktisat ise, nimete karşı bir saygı, bir takdir olduğu için mânevî bir teşekkürdür. Çünkü onu kıymetsiz bir şey gibi israf etmediğin için; bir nevi öpüp başının üstüne koyduğun için; onu sana veren Zât’a karşı saygı, sevgi ve hürmetini göstermiş oluyorsun.

İktisat, hem nimetlerdeki ilâhî rahmete karşı bir hürmettir. Çünkü sen onu yerli yerinde kullanmakla, Cenâb-ı Hakk’ın rahmetinin bir hediyesi olan o nimete karşı daha doğrusu onu veren Allah’a karşı ihtiramını, hürmetini göstermiş oluyorsun.

İktisat, hem kat’î şekilde bir bereket sebebidir. Çünkü o nimeti mübârek tanıyıp hiç israf etmeden tam münasibinde kullandığın için; Cenâb-ı Hakk’ın ikram, ihsan ve atâsına liyakat kazandığın için; Allah, onu, yedi verenler gibi veya bir tohumun yüzlerce sümbul vermesi gibi, bereketli kılar, işlerini rast getirir. Çoğu zaman buna sen de şaşar kalırsın. Zaten böyle bir şey Cenâb-ı Hakk’ın bereketli icraatından değil midir? Aslında ağzımızdan bir kelime çıkıyor, hava tarlasına ekiliyor ve anında binler kelime meyve veriyor. Toprağa atılan çekirdek ve tohumlar da öyle değil mi? İktisatla yaşayanlar mutlaka bunun bereketini görürler.

İktisat, hem bedene perhiz gibi sıhhata bir vesiledir. Çünkü yeme-içmede israf etmek, vücut dengesini bozar, şişmanlığa ve hantallığa sebebiyet verir. Bunun arkasından da hastalıklar zuhur eder. Onun için Efendimiz (aleyhissalâtü vesselâm) ümmeti için en çok korktuğu şeyin, “karın büyüklüğü” (yani aşırı şişmanlık ve göbek bağlamak), “fazla uyku”, “tembellik” ve “yakîn azlığı” olduğunu söylemiştir ki bunlar birbirine bağlı şeylerdir.⁴¹ Çok yemek yeyip israf edenler, karınlarını büyütüp fazla kilolu olur. Bu durum çok uyumayı netice verir. Çok uyumak da gafleti, mârifetullah ve yakîn eksikliğini doğurur.

İktisat, hem mânevî dilencilik zilletinden kurtaracak bir izzet sebebidir. İşte binler misallerinden biri:

Bu Cefâkârlar

İtalya’da eğitim ve diyalog hizmetleri ile ilgilenen Ömer Bey şunları anlattı:

İtalyan Dili ve Edebiyatı’ndan mezun öğrenci arıyorduk. Uygun bir tanesini bulduk fakat annesi vermek istemiyor; “Eşim ayrıldı gitti. Üç çocuğum var; ikisinin gözleri görmüyor. Bir tanesi âmâ değil ama onu da İtalya’ya götürmek için sen istiyorsun, ben ne yapacağım!” diyordu. Biz konuşurken akşam ezanları okunmaya başladı. Anne hemen hızlıca kalktı. “Ezan okununca ben derhal namazlarımı kılarım!” dedi. Kendisine bir yer gösterildi. Biz de ayrı ayrı yerlerde namazımızı kılıp geldik. Kendisine geçmişten büyüklerimizden misaller verip fedakârlıklardan bahsettim. Düşündü... “Tamam, peki istediğiniz gibi olsun!” dedi. Ama biraz sonra gözleri yaşardı, ağlıyordu. Bu sefer benim

çok rikkatime dokundu. Çok ihtiyacımız olan bir öğrenci bulmuştuk ama annenin durumu meydanda idi. “Madem siz çok üzüleceksiniz, ben vazgeçtim, kalsın.” dedim. Bu sefer gülümsedi, ama “Yok, olmaz! Hizmetin ihtiyacı varken artık ben onu yanımda bırakamam. Böyle bir şeyin mânevî mesuliyeti çok ağır olur, sonra altından kalkamam. Sen benim ağladığıma bakma... Annelik işte!” dedi.

Belki onun görev alıp maaşa geçmesini düşünüyordur, diye “Evlâdınız, orada doktorasını yapacak, biz ona burs vereceğiz. İktisatlı harcarsa 200’ünü de artırıp sana gönderir.” dedim. “Asla olmaz! Ben çalışarak, yerine göre temizlikçilik yaparak evlâtlarımı okuttum ve okutuyorum. Helâlden başka boğazlarından bir şey geçmemiştir. Ona da bir şeyler denkleştirip göndermeye çalışırım. Ben bir şey istemem!” dedi. Ben de “Zaten, ona çalışacağı iş hazır. Bursunu kendisi çıkaracak.” dedim. İkna oldu. İki görme engelliği de kendisi çalışarak, hiç kimseye muhtaç etmeden okutup yetiştiren bu dindar annenin tavrı bana çok tesir etti. Hani Tevere Enstitüsü’nde koştururan bir genç gördün ya, işte o öğrencinin annesi... Normalde verilen kendisine yetiyor ama annesi de bir şeyler göndermeye çalışıyormuş. “Anne artık gönderme; fazla geliyor, artıyor.” demiş. Anne “Artanını eğitim hizmetlerine bağışlarsın.” demiş.

Roma’ya bu gelişimde Hz. Meryem üzerine bir konuşma yapacaktım. Hristiyan akademisyenleri çağırmışlardı. Âl-i İmrân Sûresi ile Meryem Sûresi’ni esas alıp anlatmaya gayret edecektim. İtalyanca’ya tercümanlığını Mustafa Cenap Aydın yapacaktı. Onun için Ahmet Eren Kademoğlu ile İtalyanca Kur’ân meâlleri üzerinde çalışıyorduk. Cenap Bey’in işi çıkınca bu annenin evlâdı yardımcı oldu. Baktım çok akıcı bir İtalyancası ve güzel bir telaffuzu var!...

Tevere’nin mütevazı salonunda Hz. Meryem’i Kur’ân-ı Kerîm’e göre bu çalışkan ve fedâkâr gençlerin gayretleriyle anlatmaya çalıştık.

Şimdi bu eğitim gönüllüleri hizmetinin ve bu adanmışlar hareketinin içinde böyle pek çok fedâkâr ve cefâkârlar mevcutken, kalkıp, bu faaliyetler durdurulmalı demek, bu güzel işlerin sönmesini istemek hiçbir insaf ve iz’âna sığmaz... Gelin bu güzel gayretlerin daha da parlaması için hep beraber çalışalım ve geleceğimize ümitle bakmaya devam edelim... (Abdullah Aymaz, Zaman Gazetesi / 22 Mayıs 2011).

İktisat, hem nimet içindeki lezzeti hissetmesine ve zahiren lezzetsiz görünen nimetlerdeki lezzeti tatmasına kuvvetli bir sebeptir.

İsraf ise, yukarıda sayılan bütün hikmetlere ters düştüğü için kötü ve korkunç neticelere sebeptir.

İkinci Nükte

Fâtır-ı Hakîm, insanın vücudunu mükemmel bir saray sûretinde ve muntazam bir şehir misâlinde yaratmış. Ağızdaki kuvve-i zâikayı bir kapıcı, âsâb ve damarları telefon ve telgraf telleri gibi kuvve-i zâika ile, merkez-i vücuddaki mide ile bir medâr-ı muhabereleridir (haberleşme araçlarıdır) ki; ağıza gelen maddeyi o damarlarla haber verir. Bedene, mideye lüzumu yoksa “Yasaktır!” der, dışarı atar. Bazen de bedene menfaati olmamakla beraber zararlı ve acı ise; hemen dışarı atar, yüzüne tükürür.

İşte madem ağızdaki kuvve-i zâika bir kapıcıdır; mide, cesedin idaresi noktasında bir efendi ve bir hâkimdir. O saraya veyahut o şehre gelen ve sarayın hâkimine verilen hediyenin yüz derece kıymeti varsa, kapıcıya bahşiş nev’inden ancak beş derecesi muvâfık olur, fazla olamaz. Tâ ki; kapıcı gururlanıp, baştan çıkıp vazifeyi unutup, fazla bahşiş veren ihtilâlcileri saray dâhiline sokmasın.

İşte, bu sırra binâen, şimdi iki lokma farz ediyoruz. Bir lokma, peynir ve yumurta gibi mugaddî (besleyici) maddeden kırk para (yani, bir kuruş); diğer lokma, en âlâ baklavadan on kuruş olsa; bu iki lokma, ağıza girmeden, beden itibârıyla farkları yoktur, müsâvidirler; boğazdan geçtikten sonra, ceset beslemesinde yine müsâvidirler belki bazen kırk paralık peynir daha iyi besler. Yalnız, ağızdaki kuvve-i zâikayı okşamak noktasında yarım dakika bir fark var. Yarım dakika hatırı için kırk paradan on kuruşa çıkmak, ne kadar mânâsız ve zararlı bir israf olduğu kıyâs edilsin.

Şimdi, saray hâkimine gelen hediye kırk para olmakla beraber, kapıcıya dokuz defa fazla bahşiş vermek, kapıcıyı baştan çıkarır,

“Hâkim benim.” der. Kim fazla bahşîş ve lezzet verse onu içeriye sokacak, ihtilâl verecek, yangın çıkaracak, “Aman doktor gelsin, hararetimi teskin etsin, ateşimi söndürsün.” dedirtmeye mecbur edecek.

İşte iktisat ve kanaat, hikmet-i ilâhiyeye tevfik-i harekettir. Kuvve-i zâikayı kapıcı hükmünde tutup, ona göre bahşîş verir. İsrâf ise; o hikmete zıt hareket ettiği için çabuk tokat yer, mideyi karıştırır, iştiha-yı hakikîyi kaybeder. Tenevvü-ü et’imeden (yemeklerin çeşit çeşit olmasından) gelen sun’î bir iştiha-yı kâzibe (yalancı iştah) ile yedirir, hazımsızlığa sebebiyet verir, hasta eder.

* * *

Üstad Hazretleri, **Yirmi Üçüncü Söz**’de de insanı bir açıdan bir saraya benzetmiş, duygularını da çeşitli seviyelerde insanlara benzetmiştir. Burada ise, insan vücudunu mükemmel bir saray suretine ve muntazam bir şehir misaline benzetmiştir. Ağızdaki tat alma duygusunu “kapıcı”; âsâb ve damarları, “telefon” ve “telgraf” tellerine benzetmiştir. Hz. Üstad, çok daha önceleri manzum olarak yazdığı **Lemaât** adlı risalesinde bu hususta şöyle demiştir:

“Zâika (tat alma duyusu) **Telgrafçısıdır, Telzîz** (lezzet vermek) **ile Baştan Çıkarma**

[42](#)(Hâşiye) Rabbülâlemîn olan Cenâb-ı Hak’ın hikmet ve inâyeti, ağız ve burun ile iki merkez oluşturmuştur. İçine de hem hudut karakolu, hem de haber toplayan ajanları koymuştur. İnsan vücudunda damarları “telefon”, âsâbları “telgraf” hükmüne getirmiştir. Koklama duyusu “telefon” olarak, tat alma duyusu “telgraf” olarak ilâhî inâyet tarafından memur edilmiştir. Bütün canlıların rızkını veren Cenâb-ı Hak, erzak üstüne, rahmetten, tat, renk ve koku olarak bir tarife koymuştur. İşte şu üç duyu (görme, tat alma ve koklama duyuları) ile bu tarifeler, rızıkları veren Allahu Teâlâ tarafından birer ilannâme, birer davetnâme, birer izinnâme, hem birer dellâldır ki, muhtaç ve müşteriler hep onlarla celp edilip çekilir. Evet Cenâb-ı Hak, rızıkla beslenen hayvanlara tat alma, görme ve koklama duyuları olarak birer âlet vermiş, hem yiyecek maddelerini muhtelif ziynetlerle süslemiş, hevâî gönülleri avutup

lâkaytları heyecanlandırarak cezbetmiş. Ağıza yiyecek girince, birdenbire tat alma duyusu, bedenin her tarafına telgraf çekiyor; gelen taamın nev'ini, hem çeşitlerini söyler. İhtiyaçları muhtelif, ayrı ayrı rızıklanan, ona göre davranır, ona da hazırlanır ya red cevabı gelir, hem kapı dışarı atar, yüzüne de tükürür. İnâyet tarafından madem buna memurdur; zevkle baştan çıkarma, hem lezzet vererek aldatma... Sonra o da unuttur doğru iştiha nedir; yalancı bir iştiha gelir, başına çatar... Hatası, maraz ile hem illetlerle cezâlar gelir. Hakikî lezzet hakikî iştihadan çıkar, doğru iştihâ sâdık bir ihtiyaçtan... Bu yeterli lezzette, hem şah, hem dilenci beraber...”⁴³ (Aslından sadeleştirilerek alınmıştır).

İzmir’de öğrenciliğim sırasında Ramazan ayında bazı câmilerde vaaz da veriyordum. Bir camide bu İktisat Risalesi’nden hazırladığım konuşmamı yaparken “*Vücut sarayında, tat alma duyusu bir kapıcı hükmündedir. Onun hoşuna gidecek diye bahşış nev’inden mideye zararlı şeyleri doldurmak çok tehlikelidir. Çünkü bu sefer kapıcı gururlanır, baştan çıkar, esas vazifesini unuttur, fazla bahşış veren ihtilalcileri sarayın içine sokar. Bu sefer insan mide fesadına uğrar, içeride ihtilâl çıkar, yangın başlar, insan da ‘Aman doktor gelsin de harareti, yangını söndürsün!’ demeye mecbur olur.*” demiştim. Vaazdan sonra cemaatten birisi yanıma gelip “Aman evlâdım, daha gençsin, tecrübesizsin, ne olur böyle ihtilâl-mihtilâl deme, böyle şeylerden bahsetme. Bazıları yanlış anlar, seni hapse atarlar!” dedi. Ben de şaşırıp kaldım. Halkımız, vaiz ve hocalarımızın başına olmadık şeylerden çok sıkıntılar geldiğini bildiği için yanlışla çekilecek her söze karşı uyarma ihtiyacını hissediyor!

Altıncı Söz’de de aynı nokta üzerinde durularak, tat alma duyusunun (kuvve-i zâikanın) nefis hesabına değil de, Allah nâmına çalıştırılması vurgulanıyor:

“Meselâ dildeki kuvve-i zâikayı, Fâtır-ı Hakîm’ine satmazsan, belki nefis hesabına, mide nâmına çalıştırsan; o vakit, midenin tavlasına ve fabrikasına bir kapıcı derekesine iner, sukut eder (düşer). Eğer Rezzâk-ı Kerîm’e satsan; o zaman, dildeki kuvve-i zâika, rahmet-i ilâhiye hazinelerinin bir nâzır-ı mâhiri (maharetli bir gözeticisi) ve kudret-i samedâniye matbahlarının (her şeyin, kendisine muhtaç olduğu ilâhî kudretin mutfaklarının) bir müfettiş-i şâkiri (şükreden bir müfettişi) rütbesine çıkar.

İşte ey akıl! Dikkat et! Meş’um (uğursuz, belalı) bir âlet nerede? Kâinat anahtarı nerede? Ey göz! Güzel bak! Âdî bir kavvad nerede? Kütüphâne-i ilâhînin mütefennin (uzman, bilgili) bir nâzırı nerede? Ve ey dil! İyi tat! Bir tavla kapıcısı⁴⁴ ve bir fabrika yasakçısı nerede? Hazine-i hâssa-yı rahmet (Cenâb-ı Hakk’ın rahmet hazinesinin) nâzırı nerede?”⁴⁵

Netice itibariyle Üstad Hazretleri, iktisat ve kanaatin; her şeyi yerli yerinde yaratan ve her yarattığı şeyi ve işleyişini herkesten iyi bilen Cenâb-ı Hakk’ın hikmetine uygun düştüğünü en kalın çizgilerle tespit ediyor. “Onun için iktisat ve kanaatle hareket eden insan, tat alma duyusunu bir kapıcı hükmünde tutup ona göre bahşış verir. Asla onu baştan çıkaracak davranışta bulunmaz. İsrâf ise, ilâhî hikmete zıt olduğu için, müsrif ve savurgan insan çabuk tokat yer; mideyi karıştırır, hakikî iştihayı kaybeder. Yemeklerin çeşit çeşit olmasından gelen sun’î ve yalancı bir iştihâ ile yemekleri abur-cubur yer, hazımsızlığa uğrar ve hasta olur.” diyor.

Üçüncü Nükte

Sâbık (geçen) ikinci nüktede, kuvve-i zâika kapıcıdır dedik. Evet ehl-i gaflet ve rûhen terakki etmeyen ve şükür mesleğinde ileri gitmeyen insanlar için bir kapıcı hükmündedir. Onun telezzüzü (lezzet alma) hatırı için israfâta ve bir dereceden on derece fiyata çıkmamak gerektir.

Fakat, hakikî ehl-i şükrün ve ehl-i hakikatin ve ehl-i kalbin kuvve-i zâikası –Altıncı Söz’deki müvâzenede beyân edildiği gibi, kuvve-i zâikası– rahmet-i ilâhiyenin matbahlarına bir nâzır ve bir müfettiş hükmündedir. Ve o kuvve-i zâikada taamlar adedince mîzancıklarla nimet-i ilâhiyenin envâını tartmak ve tanımak; bir şükr-ü mânevî sûretinde cesede, mideye haber vermektir.

İşte, bu sûrette kuvve-i zâika, yalnız maddî cesede bakmıyor. Belki kalbe, rûha, akla dahi baktığı cihetle midenin fevkinde hükmü var, makamı var.

İsrâf etmemek şartıyla ve sırf vazife-i şükranıyeyi yerine getirmek ve envâ-ı niam-ı ilâhiyeyi (çeşit çeşit ilâhî nimetleri) hissedip

tanımak kaydı ile ve meşrû olmak ve zillet ve dilenciliğe vesîle olmamak şartıyla, lezzetini takip edebilir. Ve o kuvve-i zâikayı taşıyan lisânı, şükürde istimâl etmek için leziz taamları tercih edebilir. Bu hakikate işaret eden bir hâdise ve bir kerâmet-i gavsîye:

Bir zaman Hazreti Gavs-ı Âzam Şeyh Geylânî'nin (kaddesallâhu sirrah) terbiyesinde, nazdar ve ihtiyare bir hanımın bir tek evlâdı bulunuyormuş. O muhterem ihtiyare, gitmiş oğlunun hücreğine; bakıyor ki, oğlu bir parça kuru ve siyah ekmek yiyor. O riyâzattan zaafiyetiyle vâlidesinin şefkatini celb etmiş. Ona acımış. Sonra Hazreti Gavs'ın yanına şekvâ için gitmiş. Bakmış ki, Hazreti Gavs kızartılmış bir tavuk yiyor. Nazdarlığından demiş:

– “Yâ Üstad! Benim oğlum açlıktan ölüyor. Sen tavuk yersin!”

Hazreti Gavs tavuğa demiş: [46](#) قُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ O pişmiş tavuğun kemikleri toplanıp, tavuk olarak yemek kabından dışarı atıldığını, mûtemed ve mevsûk (güvenilir) çok zâtlardan Hazreti Gavs gibi kerâmât-ı hârikaya mazhariyeti dünyaca meşhur bir zâtın bir kerâmeti olarak mânevî tevâtürle nakledilmiş.

Hazreti Gavs demiş:

– “Ne vakit senin oğlun da bu dereceye gelirse, o zaman o da tavuk yesin.”[47](#)

İşte, Hazreti Gavs'ın bu emrinin mânâsı şudur ki: *Ne vakit senin oğlun da rûhu cesedine, kalbi nefesine, akli midesine hâkim olsa ve lezzeti şükür için istese, o vakit leziz şeyleri yiyebilir...*

* * *

Bir önceki bölümde belirtildiği üzere, gâfil insanlar ve ruh yönünden terakki etmeyenler ve şükür mesleğinde ileri gitmeyenler için “tad alma duyusu”, bir “kapıcı” hükmündedir. O duyunun aldığı lezzet hatırı için israflara girmemek ve bir dereceden on derece fiyata çıkmamak (yani, – peynir ve yumurta ile baklava arasındaki kıyasta olduğu gibi– besleme değeri aynı olan, belki ucuz olanının daha besleyici olduğu iki gıdadan,

birini 2 liraya alıp karnı doyurma imkânı varken, 10 kat daha pahalı olan diğerini, sırf ağza verdiği birazcık fazla lezzet hatırı için, 20 liraya alıp da israfa girmemek) gerekir.

Ama başka bir açıdan, yani ruhen terakki etmiş, şükür mesleğinde ileri gitmiş, hakikat ehli, kalb ehli zâtların tat alma duyuları artık bir kapıcıdan çok daha yüksek bir mertebede, ilâhî rahmetin mutfaklarına bir müfettiş seviyesindedir. Bu yüksek derecedeki şahsiyetlerin dillerindeki tat alma duyusunda binlerce ölçücük ve teraziler, Allah'ın nimetlerinin çeşitlerini tartmak ve tanımak için mânevî bir şükür sûretinde hizmete hazırdırlar. Durum böyle olunca tat alma duyusu yalnız cesede bakmaz. Bilakis, kalbe, ruha ve akla bakarak midenin çok üstünde bir makam kazanır. Onun için, sırf şükür ve ilâhî nimetleri takdir hususunda bu seviyenin insanları, çeşitli nimetlerin lezzetlerini takip edebilirler. Ama bunun da bir ölçüsü vardır: Helâl, tayyib, yani tertemiz ve nezih olmak, meşru olmak, zillet ve dilencililiğe sebep teşkil etmemek şartıyla...

Bu hususla ilgili olarak, Üstad Hazretleri, burada Hz. Gavs-ı Âzam Şeyh Abdülkadir Geylânî ile ilgili ibretli bir misal vererek şöyle bir değerlendirme yapıyor: “**Ruhu** cesedine, **kalbi** nefsine, **aklı** midesine hâkim olanlar, lezzeti şükür için isteseler, o vakit leziz şeyleri yiyebilirler.”

Üstad Hazretleri, insan vücudunu bir saraya; duygu ve latîfeleri de çeşitli seviye ve vaziyetteki insanlara benzeterek, gerçekleri net biçimde gözümüzün önüne getiriyor:

“**Şu hakikati hayalî bir vâkıada, şöyle bir temsilde gördüm ki:** Ben büyük bir şehre giriyorum. Baktım ki, o şehirde büyük saraylar var. Bazı sarayların kapısına bakıyorum, gayet şenlik, parlak bir tiyatro gibi nazar-ı dikkati celbeder, herkesi eğlendirir bir câzibedarlık vardı. Dikkat ettim ki, o sarayın efendisi kapıya gelmiş, it ile oynuyor ve oynamasına yardım ediyor. Hanımlar, yabanî gençlerle tatlı sohbetler ediyorlar. Yetişmiş kızlar da çocukların oynamasını tanzim ediyorlar. Kapıcı da onlara kumandanlık eder gibi bir aktör tavrını almış. O vakit anladım ki, o koca sarayın içerisi bomboş. Hep nazik vazifeler muattal kalmış. Ahlâkları düşmüş ki, kapıda bu sûreti almışlar.

Sonra geçtim, bir büyük saraya daha rast geldim. Gördüm ki, kapıda uzanmış vefâlı bir it ve kaba, sert, sâkin bir kapıcı ve sönük bir vaziyet vardı. Merak ettim. Ne için o öyle, bu böyle? İçeriye girdim. Baktım ki, içerisi çok şenlik. Daire daire üstünde, ayrı ayrı nâzik vazifeler ile saray ehli hep meşguldürler. Birinci dairedaki adamlar sarayın idaresini, tedbirini görüyorlar. Üstündeki dairede kızlar, çocuklar ders okuyorlar. Daha üstünde hanımlar, gayet latîf sanatlar, güzel nakışlarla meşgul oluyorlar. En yukarıda Efendi, padişahla haberleşip halkın istirahatını temin etmek için ve kendi kemâlâtı ve yükselişi için kendine has ve ulvî vazifelerle meşgul oluyor gördüm. Ben onlara görünmediğim için ‘Yasak!’ demediler gezebildim. Sonra çıktım, baktım. O şehrin her tarafında bu iki kısım saraylar var. Sordum, dediler: ‘O kapısı şenlik ve içi boş saraylar, kâfirlerin ileri gelenlerinin ve ehl-i dalâletindir. Diğerleri, nâmuslu Müslüman büyüklerinin.’

Sonra bir köşede bir saraya rast geldim. Üstünde ‘*Said*’ ismini gördüm. Merak ettim. Daha dikkat ettim, sûretimi üstünde gördüm gibi bana geldi. Çok şaşırıp bağırarak, aklım başıma geldi, ayıldım. İşte o hayâlî vâkıayı sana tâbir edeceğim. Allah hayır etsin.

İşte o şehir ise, insanların içtimaî hayatları ve insan medeniyetinin şehridir. O sarayların her birisi bir insandır. O saray ehli ise; insandaki göz, kulak, kalb, sır, ruh, akıl gibi duygu ve latîfeler.. ve nefis ve hevâ ve şehvî ve gazabî duygular gibi şeylerdir. Her bir insanda her bir latîfenin ayrı ayrı kulluk vazifeleri var. Ayrı ayrı lezzetleri, elemeleri var. Nefis ve hevâ, şehvî ve gazabî duygular, birer kapıcı ve it hükmündedirler. İşte o yüksek latîfeleri, nefis ve hevânın (kötü, zararlı ve günah olan arzuların) emrine vermek ve aslî vazifelerini unutturmak elbette sukuttur (düşmedir), terakki (yükselme) değildir. Diğer cihazları sen tabir edebilirsin.”⁴⁸ (Aslından sadeleştirilerek alınmıştır).

Pek çok tasavvuf erbabı, bu durumu kazanabilmek için mağaralara çekilmişler, aç kalıp riyâzet yapmışlar, devamlı zikir ve tefekkürle içlerini dışlarını tenvir etmeye, feyizlere mazhar olmaya gayret etmişlerdir. Bu hususla ilgili, Üstad’ın yaşayışına şâhit olanların hatıralarından derleyebildiklerimi sizlere takdim ediyorum:

Üstad Hazretleri’nin talebelerinden **Zübeyir Gündüzalp** diyor ki: “Üstad, seher (sabah) namazını eda ettikten sonra, bir bardak limonlu

ay içerdi. Hz. Üstadımız her ne zaman olursa olsun, aya ve limon konulacak yemeklere limon damlatırdı. Üstadımız Bediüzzaman Hazretleri asıl yemeği kuşluk zamanında yerdı. Öğle vakti pek az, birkaç lokma bir taam alırdı. İkinci namazından sonra asıl yemeği yerdı. Ancak akşam namazından sonra okuyacağı esnada limonlu bir bardak çay içerdi. Yatsı namazından sonra Resûl-i Ekrem'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) imtisâlen yatardı. Yatmadan evvel küçük bir lokmacık taam yerdı. (...) Üstad Hazretleri orba olarak pirinç ve şehriye yerdı. İçine yumurta kırdırırdı. (Bunu 75 yaşımdan sonra yapmaya başladı.) Yemeğin üzerine 4-5 habbe üzüm yerdı. Her habbeyi yeyişinde Besmele okurdu. 75-80 yaşlarında ömrünün sonuna kadar gördüğüme göre, kabuklarını soyar, çekirdeklerini çıkarırdı.”⁴⁹

Üstad'ın talebelerinden **Bayram Yüksel** diyor ki: “Üstadımız, sabah dersinden sonra bize, ders baklavası diye bir teberruk verirdi. Yani bir elması varsa, bıçakla parçalara ayırıp kur'a çekerdik. İlk kur'a kime isabet ederse, ilk sefer o alır, bazen bir salkım üzümü kaç kişi olsak kur'a çekerek paylaşırdık. Bazen Isparta'da yapılan beyaz kurabiye tatlısından aldırırdı.”⁵⁰

“Üstadımız çok az yerdı, yediği zamanda da beş saat geçmeyince tekrar yemek yemezdi. Yemekten sonra da iki saat geçmeyince su içmezdi, saate bakar, on dakika da olsa, 'Daha iki saat olmadı.' diye beklerdi. İki saat olduğunda su içerdi. Suyu çok soğuk içerdi. İlk zamanları malum buzdolapları yoktu. Üstadımız da çok soğuk suyu arzu ederdi. Suyun içine buz bulduğumuzda buz koyardık. Termosa çok zamanlar buz bulamıyorduk. Mesela o zaman Isparta'da iki adet eczane vardı, birisinde buzdolabı vardı. Rica eder, parası ile ondan buz alırdık. Bol su ile yıkar, termosu doldururduk.”⁵¹

“Isparta'ya ilk vardığımız zamanlar suyu Kirazlıdere yolu üzerindeki Piri Efendi çeşmesinden getirttirirdi. Çok güzel su, fakat fazla soğuk değildi. Ekseri, Üstad'ın çok sevdiği yazın çok ve lezzetli, kışın da normal olan Sidre'den su getirirdik. Bazı gün akşam sabah iki sefer getirirdik. İki sene böyle devam etti. (...) Bir gün, soğuk su içmesinin, zehirin tesirinden olduğunu söyledi. Kendisine zehir enjekte edilen iğnenin yeri, göğsünde hâlâ belli idi. Uzun zaman akmış. Bizim

zamanımızda kurumuş gördük. Üstad çayı fazla içmezdi. Harareti olduğu zamanlarda, limonlu bir bardak ancak içerdi. Limonu çok severdi. Yemeklerinde de limon kullanırdı. Limon bulunmadığı zamanlar çayına çok cüz'î limon tuzu kordu.”⁵²

“Üstad’ın yemekleri çok sade idi. Ekseri yemekleri şehriye çorbası, pirinç çorbası, sulu yemekler, yoğurt ve yumurta idi. Sulu yemeklere muhakkak yoğurt katardı. Üstadımız’ın hiç dişi yoktu. Son dişi 1948’de Afyon Hapisesinde düşmüş. **Üstadımız yemekleri ekseri şu şekilde pişirtirdi:** Meselâ küçük bir sefer tasına az su koyarız. Bir çay kaşığı tereyağı, çok cüz’î tuz, beraber kaynamaya başladığında, yumurtayı kırarız. (Üstadımız yumurtayı yıkattırırdı.) Yumurtanın beyazı pişmeye başladığında içine ekmek doğrarız. Üstadımız katiyen yağı yaktırmazdı. Şehriye çorbası olsun, pirinç çorbası olsun, onlar da biraz su ile kaynamaya başladığında yumurtayı kırarız. Yumurtanın beyazı piştiğinde içine yoğurdu koruz, karıştırırız. Hafif kaydığında indiririz. Üstad, sarımsağı hiç yemezdi. Bizler soğan kullanırdık yemeklere. Yarım ekmek alırdık (bazen da bütün). Bu ekmek bir hafta giderdi. Ekmeği getirirken ve alırken çok dikkat eder, beyaz torbanın içinde getirirdik. Nazardan ve zehirden çok sakınırdı. Çünkü Üstadımız’ı zehirlemek için çok desiselere başvurlardı. Üstadımız on beş günde bir et yerdı. Taze koyun eti alır, çok pişirirdik, bazen de köfte yaptırırdık. (...) Aldığımız kıymayı iki-üç sefer makinada çektirirdik. Yoğurtlardan da inek yoğurdu yerdı. (...) Yemeklerden sonra da Üstadımız muhakkak, az da olsa tatlı yerdı. Meselâ Isparta’da yapılan beyaz kurabiye çok yumuşak olurdu. Onu kaşıkla ezer, toz hâline getirir, kaşıkla yerdı. Üstad, kavunu da sever; kaşıkla yerdı. Üzümün kabuğunu ve çekirdeğini ayırır, domatesin de kabuğunu soyardı. Üstadımız, bir insana kâfî gelmeyecek kadar az yer ve az uyurdu. Bize de derdi ki: ‘Fitrî uyku beş saattir.’ ”⁵³

* * *

Vanlı Molla Hâmid diyor ki:

“Üstad’dan ders alan hocalar, kendi geçimlerini temin etmek ve başkalarına yük olmamak için bir teneke bulgur ve biraz da yağ getirmişlerdi. Yetmiş yaşlarında bir annem vardı. Allah rahmet eylesin,

yemeğimizi ona yaptıırdık. Üstadımız bir gün ‘*Bu getirdikleri bulguru evinize götür. Sabahları çay ve peynirle, öğle ve akşamları da bulgurlu çorba veya pilav yaparak idare ederiz. Pilav ve çorbayı annene yaptırır, getirirsin.*’ dedi. Ben de anneme ‘Bulgurdan pilav ve çorba yaparsın.’ dedim ve malzemeleri ona bıraktım...

Annemin yaptığı çorba ve pilavları alıp getiriyordum. Üstadımız yemek yerken herkesin yemeğini ayırır, kendisine verirdi. Herkese biraz yemek düşerdi. O da bana az gelirdi. Sofrada beş talebe, iki de biz (Üstad ile ben) yedi kişi olurduk. Çok zaman da misafirlerimiz gelirdi, onlarla beraber yerdik. Üstadımız şefkatinden bana çok yüz verirdi. Bir gün ‘Ekmeği az veriyorsun.’ diye itiraz ettim. ‘Ben rençberim, çalışıyorum, bu kadarcık ekmekle nasıl idare edeyim, bu bana az geliyor. Bizim evde buğday ambarı almıyor, çoktur. Bırak milleti istediği kadar yesin. Biterse, istediğin kadar getiririm.’ dedim. Üstad dedi ki:

‘Yok yok kardaşım, azlığı için değildir. Kardeşim, siz midenizi neye benzetiyorsunuz? Midenin üç hakkı, üç hissesi olacak. Bir hisse zikrullah için, bir hisse nefes için, bir hisse gıda için. Siz hepsini gıda için ayırıyorsunuz. Bu neye benziyor, biliyor musunuz? ‘Beş davarlık bir ahır var. Siz oraya on beş davar dolduruyorsunuz. Orada başlıyorlar tepişmeye.’ İşte buna benzer. Kardaşım, benim âdetim böyledir. Benim düsturumu bozmayacaksınız.’ ”[54](#)

“Size yeminle temin ederim ki, bu şekilde ben, Üstadımız’ın yanında bir-iki sene kaldım. Bir gün tok karnına yemek yemedim. Bir gün yine bir talebe yemek pişirmişti. Tencerede pilav artmıştı, sahan almadı. Üstadımız bana ‘Gel bunu ye, sonra sofrayı kaldır, götür!’ dedi. Ben biraz yedim. Sonra biraz da Üstadımız’ın yanında yedim. O gece doyduğumu hatırlıyorum.”

“Yine bir gün ekmeğimiz bitmişti. Daima yufka ekmekten yerdik. Onun kırıkları ve toz şeklinde olan ekmekten kalmıştı. Onu toplayıp hayvan dokunmasın diye ağaca asmıştık. Peynirden de artıklar duruyordu. Öğle vakti oldu. Yine Üstadımız bize o ekmeği takdim edecekti. Baktım, ekmek yok ki, bölünsün. Hepsi toz olmuştu. Bana ‘Avuç avuç herkesin önüne koy!’ dedi. Zernabat suyu da aldık, onu azar azar yemeğe başladık. Öyle lezzetliydi ki, Üstad, ‘Molla Resûl, şimdi

Vali acaba bu lezzeti alıyor mu?’ dedi. Molla Resûl sâfi kalb bir insandı. ‘Verdin bize toz şeklinde biraz ekmek; su olmasa boğazımızdan geçmiyor. Vali ise şimdi etli sütlü yemeklerle karnını doyuruyor.’ dedi. Üstad, ‘Yok yok, bu lezzeti alamaz.’ dedi. Molla Resûl, ‘Nasıl alamaz?’ deyince, Üstadımız, ‘Şimdiden zaten tok, midesini doldurmuş, neyi yesin düşünür. Her yemeği beğenmez, bizim gibi lezzet alamaz. Bak bi ne kadar iyi lezzet alıyoruz.’ dedi.”

“İşte biz bu iktisatla o bulguru bahara kadar yedik. Üstad, bana ‘Bahar geldi, dağa gideceğiz. Burada kalmayalım. Annene söyle, kendi bulgurundan ne kadar sarfetmişse, köyden onun yerine bulgur getirip borcumuzu ödeyelim.’ dedi. Gittim, anneme söyledim. ‘Ben daha bizim bulgurdan harcamadım, küpte daha bulgurunuz var, bitmemiş.’ dedi. Bunun üzerine Üstad Hazretleri bizleri çağırdı, ‘Molla Resûl kaç nüfusun var.’ dedi. ‘Beş nüfusum var.’ diye cevap verdi. ‘Bir sene bahara kadar kaç teneke sarfedersiniz?’ diye sordu. Molla Resûl ‘On beş tenekeden az olmaz.’ dedi. Üstadımız, ‘Bak, Molla Hâmid’in annesinin bereketine bir teneke bulgurumuz daha bitmemiş.’ dedi. Oradakiler ‘Onların beş-altı tenekesi bitmiş. Annesinden ötürü olsaydı, onlarınki de bitmeyecekti. Hâlbuki bitmiş. Demek bu sizin sebebinizdendir. Sen öyle yapıyorsun. Annesi olsaydı...’ dediklerinde Üstadımız. ‘Yok yok, onun elinin bereketi. Anası yapıyor, ben yapmıyorum.’ dedi.”

“İşte Üstadımız bu şekilde, berekete sebep olan bir iktisat ile yaşıyor ve hareket ediyordu. Meselâ; çay içerdik. İkişer tane şeker verilirdi. O iki şekerle istediğin kadar çay içebilirdin. Çay serbestti, fakat ikiden fazla şeker vermezdi. Bir misafir geldiğinde ona üç-dört tane şeker verilirdi. Çünkü onlar bu iktisada alışkın değillerdi. Mesela; odununu çok iktisatlı kullanırdı. Ben, ‘Üstadım, niçin soba yakmıyorsun? Burası kocaman mescid, ısıtmıyor?’ derdim. Üstadımız ise, ‘Günde üç öğün yeter.’ derdi. Biz dağa gittiğimiz mevsimde odunun yarısı artmıştı.”

Mustafa Birlik Ağabey diyor ki: “Üstad Hazretleri, sol eliyle ekmeği alır, sağ eliyle bükür, sağ elinde ne kadar kalırsa, o kadarını yerdi. Sağ elinde kalanı da dokuz lokma yapıp, her lokmada Üstad’ın acayip bir Besmele çekişi vardı. Üstad; **‘Boğazına sahip olamayan hiçbir yerine sahip olamaz. Bütün fenalıklar boğazdan gelir.’** derdi.”

Dördüncü Nükte

“İktisat eden, maîşetçe aile belâsını çekmez.” meâlinde لَا يَعُولُ hadîs-i şerifi sırrıyla, *iktisat eden, maîşetçe aile zahmet ve meşakkatini çok çekmez.*

Evet, iktisat, kat’î bir sebep-i bereket ve medâr-ı hüsn-ü maîşet olduğuna o kadar kat’î deliller var ki, hadd ü hesaba gelmez.⁵⁶ Ezcümle, ben kendi şahsımda gördüğüm ve bana hizmet ve arkadaşlık eden zâtların şehâdetleriyle diyorum ki: İktisat vasıtasıyla bazen bire on bereket gördüm ve arkadaşlarım gördüler. Hattâ dokuz sene –şimdi otuz sene– evvel⁵⁷ benimle beraber Burdur’a nefyedilen reislerden bir kısmı, parasızlıktan zillet ve sefaletе düşmemekliğim için, zekâtlarını bana kabul ettirmeye çok çalıştılar. O zengin reislere dedim: “Gerçi param pek azdır; fakat iktisadım var, kanaate alışmışım. Ben sizden daha zenginim.” Mükerrer ve musırrâne tekliflerini reddettim.

Cây-ı dikkattir ki, iki sene sonra, bana zekâtlarını teklif edenlerin bir kısmı iktisatsızlık yüzünden borçlandılar. Lillâhilhamd, onlardan yedi sene sonra, o az para iktisat bereketiyle bana kâfi geldi; benim yüz suyumu döktürmedi, beni halklara arz-ı hâcete mecbur etmedi. Hayatımın bir düsturu olan “nâstan istiğnâ” mesleğimi bozmadı.

Evet, iktisat etmeyen, zillete ve mânen dilenciliğe ve sefaletе düşmeye namzeddir. Bu zamanda israfâta medâr olacak para, çok pahalıdır. Mukâbilinde bazen haysiyet, namus, rüşvet alınıyor. Bazen mukaddesât-ı diniye mukâbil alınıyor, sonra menhus bir para veriliyor. Demek mânevî yüz lira zarar ile, maddî yüz paralık bir mal alınır.

Eğer iktisat edip hâcât-ı zaruriyeye iktisar ve ihtisar (yetinse) ve hasretse, وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي أَنْ لِّلَّهِ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينِ⁵⁸ sırrıyla, الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا⁵⁹ sarâhatiyle; ummadığı tarzda

yaşayacak kadar rızkını bulacak. Çünkü şu âyet taahhüt ediyor. Evet, rızık ikidir:⁶⁰

Biri: Hakikî rızıktır ki, onunla yaşayacak. Bu âyetin hükmü ile o rızık, taahhüd-ü rabbânî altındadır. Beşerin sû-i ihtiyarı karışmazsa, o zarurî rızkı herhâlde bulabilir. Ne dinini, ne namusunu, ne izzetini fedâ etmeye mecbur olmaz.

İkincisi: Rızık-ı mecazîdir ki, sû-i istimâlât ile hâcât-ı gayr-i zaruriye hâcât-ı zaruriye hükmüne geçip, görenek belâsıyla tiryaki olup, terk edemiyor. İşte bu rızık, taahhüd-ü rabbânî altında olmadığı için; bu rızık tahsil etmek, hususan bu zamanda çok pahalıdır. Başta izzetini fedâ edip zilleti kabul etmek, bazen alçak insanların ayaklarını öpmek kadar mânen bir dilencilik vaziyetine düşmek, bazen hayat-ı ebediyesinin nuru olan mukaddesât-ı diniyesini fedâ etmek sûretiyle o bereketsiz menhûs malı alır.

Hem bu fakr u zaruret zamanında, aç ve muhtaç olanların elemelerinden ehl-i vicdana rikkat-i cinsiye vasıtasıyla gelen teellüm; o gayr-i meşrû bir sûrette kazandığı para ile aldığı lezzeti, vicdanı varsa acılaştırıyor. *Böyle acîp bir zamanda, şüpheli mallarda, zaruret derecesinde iktifâ etmek lâzımdır. Çünkü إِنَّ* ⁶¹ *الضَّرُورَةَ تُقَدَّرُ بِقَدْرِهَا* sırrıyla, *haram maldan, mecburiyetle zaruret derecesini alabilir; fazlasını alamaz.*⁶² Evet, muztar adam, murdar etten tok oluncaya kadar yiyemez. Belki, ölmeyecek kadar yiyebilir. Hem yüz aç adamın huzurunda, kemâl-i lezzet ile fazla yenilmez.

İktisat, sebep-i izzet ve kemâl olduğuna delâlet eden bir vâkıa:

Bir zaman, dünyaca sehavetle (cömertlikle) meşhur Hâtem-i Tâî, mühim bir ziyafet veriyor. Misafirlerine gayet fazla hediyeler verdiği vakit, çölde gzmeye çıkıyor. Bakar ki, bir ihtiyar fakir adam, bir yük dikenli çalı ve gevenleri⁶³ beline yüklemiş; cesedine batıyor, kanatıyor.

Hâtem ona dedi:

– “Hâtem-i Tâî, hediyelerle beraber mühim bir ziyafet veriyor. Sen de oraya git; beş kuruşluk çalı yüküne bedel beş yüz kuruş alırsın.”

O muktesit (iktisatlı) ihtiyar demiş ki:

– “Ben, bu dikenli yükümü izzetimle çekerim, kaldırırım. Hâtem-i Tâî’nin minnetini almam.”

Sonra, Hâtem-i Tâî’den sormuşlar:

– “Sen kendinden daha civanmerd, aziz, kimi bulmuşsun?”

Demiş:

– “İşte o sahrâda rast geldiğim o muktesit ihtiyarı benden daha aziz, daha yüksek, daha civanmerd gördüm.”⁶⁴

* * *

“İktisat eden, geçim yönünden aile belâsını çekmez.” hadîs-i şerifi, iktisadın, kesin bir bereket sebebi ve güzel bir geçim vesilesi olduğunu ifade ediyor. Bizzat Üstad Hazretleri kendisinin iktisat vasıtasıyla bazen bire on bereket gördüğünü söylüyor.

Kastamonu Lahikası’nda 127. Mektup’ta Mehmet Feyzi Efendi’nin ve Üstad’ın tasdikiyle şöyle bir olay cerayan ediyor: “Üstadımız, aynı yine bugün Emin’e dedi: “Üç-dört aydır her hafta karyesinden buraya gelen hâne sâhibesi gelmedi, kirasını dört aydır almadı. Her hâlde cevap gönderin gelsin, alsın.” dediği aynı dakikada, dört aydan beri yanına gelmeyen o hâne sâhibesi kapıyı vurdu, geldi. Beş aylık kirasını aldı. Üstadımız, bu hâdise-i inâyetten memnuniyeti için, uzak bir nahiyeden gelen, yuvarlak, hiç görmediğimiz ve burada bulunmayan bir küçük ekmeği o hâne sâhibesine verdi. Aynı vakitte, yirmi dakika zarfında, burada bulunmayan aynı ekmekten, iki sene Risale-i Nur’un iki kitabını alıp mütâlaasının mânevî ücretinden binde bir ücret olarak geldi. Ve bir parçacık aşure çorbasını dahi yine o ev sâhibesine verdi. Aynen o aşurenin on misli kadar latîf üç ekmek, yine iki sene iki kitabın okunmasına binde bir ücreti diye geldi. Gözümüzle gördük.”⁶⁵

Üstad, bu **Dördüncü Nükte**'de iktisat etmeyenlerin zillete ve mânen dilencilige ve sefaletе düşmeye namzet olduklarını söylüyor... Müsrif olup da büyük bir işi, işletmeyi daha ileriye götürmüş; har vurup harman savurarak yepyeni ve büyüyen meşhur firmalar meydana getirmiş var mıdır? Bizim, “Hazıra dağ dayanmaz.” diye bir sözümüz vardır. Hâlbuki aklı başında, işbilir insanlardan iktisatlı hareketle büyük işler yapmış, büyük şirketler oluşturup devam ettirmiş olanlar vardır. Üstad Hazretleri meseleyi en küçük daireden ele alarak bize anlatmaya çalışıyor. Artık siz onu dar daireden en geniş dairelere kadar genişçe ele alabilirsiniz...

“Bu zamanda israflara sebep olacak para çok pahalıdır. Mukabilinde bazen haysiyet, namus rüşvet alınıyor. Bazen mukaddesat-ı diniye, mukabil ve karşılık olarak alınıyor, sonra uğursuz bir para veriliyor. Demek mânevî yüz lira zarar ile, maddi yüz paralık bir mal alınır.” diyerek o 1930’lu yılların ülkemizde ve dünyada bilhassa bolşevik dünyadaki durumuna işaret ediyor. İnsanlar, deli gömleği gibi zorla insanlığa giydirilmek istenen rejimlere karşı çıkmasınlar, sadece midelerini düşünsünler diye sun’î açlık ve kıtlıklar ihdas etmişler, hatta silolardaki depolanmış yiyecek maddeleri ve buğdayları yaktırmışlardır. Sonra da kendilerine çalışan, hatta muhbirlik yapanlara maddî bir şeyler vererek taltif etmişler ve bir rüşvet gibi memurlara yüksek maaş verirken halkı açlıktan kıvrandırmışlardır. Bazı memurlardaki “şeflik dönemi” arzusu, bundan ileri gelmektedir. 1950’den sonra gelen hükümetler, iktidar olmuş ama bir türlü muktedir olamamışlardır. Çünkü devletin memur kadrosundan büyük bir bölümü onları istememiştir. Zaten art arda her on senede bir ihtilal veya muhtıranın altında biraz da bu mesele yatmaktadır.

Beşinci Şuâ’da deniliyor ki: “Rivayette vardır ki, ‘Âhırzaman’ın mühim şahıslarından olan Süfyan’ın eli delinecek.’

– Doğrusunu en iyi Allah bilir– bunun bir te’vili şudur ki: Sefahet ve haram eğlenceler için gayet israf ile elinde mal durmaz, israflara akar. Darb-ı meselde deniliyor ki, ‘Filan adamın eli deliktir.’ Yani çok müsriftir.

İşte, Süfyan israfı teşvik etmekle, şiddetli bir hırs ve tamahı uyandırarak insanların o zayıf damarlarını tutup kendi emrine âmâde

kılar, diye bu hadis ihtar ediyor; israf eden ona esir olur, onun tuzağına düşer, diye haber veriyor.” (Birinci Mesele) (Aslından sadeleştirilerek alınmıştır).

Üstad öyle bir dönem ve durumda yapılacak iş için tesbiti yapıyor: “Eğer insan iktisat edip sadece zarurî ihtiyaçları ile yetinse, *‘Asıl bütün mahlûkların rızıklarını veren, kâmil kudret ve tam iktidar sahibi olan, Allah’tır.’* (Zâriyat, 51/58) âyetinin sırrı ile *‘Yeryüzünde kımlıdayan hiçbir canlı yoktur ki, onun rızkı Allah’a âit olmasın.’* (Hûd, 11/6) âyetinin açık ifadesiyle, ummadığı tarzda yaşayacak kadar rızkını bulacak. Çünkü şu âyet taahhüt ediyor.”

Bu izahattan sonra Üstad Hazretleri, hakikî ve mecazî olarak rızkı ikiye ayırıyor:

a) Hakikî Rızık: Bu rızık âyetin açık ifadesiyle Allah tarafından taahhüt altına alınmıştır.

Mustafa Birlik Ağabey’in Gönenli Mehmet Efendi ile ilgili hatırası⁶⁶

Gönenli Mehmet Efendi⁶⁷ bir zaman Hazreti Üstad’la ilgili bir şey anlatmıştı. Ben İstanbul’a ticari maksatla gittiğim zaman kümbetin arkasında Sipahi Palas’ta kalırdım. Hizmet için gittiğim zaman da arkadaşların evinde, ticari olarak gittiğim zaman otelde kalırdım hep. Bir gün o otelde kaldım, sabah namazında Sultanahmet’e gitmek istedim. Gönenli Hocaefendi oranın imamıydı. Bana, artık Hocaefendi camiye gelmiyor, dediler. “Ya nasip!” dedim, kalktım gittim. Bir baktık ki geldi namazı kıldırdı o gün. O geldiğinde cami bayram yeri gibi oluyor. Hocaefendi’ye rüyasını anlatan, dua isteyen, hastalığına şifa arayan vesaire yüzlerce insan camiye doluşuyordu. Ben de öyle duruyorum kenarda. Sonra etraf açılınca benim öyle durduğumu fark etti.

– “Hoş geldiniz, azimet nereden?” dedi.

– “İzmir’den efendim.” dedim.

– “İzmir’den” deyince;

– “Hocaefendi nasıl, iyi mi?” diyerek Fethullah Gülen Hocaefendi’yi sordu.

– “İyi elhamdülillâh!” dedim. Bana;

– “Siz ne soracaktınız.” dedi.

– “Hocam ya hep ya hiç!” dedim. Tabii bu kelimeyle ilgisi olmayan bu sözden bir şey anlamaz.

– “Ya hep ya hiç!” ne demekti? Durdu, şöyle bir baktı bana.

– “Nereden biliyorsun sen bunu?” dedi.

– “Bir yerden nasip oldu, biliyorum. Tekrar anlatır mısınız?” dedim.

1953 yılında Üstad Hazretleri İstanbul’a geldiği zaman Üstad’la ilgili başından geçen hatırasını şöyle anlattı: “Kendi kendime dedim ki bu zat çok garip, bakını edeni var mı, diye merak ettim. Bir şeyler yedirmek istiyordum. Götürsek almaz, çağırırsak gelmez. Bu düşünceler içinde bayram namazından⁶⁸ geldim. Hanıma, bir tatlı yap bakalım, belki alır dedim. Biraz sonra zil çaldı. Bizim zil sık sık çalınır ama talebe korkarak usulca çalar. Bu çalış biraz hızlı oldu. Zırrr zırrr diye bastılar. Baktım kapıda bıyıklı bir genç duruyor. Allah rahmet eylesin, Ziya Nur kardeşimiz. ‘Hayrola?’ dedim. Elinde küçük bir alüminyum tabak vardı.

– ‘Üstad’ın selamı var, bayramlık için Üstad’a ayırdığını verecekmişsin.’ dedi

– ‘Kimmiş Üstad?’ dedim.

– ‘Bediüzzaman’ dedi. Allah Allah, bayramın şu güzelliğine bakın.

– ‘Hani nerede?’ dedim.

– ‘Arabada’ dedi. Hemen koştum Üstad’ın yanına.

– ‘Üstadım buyurun.’ dedim.

Üstad Hazretleri dedi ki:

– ‘Kardeşim, siz olmasaydınız. Kur’ân hizmetini biz yapacaktık. Biz iman hizmetini yapıyoruz, siz de Kur’ân hizmetini yapıyorsunuz. Ben İstanbul’a gelirken niyet ettim. Ya herkese gideceğim ya da hiç kimseye gitmeyeceğim. Ama seni Şeyhülislâm makamında bayram tebrikine geldim. Şimdi bayramlık hediyemi ver bakalım.’ dedi. Ben de tatlıyı takdim ettim.”

Bu hatırayı duymuştum ama bir de Gönenli Mehmet Efendi’nin kendi ağzından dinlemek istemiştım. Evet, Üstad’la aralarında böyle güzel bir hatıra geçmiş. O zaman ağlayarak anlatmıştı.

- Gönenli rahmetlinin anlattığı ikinci bir hatırası, cami imamlarının nasıl ve ne şekilde hizmet yapacağı hakkında Kayser Bildik

hocaya anlatmış olduğu hâdisedir. Ben, Kayser hocadan dinledim. Gönenli Hoca “Ben ölünceye kadar bunu ifşa etmeyeceksin.” demiş. İlk defa Fatih’te ufak bir camiye imam olduğu zaman cemaati toplamış. “Biz bu camiye imam olduk ama esasında bu mahallenin imamıyız, namaz kılsın kılmasın bu mahallenin insanıyla alâkadar olmamız lazım.” demiş. Nasıl yapacaksın diye sormuşlar. “Bütün evleri ziyaret edeceğiz, kapıyı çalıp gireceğiz, kendimizi tanıtıp konuşacağız.” demiş. Öyleyse burada bir “âmâ” var, oradan başlayalım demişler ve gitmişler âmânın evine. Selâmünaleyküm-aleykûmselâm...

Gönenli Hocaefendi, “Ben bu camiye imam olarak tayin oldum. Bu vesileyle sizi ziyarete geldim. Görüyoruz ki mağduriyetiniz var, size yardımcı olalım, yemeğinizi ve ihtiyaçlarınızı karşılayalım.” demiş.

Bunu duyan âmâ şahıs “Ey boynu kopası hoca, ey kolu kırılalı hoca, ey bacakları şöyle olasıca, ey beli bükülesice hoca... Anadolu tabiriyle Hocaefendi’ye bir hayli destan düzmüş yani. “Hiç Allah yarattığı kulu aç bırakır mı, sen ne biçim hocasın ki bunu idrak etmemişsin?” Neyse biraz oturduktan sonra vedalaşıp ayrılıyorlar.

Ertesi gün sabah namazını kılınca bu sefer Hocaefendi yalnız başına bu zatı tekrar ziyarete gidiyor. “Bu zât bana bu kadar hakaret etti, niye gideyim ona!” demiyor yani. Gidiyor, kapıyı çalıyor.

– Kim o?

İşte “boynu kopasıca, beli bükülesice, kolları şöyle olasıca, böyle olasıca hoca!” diyor. Emir tekrarı yapıyor yani.

– “Geel geel, otur bakalım şuraya!” diyor. “Ben sabah namazını kılar işraka kadar otururum, işrakı kılar (kuşluk namazı) dua ederim. Sağ tarafıma o günkü ihtiyacım neyse bırakılır, fakat bugün sol tarafıma da bıraktılar. Acayip bir durumdu. Bu nedir, dedim. Dediler ki: “Bunu, o dün gelen hocaya ver; bu, onun hakkıdır.” Gönenli Hocaefendi’ye şu hakkını al, diyor.

Ve ondan sonra Gönenli Hocaefendi hiçbir zaman parasız kalmadım, diyor. Çünkü talebe yetiştiriyor. Talebe hastası bir Hocaefendi’ydi. Allah rahmet eylesin. (Derleyen: Ramazan Cihan)

b) Meczâî rızka gelince bu taahhüt altında değildir. Çünkü bu, zarurî ihtiyacın dışına taşan; suistimallerle, ihtiyaç olmayanı ihtiyaç hâline getirmekle, görenek belasıyla terk edilemeyen bir durumdur. Böyle bir şeyi elde etmek çok zordur. En başta insanın izzet ve onurunu feda etmesi, en kötüsü de bazen dinini, mukaddesatını satması gerekir. Hz. Ali Efendimiz'in (radiyallâhu anh) ulemâ-i sû, yani dinini dünyaya satan kötü âlimler hakkında tehditleri mevcut... Zira "Zulmetten Nura" deyip, sonra da böyle kitap yazmalarına rağmen aynı zulmete bodozlama dalanlar var.

Üstad Hazretleri, Birinci Dünya Savaşı'nda esir düşüp 2-2,5 sene Rusya'da esarette bulunduktan sonra, 1918'de İstanbul'dan yurda giriş yapmış, Genelkurmay Başkanı ve Başbakan Vekili Enver Paşa'nın teklifi, Şeyhülislâm ve Padişah'ın da imzası ile Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiye'ye âzâ tayin edilmişti. Oradan eline geçen maaşı kût-u lâyetmût, yani ölmeyecek kadarını kullanıp gerisini kitap yazarak meccanen dağıtıyor ve millete iade ediyordu. O zaman Üsküdar'da Şehzade Yusuf İzzeddin Efendi'nin köşkünde kalıyordu. (Yani şimdiki Çamlıca'da bulunan Akademik Araştırmalar ve İnternet Vakfı binasının ve Çamlıca Özel Çoşkun Koleji'nin üst tarafında) Oradan İstanbul'a geçmek için ta sâhile kadar yayan gidip kayıkla karşıya geçiyordu. Kendi böyle iktisat ile yaşarken, maaşını kendisine emanet ettiği yeğeni Abdurrahmân'ın faytonla gittiğini görünce, "Böyle câiz olmaz, seni vekilharçlıktan azlettim ve kendimi nasbettim." diyerek, maaşı elinden almıştı. Çünkü Üstad şöyle düşünüyordu: "*Böyle acip bir zamanda, şüpheli mallarda, zarûret derecesinde iktifâ etmek lâzımdır. Çünkü 'Zarûretler, ancak ihtiyaç miktarı kadar takdir olunur.'* (Mecelle) sırriyla: *Haram maldan ancak, mecburiyetle zarûret derecesini alabilir; fazlasını alamaz. Evet, zorda kalmış adam, murdar etten tok oluncaya kadar yiyemez. Belki ölmeyecek kadar yiyebilir. Hem yüz aç adamın huzurunda kemal-i lezzetle fazla yenilmez.*"

* * *

"Rızk-ı meczâîdir ki, sû-i istimâlât ile hâcât-ı gayr-i zaruriye hâcât-ı zaruriye hükmüne geçip, görenek belâsıyla tiryaki olup, terk edemiyor." cümlesinde bahsedilen, "zarurî olmayan ihtiyaçların israflarla, iktisatsızlık ve kötü kullanmak suretiyle, görenek belasıyla,

özellikle yirminci asırda zarurî hâle gelmesi” meselesi ve bu hâle gelinmesinin sebepleri ve bu acip hastalıktan kurtulmanın çaresi, Nurlar’da değişik mektup ve risalelerde zikredilmektedir. Şimdi buraya Kastamonu Lâhikası’ndan bu konuyu izah sadedinde birbiriyle münasebettar **üç** mektup almak istiyorum:

1- İkinci Mesele: (Birinci Şuâ’daki) Otuz birinci âyetin işaretinin beyanında, **بُؤْنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا** 69 bahsinde denilmiş ki: “Bu asrın bir hâssası şudur ki, hayat-ı dünyeviyeyi hayat-ı bâkiyeye bilerek tercih ettiriyor. Yani kırılacak bir cam parçasını bâki elmaslara bildiği hâlde tercih etmek bir düstur hükmüne geçmiş.” Ben bundan çok hayret ediyordum. Bugünlerde ihtar edildi ki:

Nasıl bir uzv-u insanî hastalansa, yaralansa sâir âzâ vazifelerini kısmen bırakıp onun imdadına koşar. Öyle de hırs-ı hayat ve hıfzı ve zevk-i hayat ve aşkı taşıyan ve fitrat-ı insaniyede dercedilen bir cihaz-ı insaniye, çok esbap ile yaralanmış, sâir letâifi kendiyle meşgul edip sukut ettirmeye başlamış; vazife-i hakikiyelerini onlara unutturmaya çalışıyor.

Hem nasıl ki bir cazibedar, sefihâne ve sarhoşâne, şâşaalı bir eğlence bulunsa, çocuklar ve serseriler gibi büyük makamlarda bulunan insanlar ve mestûre hanımlar dahi o cazibeye kapılıp hakikî vazifelerini ta’til ederek iştirak ediyorlar. Öyle de bu asırda hayat-ı insaniye, hususan hayat-ı içtimaiyesi öyle dehşetli fakat cazibeli ve elîm fakat meraklı bir vaziyet almış ki insanın ulvî latîfelerini ve kalb ve aklını nefis-i emmâresinin arkasına düşürüp pervane gibi o fitne ateşlerine düşürttürüyor.

Evet, hayat-ı dünyeviye’nin muhafazası için, zaruret derecesinde olmak şartıyla, bazı umûr-u uhreviyeye muvakkaten tercih edilmesine ruhsat-ı şer’iye var. Fakat, yalnız bir ihtiyaca binâen, helâkete sebebiyet vermeyen bir zarara göre tercih edilmez, ruhsat yoktur. Hâlbuki bu asır, o damar-ı insanîyi o derece şırınga etmiş ki küçük bir ihtiyaç ve âdi bir zarar-ı dünyevî yüzünden elmas gibi umûr-u diniyeyi terkeder.

Evet, insaniyetin yaşamak damarı ve hıfz-ı hayat cihazı, bu asırda **israfat** ile.. ve **iktisatsızlık** ve **kanaatsizlik** ve **hırs yüzünden bereketin kalkmasıyla..** ve **fakr** ve **zaruret-i mâîşet ziyadeleşmesiyle** o derece o damar yaralanmış ve şerâit-i hayatın ağırlaşmasıyla o derece

zedelenmiş ve mütemâdiyen ehl-i dalâlet nazar-ı dikkati şu hayata celb ede ede o derece nazar-ı dikkati kendine celbetmiş ki ednâ bir hâcet-i hayatiyeyi büyük bir mesele-i diniyeye tercih ettiriyor.

Bu acîb asrın bu acîb hastalığına ve dehşetli marazına karşı Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan'ın tiryak-misal ilâçlarının nâşiri olan Risale-i Nur dayanabilir. Ve onun metin, sarsılmaz, sebatkâr, hâlis, sâdık, fedakâr şâkirtleri mukâvemet edebilir. Öyleyse her şeyden evvel onun dairesine girmeli. Sadâkatle, tam metânet ve ciddî ihlâs ve tam itimatla ona yapışmak lâzım ki o acîb hastalığın tesirinden kurtulsun.

Umum kardeşlerimize birer birer selâm ve dua ediyoruz. [70](#)

* * *

2- Sâniyen: Birkaç gün evvel size gönderdiğim son mektuptaki (yani, üstteki mektuptaki) hayat-ı dünyeviye'nin hayat-ı diniyeye galebe etmesine dair İkinci Mesele'si münasebetiyle gayet ince ve kaleme alınmaz bir mana kalbe zâhir oldu. Yalnız gayet kısa o manaya bir işaret edeceğim, şöyle ki:

Bu acîb asrın hayat-perest ehl-i dalâleti aldatan, sarhoş eden, fânilerden sûrî aldıkları zevki gayet acı ve elîm olduğunu.. ve ehl-i imanın ve hidayetin aynı yerde ve o fâniyâtta bâkiyâne ve ulvî bir zevki bulunduğunu gördüm ve hissettim, fakat ifade edemiyorum.

Risale-i Nur'un müteaddit yerinde nasıl ispat etmiş ki ehl-i dalâlet için zaman-ı hâzırdan mâadâ her şey mâdum ve fîrakların elemeleriyle doludur; ehl-i hidayet için mâzi, müstakbel müştemilâtıyla mevcuttur, nurludur. Aynen öyle de fâniyâtta, yani geçmiş muvakkat vaziyetler, ehl-i dünya için fenâ-yı mutlak karanlıklarında mâdumdur; ehl-i hidayet için mevcuttur, diye gördüm. Çünkü eski zamanda çok alâkadar olduğum zevkli veya kıymetli ve şerefli muvakkat vaziyetleri mütehassirâne hatırladım, müştâkâne arzuladım. “Neden bu mübârek vaziyetler mâzide kalıp fâni olsun?” düşünürken iman-ı billâh nuru ihtar etti ki: “*O vaziyetler gerçi sureten fânidirler, birkaç cihette mevcutturlar. Çünkü Cenâb-ı Hakk'ın bâki isimlerinin cilveleri olan o vaziyetler, daire-i ilimde ve elvâh-ı mahfuzada ve elvâh-ı misaliyede bâki oldukları gibi nur-u imanın verdiği bâkiyâne münasebet noktasında fevka'z-zaman bir vaziyette mevcutturlar. Sen o vaziyetleri çok cihetle ve çok mânevî*

sinemalarla görebilir ve girebilirsin.” diye anladım ve dedim: “Madem Allah var, her şey var.” cümlesi, bu büyük hakikati de ifade eder. “Kimin için Allah varsa, yani Allah’ı bilse her şey mevcuttur; kim Allah’ı bilmezse, ona her şey mâdumdur.” diye delâlet eder.

Demek, “Elemlî, karanlıklı, tahassürlü bir dirhem zevki, aynı yerde yüz derece ziyade dâimî, elemsiz bir zevke sefâhetle tercih edenler, aks-i maksudlarıyla aynı zevkte elîm elemeleri alır.” [71](#)

* * *

3- Evvelce Hayat-ı Dünyeviyeyi Hayat-ı Uhreviyeye Tercih Etmeye Dair Yazılan İki Parçaya Tetimmedir

*Bu acîb asrın hayat-ı dünyeviyeyi ağırlaştırması ve yaşamak şerâitini ağırlatması ve çok etmesi ve **hâcât-ı gayr-i zaruriyeyi görenekle, tiryaki ve müptelâ etmekle hâcât-ı zaruriye derecesine getirmesiyle** hayatı ve yaşamayı, herkesin her vakitte en büyük maksat ve gayesi yapmıştır. Onunla hayat-ı diniye ve ebediye ve uhreviyeye karşı ya set çeker veya ikinci, üçüncü derecede bırakır. Bu hatasının cezası olarak öyle dehşetli bir tokat yedi ki dünyayı başına cehennem eyledi.*

İşte bu dehşetli musibette ehl-i diyanet dahi büyük bir vartaya düşüyorlar ve kısmen anlamıyorlar. Ezcümle:

Ben gördüm ki ehl-i diyanet, belki de ehl-i takva bir kısım zâtlar bizimle gayet ciddî alâkadarlık peydâ ettiler. O bir-iki zâtta gördüm ki diyaneti ister ve yapmasını sever; tâ ki hayat-ı dünyevîyesinde muvaffak olabilsin, işi rast gelsin. Hatta tarîkatı keşif ve keramet için ister. Demek âhiret arzusunu ve dinî vezâifin uhrevî meyvelerini dünya hayatına bir dirsek, bir basamak gibi yapıyor. Bilmiyor ki saadet-i uhrevîye gibi saadet-i dünyeviyeye dahi medar olan hakâik-i diniyenin fevâid-i dünyevîyesi, yalnız müreccih (tercih edici) ve teşvik edici derecesinde olabilir. Eğer illet derecesine çıksa ve o amel-i hayrın yapmasına sebep o fayda olsa, o ameli iptal eder; lâakal ihlâsı kırılır, sevabı kaçır.

Bu hasta ve gaddar ve bedbaht asrın belâ ve vebasından ve zulüm ve zulmetinden en mücerreb bir kurtarıcı, Risale-i Nur’un mizanları ve muvâzeneleriyle, neşrettiği nur olduğuna kırk bin şahit vardır. Demek Risale-i Nur’un dairesine yakın bulunanlar, içine girmezse tehlike ihtimali kavîdir.

Evet, [72](#) **يَسْتَحِبُّونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ** işaretiyle, bu asır, hayat-ı dünyeviyeyi hayat-ı uhreviyeye, ehl-i İslâm’a da bilerek, severek tercih ettirdi.

Hem bin üç yüz otuz dört tarihinden başlayıp öyle bir rejim, ehl-i İslâm içine de sokuldu. Evet **عَلَى الْآخِرَةِ** cifır ve ebced hesabıyla 1333 veya dört ederek, aynı vakitte, eski Harb-i Umumî’de İslâmiyet düşmanları galebe çalmakla, muâhede şartlarını, dünyayı dine tercih rejimi mebdeline tevâfuk ediyor. İki-üç sene sonra bilfiil neticeleri görüldü.[73](#)

* * *

Şimdi de **M. Fethullah Gülen Hocamız**’ın, sohbet ve yazılarının neşredildiği “herkul.org” adlı internet sitesinde 16.04.2012 tarihinde yayımlanan “**Adanmışlık Ruhu ve Hayat Standardı**” başlıklı yazısının konumuzla alâkalı bir kısmını buraya almak istiyorum. Yazıda İktisat Risalesi’ne de atıfta bulunarak çok önemi düsturlar nazara verilmekte; adanmış ruhların israftan fersah fersah uzak bulunmalarının gerekliliği ve gerçek iktisadı benliklerinde derinlemesine yaşamalarının elzem bir vazife olduğu vurgulanmaktadır. Yazının sonunda ise “*Bu asrın ifritten bir çağ olduğu muhakkak. Bol bol tüketen, yiyip içip yan gelip yatan insanların neş’et ettiği bir çağda yaşıyoruz.*” denilerek, hususan bu asrın tam israf ve iktisatsızlık çağı olduğunu Hocaefendi bir kere daha ifade ediyor. Ona göre de tedbirli ve dikkatli yaşamalıyız ki bu asrın bu acip israf girdabı içinde boğulmayalım:

ADANMIŞLIK RUHU ve HAYAT STANDARDI

Soru: Adanmışlık düşüncesi üzerine kurulu müesseselerin bünyesinde bile kimi zaman mesainin yoğunluğu ve ortaya konan işin keyfiyetine göre daha farklı bir maaş ve hayat standardı beklentisi içine girilebiliyor. Bu konudaki mülahazalarınızı lütfeder misiniz?

Cevap:

İmkânların Genişlemesi ve Gerçek İktisat

Elindekine kanaat etmeyip gözlerini hep daha yukarılara diken insanlarla alâkalı yapılabilecek diğer bir şey, fedakârlık yapma ve elindeki imkânlarla yetinmenin sadece zor şartlarda riayet edilmesi gereken esaslar olmadığı üzerinde durmak ve her hâlükarda iktisat ve

istiğna düsturlarıyla yaşamanın tabiatları hâline gelmesini sağlamaktır. Evet, imkânların genişlemesi, servetin çoğalması bizim genel disiplinimizi değiştirmemelidir. Zira Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) nehrin kenarında abdest alan bir insanın bile israftan sakınmasını ifade buyurmuştur. Buna göre nehrin kenarında da olsa abdest alan bir insanın kolunu suyun içine sokup iki üç dakika orada tutması israf olduğu gibi, uzuvlarını dört veya beş kere yıkaması da israftır. Onun orada da yapması gereken yine avucuna suyu alıp üçer kere uzuvlarını yıkamasıdır. Temeli bu ölçüde iktisatlı davranmaya dayanan bir din, diğer meselelerde de aynı hassasiyeti ister. Yani denizin kenarındaki bir insanın iktisatlı davranması gerekiyorsa, deniz gibi bir servetin kenarında duran bir insan da muktesit olmalı, müstağni yaşamalı ve hayat tarzını hiçbir zaman değiştirmemelidir. Mesela yeme-içme mevzuunda İslâm'ın koyduğu ölçülere her zaman riayet etmeli ve asla israfa girmemelidir. Bildiğiniz üzere Hazreti Pir, **“tenevvü-ü et’imenin sunî bir iştah oluşturacağına”** dikkat çekmiştir (İkinci Nükte’de geçmişti). Demek ki insanın, bir çeşit yemekle doycakken, mükellef sofralar hazırlatarak bir lokma ondan, bir kaşık şundan, bir parça da diğerinden alması onda sun’î iştihayı tetiklemektedir. İşte bu durum, mahzurlu bir hal teşkil eder. Dolayısıyla Cenâb-ı Hak ne kadar servet verirse versin, insanın ihtiyacı ölçüsünde yiyip içmesi, hiçbir zaman aşırıya kaçmaması gerekir.

Sahabe-i Kiram Efendilerimiz’den bazıları çok büyük servetlere sahip olmalarına rağmen çok basit bir hayat yaşamışlardı. Mesela Hazreti Osman, Tebük seferi öncesinde üç yüz deveyi vermenin yanında on bin tane de askeri teçhiz edecek kadar imkâna sahipti. Fakat buna rağmen Hazret, yaşama standartlarını hiç değiştirmemişti. Çok defa hayatını Mescid-i Nebevî’de kumlar üzerinde geçiriyordu. Kumdan yastık yapıyor ve kıvrılıp kumların üzerine yatıyordu. Diğer insanlarla aynı yemeği yiyordu. Hayatını aynı basitlik içinde götüren Hazreti Ali’nin de sadece bir kat elbisesi vardı. Hem yaz hem de kış onu giyiyordu. Hâlbuki o, Türkiye’nin yirmi katı büyüklüğünde bir devletin halifesiydi ve o gün için bu devlete dört bir yandan ganimet akıyordu. Buna rağmen o ve diğer büyükler, Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) yaşadığı hayatı tercih ederek hayatlarını hiç değiştirmemiş ve sade bir hayat

sürmeye devam etmişlerdi. Bunlar bizim için de çok önemli misallerdir. Eğer bizim imkânlarımız genişlediğinde, hayatımız da değişecekse hafızanallah nâmütenahi bir değişmenin fâsit dairesine girmişiz demektir.

Bohemce Yaşamamanın Sınırı Yoktur

Bu konuda o kadar sâbitkadem olmalısınız ki, Cenâb-ı Hak gökten şakır şakır para yağdırsa ve onlar önünüzde bir tepe oluştursa, siz yine de, “Ne kadar çok gelersen gel, benden nasibini alamazsın, kalbime giremezsin. Ben seni kullanacağım yeri biliyorum.” demelisiniz. Bazı ehlullah, Allah’ın kendilerine verdiği malların hepsini ertesi güne bir dirhem bile bırakmadan Allah yolunda harcamışlardır. Buhârî’de geçen bir hadis-i şerif de dünyevî imkânlar karşısında nasıl bir tavır takınmamız gerektiği hususunda bize yol göstermektedir. Buna göre bir gün Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mescid-i Nebevî’de tam namaza durmak üzereyken, heyecanla birden mihraptan ayrılarak hücre-i saadetlerine girmiş ve bir süre sonra tekrar çıkıp gelerek cemaate namaz kıldırmıştır. Namazı bitirdikten sonra hayret içinde bekleyen cemaate dönerek şöyle demiştir: *“Tam namaza duracağım esnada, eve gelen bir hediyeği hatırladım. Evimdeki bu dünya malı kafamı meşgul eder diye Hazreti Aişe’ye onu başkasına vermesini söyledim. Ta ki kalbim fariğ olarak Allah’ın huzurunda durayım.”* Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu mükemmel yaşayışı, nuraniyeti ve insibağı etrafındakilerde öyle bir tesir icra ediyordu ki, sahip oldukları imkânlar sahabe efendilerimizin tavır ve davranışlarını hiçbir zaman değiştirmiyordu.

İktisat Risalesi bu konuda çok önemli bir rehberdir. **Kanaate ve iktisatlı yaşamaya alışmak için zaman zaman onu okumak çok faydalı olacaktır. Yoksa refah içinde, çakırkeyif ve bohemce bir hayat yaşamamanın bir sınırı yoktur.** İnsan kendisini böyle bir hayata salarsa, hafızanallah koca bir ömrü cismaniyyetin güdümünde tüketir. Bu açıdan ister fakir isterse zengin olsun herkes için iktisat ve kanaat çok önemli birer değerdir.

Hususiyle Kur’ân ve iman hizmetine gönül vermiş inananlar için kanaat daha bir ehemmiyet arz eder. Onlara, çoluk-çocuğunu ve kendisini geçindirecek miktarda bir maaş takdir edilmesi, onları

istihdam edenlerin vazifesidir. Ancak adanmışlık yoluna baş koyanların da bir ömür boyu hep muktesit ve kanaatkâr olmaları ve kendi hayatlarını dışarıdaki insanların hayatlarıyla mukayeseye girişmemeleri gerekir. İster yurt içinde isterse yurt dışında, nerede olursa olsun adanmış ruhlar burs ölçüsünde bir maaşla çalışmaya kendilerini alıştırmalıdır. Dışarıdaki insanların çok yüksek maaşlarla çalışmaları fedakârlık ufkunda pervaz edenler için örnek teşkil etmez. Onlar ev-bark sahibi olmayı düşünmez, başını sokacakları kiralık bir ev bulur ve çoluk çocuklarının geçimini temin edecek miktarda Cenâb-ı Hakk'ın lütfettiği şeylerle geçinir giderler.

Adanmışlığın temel disiplini budur. Maaş, kıdem peşinde koşanlara imrenip onların durumunu esas almak bu disiplini bozmak demektir. Bazıları yiyip içip, yan gelip yatarak hayatlarını gaflet içinde geçirebilirler. Fakat bu, adanmış bir ruh için ölçü değildir. Cenâb-ı Hak, hak yolunda koşturanlardan bazılarına meşru yollardan bazı imkânlar bahsedebilir. Bu ayrı bir meseledir. Fakat hakka hizmet yolunun imkânlarından istifade eden insanların bu konuda çok dikkatli olmaları gerekir. Hiç kimse hak ettiğinin üstünde bir şey almamalıdır. Hazreti Ebû Bekir, hilafeti süresince maişeti için gerekli miktarın üzerinde bir maaş verildiğinde çoluk çocuğunun geçiminin dışında kalanını bir testinin içine atmış ve vefat ederken de bu testinin kendisinden sonraki halifeye verilmesini vasiyet etmiştir. Bu durum karşısında Hazreti Ömer gözyaşlarını tutamamış ve *“Kendinden sonra başkalarına adeta hak ve mesuliyet hassasiyetiyle yaşama imkânlarının yolunu kestin.”* ifadeleriyle o büyük zatın büyüklüğünü dile getirmiştir. Esasen günümüzün adanmış ruhları da böyle olma mecburiyetindedir.

Eğer onlar, başkalarının sahip oldukları imkânlara veya aldıkları maaşa bakarak, “Herhalde bu makamın, bu konumun hakkı buymuş.” deme gibi bir zehaba kapılırlarsa, bilmelidirler ki Allah yolunda soluk soluğa koşsalar bile, bu düşüncelerinden dolayı onlar ahirete ait nimetleri dünyada yiyip bitiriyorlar.

Sürekli Muhasebe

Konuyla ilgili dikkat edilmesi gereken bir diğer mesele de, “Acaba ben aldığım bu maaşı hak ediyor muyum?” muhasebesi içinde olmaktır. Hatta umuma açık bir yerde namaz kılarken, bir kurumun yemeğini

yerken bile her zaman onu hak edip etmediğimizin muhasebesini yapmalıyız. Mesela biz, burada namaz kılıyor, buranın sularıyla abdest alıyor ve buranın yemeğini yiyoruz. Kendimizi hizmete vakfetmiş bulunsak da, biz yine de “acaba” deyip iç dünyamızda bu tür meselelerin endişesiyle kıvrım kıvrım kıvrınmalıyız.

Allah’ın nam-ı celilinin yüceliğinin herkes tarafından bilinmesi için verilen mücadelede elde edilen ganimet bile, belli kurallara bağlı olarak meşru ve mübah kılınmıştır. Mesela bir muharebede, Resûl-i Ekrem Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem):

مَنْ قَتَلَ قَتِيلًا لَهُ عَلَيْهِ بَيِّنَةٌ فَلَهُ سَلْبُهُ

“(Savaş esnasında) Kim bir düşmanı öldürür ve bunu isbatlarsa, maktûlün üzerindeki mallar kendisinin olur.”⁷⁴ buyurmuştur. Fakat ismini bilemediğimiz bir sahabiye ganimet verilmek istendiğinde: “Ben bunun için Müslüman olmadım. Ben, (boğazını göstererek) şuradan bir ok yiyeyim diye Müslüman oldum.” demiş ve ganimeti elinin tersiyle geriye itmiştir. İşte ben, bizim hak yolunda hizmet mesleğimizi bu düşünceye bağlıyorum. Bu meslek içinde bulunanlar hep müstağni yaşamalıdır. Böyle insanlar halk nazarında da makbul hale gelirler. Onlar, tavır ve davranışlarıyla müessir olurlar. Onlar görüldüğünde Allah hatırlanır. Onların çok fazla bir şey anlatmalarına gerek yoktur. Çünkü onların tavırları fasih bir lisan ve talakatli bir hitabedir. Yoksa bu kıvamı yakalayamayan insanların bağırıp çağırmaları insanlara çok fazla bir şey ifade etmez. Muvakkaten onları meşgul etse de, Allah’a doğru yürüme istikametinde kat’iyen onlara mesafe aldırılmaz.

Belki bazılarımız bu ölçüde bir hayat yaşamayı çok zor görebilirler. Fakat biz, zora talip olmuşuz. Unutmamalıyız ki Cenâb-ı Hakk’ın Efendimiz’e hitaben ifade buyurduğu:

وَلِلْآخِرَةِ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْأُولَى

“Âhiret, öncü olan bu dünyadan senin için daha hayırlıdır.” (Duhâ, 93/4) âyet-i kerimesi bizim için de geçerlidir. Başka bir âyet-i kerimede de Allah Teâlâ, bunun aksini düşünenleri şu ifadeleriyle tevbih etmiştir:

كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ

“Gerçek şu ki: Siz bu peşin dünya hayatına çok düşkünsünüz. Onun için âhireti terk edip durursunuz.” (Kıyâme, 75/21)

Hazreti Pir de Lâhikalarda,

يَسْتَحِبُّونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ

âyet-i kerimesinin işaretiyle, “Bu asır, hayat-ı dünyeviyeyi hayat-ı uhreviyeye, ehl-i İslâm’a da bilerek, severek tercih ettirdi.” demiştir. Yani o, ahir zamandaki en büyük bir felaket olarak dünya sevgisinin ahiretin önüne geçmesini göstermiş ve yukarıdaki âyetin asrımıza baktığını söylemiştir. **يَسْتَحِبُّونَ** fiilinin muzari sigasıyla geldiğini göz önüne alacak olursak, bu durumun uzun bir süre devam edeceğini **anlayabiliriz**. Dolayısıyla önümüzdeki yıllarda da dünya hayatını, bilerek ahiret hayatına tercih etme anlayışının devam edeceği söylenebilir. Seyyid Kutup herhalde bu gibi hususları göz önünde bulundurarak, bir kitabına, **هَلْ نَحْنُ مُسْلِمُونَ** “Biz Müslüman mıyız?” ismini vermiştir. Gerçi Ebû Hanife’nin Fıkıh-ı Ekber’deki ifadelerine göre böyle bir tereddüt insanı küfre düşürür. Fakat “Biz nasıl Müslümanız!” manasında bunu kullanmada bir mahzur yoktur. Veya bu anlayışa “Nerede İslâmiyet, nerede biz!” bakış açısı da diyebilirsiniz. İstiklâl Şairimiz de:

“Müslümanlık nerede, bizden geçmiş insanlık bile;
Âlem aldatmaksa maksat, aldanan yok nafile!
Kaç hakiki Müslüman gördümse, hep makberdedir,
Müslümanlık, bilmem amma, galiba göklerde dir!”
mısralarıyla aynı derde işaret etmiştir.

Evet, bu asrın ifritten bir çağ olduğu muhakkak. Bol bol tüketen, yiyip içip yan gelip yatan insanların neş’et ettiği bir çağda yaşıyoruz. Ahiret duygusu katledilmiş ve üzerine kocaman kocaman taşlar konularak kalkmamak üzere yerin altına gömülmüş. O halde asla unutulmamalı ki, böyle bir zamanda başkaları üzerindeki müessiriyetimiz yere düşen gölgemizle çok alâkalıdır. Biz ne kadar doğru isek, gölgemiz de yere o kadar doğru düşecek ve hâlimiz gönüllerde o ölçüde müessir olacaktır. (“www.herkul.org” / Kırık Testi / 16.04.2012).

* * *

Sikke-i Tasdîk-i Gaybî risalesinde Üstad'ın talebelerinden **Süleyman Rüşdü** diyor ki:

“Hem Risale-i Nur eczasından İktisat Risalesi'nin telifine çok yakın bir zamanda, Üstadımın maişetindeki iktisadî ifrat derecesine girmişti. Ben ve Hüsrev ve daha diğer arkadaşlarımız bütün biliyoruz ki, Üstadımız'ın hasta olmadığı halde bütün Ramazan'da yediği gıdayı hesap ettik; *bir tek francala⁷⁵ ekmeği, yarım okka kese yoğurdu, yüz elli dirhem pirinç* idi. Biz tahmin ettik ki, yirmi dört saatte üç hurma tanesi kadar gıda ile külfetsiz idare etti. Fazlaya iştahı olmadığı için yemiyordu. Bu hâl, Ramazan'dan sonra ona yazdırılacak olan İktisat Risalesi'nin bereketine ve mübârekiyetine ve kerametine bir işaret idi.”⁷⁶

Kastamonu Lâhikası'nda Hilmi, Çaycı Emin ve Tahsin Ağabeyler'in fıkrası:

“Birkaç günden beri Üstadımız'ın ziyaretine gitmediğimizden, kardeşim Emin ile beraber Üstadımız'ın ziyaretine gittik. İkinci vakti beraber namaz kıldıktan sonra bize emretti ki: ‘Size yemek yedireceğim, burada tayınınız var.’ Mükerreren: ‘Yemezseniz bana dokuz zarar olur.’ dedi. ‘Çünkü yiyeceğinize karşı Cenâb-ı Hak gönderecek.’

Yemek yemekten affımızı rica ettikse de emretti ki: ‘Rızkınızı yiyin; bana gelir.’ Emrini kırmamak için, lütuf buyurduğu tereyağı ve kabak tatlısını ekmekle yemeye başladık. Daha sofrada iken, ümit edilmeyen bir vakitte, bir tarzda ve aynı vakitte bir adam geldi. Elinde yediğimiz kadar taze ekmek, aynı yediğimiz miktar (findık kadar) tereyağı ve diğer elinde bize verilenin tam misli kabak tatlısı olarak kapıyı açtı. Artık taaccüp edilerek, hiçbir cihette tesadüfe mahal kalmayarak, Risale-i Nur şakirtlerinin rızkındaki bir bereket-i rabbânîyi gözümüzle gördük. Üstadımız emretti: ‘İhsan on misli olacak. Hâlbuki bu ikram tam tamına mislidir. Demek, tayın ciheti galebe etti. Tayın temini ise, mizanla olur.’

Sonra aynı akşamda, sadaka ciheti dahi hükmünü gösterdi. Biz gördük ki ekmek on misli ve tereyağı tatlısı o da on misli ve kabak tatlısını çok sevmediği için kabak, patlıcan turşusu on misli, me'mulün hilâfına (ümit edilmedik şekilde), Risale-i Nur'dan İkinci Şuâ'nın bir hafta mütâlaasına mukabil bir mânevî ücret olarak geldi, gözümüzle gördük. Demek,

kabak tatlısının tatlılığı, tereyağı-un helvasına girdi, kendisi turşuda kaldı.”⁷⁷

Kastamonu Lâhikası’nda **Çaycı Emin** ve **Mehmet Feyzi Efendi**’nin bir fıkrası:

“Bu yakında Üstadımız’la beraber kıra çıkmıştık. Çay yapılmasını, hem *ikişer çay*, *hem üçer şeker ile* içilmesini emir buyurdular. Hepimiz, *üçer şekerle ikişer çay* içtik. Yalnız Emin kardeşimiz (Çaycı Emin) bir şeker kendisine noksan olarak içmiş. Akşam üzeri, Risale-i Nur’un neşrinin menbaı olan Üstadımız’ın odasına geldik. Emin, şeker kutusuna alınan şekerlerin yerine yeni şekerler koymak istemiş, fakat kutu sekiz şekerden fazla almamış. Emin, ‘Fesühânallah!’ der. ‘17 şeker yerine kutu 8 şeker ile dolsun.’ diye biz de hayret ettik!”⁷⁸ (Aslından sadeleştirilerek alınmıştır).

Beşinci Nükte

Cenâb-ı Hak kemâl-i kereminden, en fakir adama en zengin adam gibi ve gedaya (yani fakire) padişah gibi, lezzet-i nimetini ihsâs ettiriyor. Evet bir fakirin, kuru bir parça siyah ekmekten açlık ve iktisat vasıtasıyla aldığı lezzet, bir padişahın ve bir zenginin israftan gelen usanç ve iştahsızlık ile yediği en âlâ baklavadan aldığı lezzetten daha ziyâde lezzetlidir.

Cây-ı hayrettir ki, bazı müsrif ve mübezzir (savurgan) insanlar, böyle iktisatçıları “hisset” (cimrilik, pintilik) ile itham ediyorlar. Hâşâ! *İktisat, izzet ve cömertliktir. Hisset ve zillet, ehl-i israf ve tebzirin (savurgan ve müsriflerin) zâhirî merdâne keyfiyetlerinin iç yüzüdür.* Bu hakikati teyid eden, bu risalenin telifi senesinde⁷⁹ Isparta’da hücremde cereyân eden bir vâkıa var. Şöyle ki:

Kâideme ve düstur-u hayatıma muhalif bir sûrette, bir talebem iki buçuk okkaya⁸⁰ yakın bir balı, bana hediye kabul ettirmeye ısrar etti. Ne kadar kâidemi ileri sürdüm, kanmadı. Bilmeceburiye, yanımdaki üç kardeşime yedirmek ve Şâban-ı Şerif ve Ramazan’da o baldan iktisat ile otuz-kırk gün üç adam yesin ve getiren de sevâp kazansın ve kendileri de tatlısız kalmasın diyerek, “Alınız.” dedim.

Bir okka bal da benim vardı. O üç arkadaşım, gerçi müstakîm ve iktisadî takdir edenlerdendi. Fakat, her ne ise, birbirine ikram etmek ve her biri ötekinin nefsini okşamak ve kendi nefsine tercih etmek olan bir cihette ulvî bir haslet ile iktisadî unuttular. Üç gecede iki buçuk okka balı bitirdiler. Ben gülerek dedim:

“Sizi, otuz-kırk gün o bal ile tatlandıracaktım. Siz, otuz günü üçe indirdiniz. Âfiyet olsun.” dedim.

Fakat, ben kendi o bir okka balımı iktisat ile sarf ettim. Bütün Şâban ve Ramazan’da hem ben yedim, hem, –lillâhilhamd– o kardeşlerimin her birisine iftar vaktinde birer kaşık⁸¹ (Hâşiye) verip, mühim sevâba medâr oldu.

Benim hâlîmi görenler, o vaziyetimi belki hisset telâkki etmişlerdir. Öteki kardeşlerimin üç gecelik vaziyetlerini bir civanmerdlik telâkki edebilirler. Fakat, hakikat noktasında, o zâhirî hisset altında ulvî bir izzet ve büyük bir bereket ve yüksek bir sevâp gizlendiğini gördük. Ve o civanmerdlik ve israf altında, eğer vazgeçilmese idi, bir dilencilik ve gayrın eline tama’kârâne (hırsla, göz dikerek) ve muntazırâne (beklercesine, beklentiye girerek) bakmak gibi, hissetten çok aşağı bir hâleti netice verir idi.

* * *

İktisat, Allah’ın nimetlerindeki gerçek lezzeti hissetmeye vesiledir. “Evet, bir fakirin, kuru bir parça siyah ekmekten, **açlık** ve **iktisat** vasıtasıyla aldığı lezzet, bir padişahın ve bir zenginin **israftan** gelen usanç ve iştahsızlık ile yediği en âlâ baklavadan aldığı lezzetten daha ziyade lezzetlidir.” Üstad Hazretleri’nin Van’da ders okuturken Zernabat suyu başında, toz şekline gelmiş kuru ekmek ve yufka parçaları ve peynir kırıntıları ile alınan lezzeti küçümseyen Molla Resûl’e verdiği ders bu meseleyi izah eder... (Bkz.: Üçüncü Nükte, s. 51).

Bir arkadaşımızın kayınpederi şişmanlıktan ve fazla kilolarından kurtulmak istiyordu. Onun için ona şöyle bir diyet uygulandı. 15 gün sadece hamur yiyecek ve sıcak su içecek. İsteddiği kadar bunlardan yiyip içebilirdi. Başka her şey yasaktı. On beş gün sonra bir ara verecek.

Sonra bir on beş gün daha yapacaktı. Ne kadar acıkırsa acıksın zaten fazla bir şey yiyemiyordu. Dedi ki, “On beş gün sonra bir muz yedim, hiç mübalağa etmiyorum, muzun tadını ve zevkini tâ ayaklarımın tabanından bile alıp hissettim.”

Müsrif ve savurgan insanlar, iktisatlı davranan, yediğine içtiğine dikkat edip az yemeye çalışanları cimrilik ve pintilikle itham ediyorlar. Aslında neticeye baksalar, görecekler ki, (hazıra dağ dayanmadığı için) bir müddet sonra israfçılar her şeyi har vurup harman savurduklarından dolayı bir dilenci gibi başkalarının ellerine bakmaya başladıkları için izzet ve onurlarını ayaklar altına almış oluyorlar. Üstad Hazretleri’nin üç okka bal meselesinde anlattığı gerçek o kadar elle tutulur haldedir ki, üç günde Mehmet Gülırmak ve diğerlerinin **israf** ile bitirdiği bal yerine Üstad’ın bir okka balı **iktisat** ile üç ay yetiyor. Hatta ondan biraz da ihlâsta birinciliği hep muhafaza eden Hulûsî Ağabey’e veriyor. Seneler sonra Elazığ’a Hulûsî Ağabey’in ziyaretine giden **M. Fethullah Gülen Hocaefendi**’ye o baldan bir kaşık nasip oluyor. Bunu Hocaefendi bir sohbetinde anlatıyor...

Altıncı Nükte

İktisat ve hıssetin çok farkı var. Tevazu, nasıl ki ahlâk-ı seyyieden olan tezellülden (zillet, sefalet ve alçaklık içinde olmaktan) mânen ayrı ve sûreten benzer bir haslet-i memduhadır (makbul, övülen bir huydur). Ve vakar, nasıl ki kötü hasletlerden olan tekebbürden mânen ayrı ve sûreten benzer bir haslet-i memduhadır. Öyle de:

Ahlâk-ı âliye-i peygamberiyeden (peygamberlerin yüce ahlâkından) olan ve belki kâinattaki nizam-ı hikmet-i ilâhiyenin medârlarından olan iktisat ise, ⁸²sefillik ve bahillik (cimrilik) ve tama’kârlık (açgözlülük) ve hırsın bir halitası (karışımı) olan hisset ile hiç münâsebeti yok. Yalnız, sûreten bir benzeyiş var. Bu hakikati teyid eden bir vâkıa:

Sahâbenin Abâdile-i Seb’a-yı Meşhûresinden⁸³ olan Abdullah İbni Ömer⁸⁴ Hazretleri ki; halife-i Resûlullah olan Fâruk-u Âzam Hazreti Ömer’in (radiyallâhu anh) en mühim ve büyük mahdumu ve sahâbe âlimlerinin içinde en mümtazlarından olan o zât-ı mübârek

çarşı içinde, alış-verişte, kırk paralık bir meseleden, iktisat için ve ticaretin medârı olan emniyet ve istikâmeti⁸⁵ muhafaza için şiddetli münakaşa etmiş. Bir sahâbe ona bakmış. Rûy-u zeminin halife-i zîşanı olan Hazreti Ömer'in mahdumunun kırk para için münakaşasını acîp bir hisset tevehhüm ederek o imamın arkasına düşüp, ahvâlini anlamak ister. Baktı ki Hazreti Abdullah hâne-i mübârekine girdi. Kapıda bir fakir adam gördü. Bir parça eğlendi; ayrıldı, gitti. Sonra hânesinin ikinci kapısından çıktı, diğer bir fakiri orada da gördü. Onun yanında da bir parça eğlendi; ayrıldı, gitti. Uzaktan bakan o sahâbe merak etti. Gitti o fakirlere sordu:

– “İmam sizin yanınızda durdu, ne yaptı?”

Her birisi dedi:

– “Bana bir altın verdi.”

O sahâbe dedi:

– “Fesühânallah! Çarşı içinde kırk para için böyle münakaşa etsin de, sonra hânesinde iki yüz kuruşu kimseye sezdirmeden kemâl-i rızâ-yı nefisle versin!” diye düşündü, gitti, Hazreti Abdullah İbn-i Ömer'i gördü. Dedi:

– “Yâ İmam! Bu müşkülümü hallet. Sen çarşıda böyle yaptın, hânende de şöyle yapmışsın.”

Ona cevaben dedi ki:

– “Çarşıdaki vaziyet iktisattan ve kemâl-i akıldan ve alışverişin esası ve rûhu olan emniyetin, sadâkatin muhafazasından gelmiş bir hâlettir; hisset değildir. Hânemdeki vaziyet, kalbin şefkatinden ve rûhun kemâlinden gelmiş bir hâlettir. Ne o hissettir ve ne de bu israftır.”

İmam Âzam, bu sırra işaret olarak لَا إِسْرَافَ فِي الْخَيْرِ كَمَا لَا demiş. Yani: “Hayırda ve ihsânda (fakat müstehak olanlara) israf olmadığı gibi, israfta da hiçbir hayır yoktur.”⁸⁶

* * *

Burada **iktisat** ile **cimrilik** arasındaki fark anlatılıyor. Nasıl güzel bir ahlâk olan vakar, çirkin bir ahlâk olan kibirden farklı ise bunlar da öyle... Şeklen vakar ve kibrin birbirine benzemeleri hiçbir şey ifade etmez. Fakat şeytan burada da oyununu oynuyor. İktisatlı davranarak israf ve cimrilik ortası bir yol tutmaya çalışan insanları yoldan çıkarmak için çevresinden âdeta bir mahalle baskısı yaptırarak, “Sen cimrisin, sen pintisin!” dedirterek israfçılığa zorlamaktadır. Hâlbuki **iktisat**, Üstad Hazretleri’nin ifadesiyle: “*Peygamberimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüce ahlâkındandır ve kâinattaki ilâhî hikmet nizamının vesilelerindendir.*” Yani, eğer insanlar iktisada riayet etmezlerse nizam, intizam, ekolojik denge ve düzen diye bir şey kalmaz. Ülkemizin bile bazı bölgelerinde tarım alanlarının sulanmasında yapılan israflar birkaç sene sonra hem büyük su sıkıntısına yol açacak, hem de toprağın verimsiz hâle gelmesine sebep olacak... Bugün bütün dünyada da durum bundan farklı değil... Vahşi zannedilen Kızılderililer, pek çok yaban sığırlarını, bizonları, buffalaları sadece derileri için öldürerek gerisini bırakıp giden ve medenî bilinen Amerikalıları dehşetle izleyip “Bunlar böyle ne yapıyor! Bu nasıl bir iştir? Biz bir hayvanın etinden ayrı, kemiğinden ayrı, derisinden ayrı istifade ederiz.” dediklerini biliyoruz. Para hırsı, çok kazanma arzusu bazılarının gözlerini kör etmiş. Bazıları da sırf avcılık zevkini tatmin etmek için pek değerli canlıları öldürüyor. Bunun tokadının dehşetli olacağı da önceden bellidir. Onun için bazı üst seviyeli Batılı insanlar, arkadaşlarımıza “*Batı’nın problemi ‘ekonomik’ değil, ‘ekolojik’ değil; ‘egolojik’ tir.*” diyorlar...

Yedinci Nükte

İsraf, hırsı intâc eder (netice verir). Hırs, üç neticeyi verir.

Birincisi: *Kanaatsizliktir.* Kanaatsizlik ise sa’ye, çalışmaya şevki kırar. Şükür yerine şekvâ ettirir, tembelliğe atar. Ve meşrû, helâl, az malı⁸⁷(Hâşiye) terk edip; gayr-i meşrû, külfetsiz bir malı arar. Ve o yolda izzetini, belki haysiyetini fedâ eder.

Hırsın İkinci Neticesi: *Haybet ve hasârettir.* Maksûdunu kaçırmak ve istiskale (aşağılanıp horlanmaya) mâruz kalıp, teshilât ve

muâvenetten mahrum kalmaktır. Hattâ, [88](#) **الْحَرِيصُ خَائِبٌ خَاسِرٌ** yani, “*Hırs, hasâret ve muvaffakiyetsizliğin sebebidir.*” olan darb-ı mesele mâsadak olur.

Hırs ve kanaatin tesirâtı, zîhayat âleminde gayet geniş bir düstur ile cereyân ediyor. Ezcümle, rızka muhtaç ağaçların fitrî kanaatleri, onların rızkını onlara koşturduğu gibi; hayvanâtın hırs ile meşakkat ve noksaniyet içinde rızka koşmaları, hırsın büyük zararını ve kanaatin azîm menfaatini gösterir.

Hem zayıf umum yavruların lisân-ı hâlleriyle kanaatleri, süt gibi latîf bir gıdanın ummadığı bir yerden onlara akması ve canavarların hırs ile noksan ve mülevves (kirli) rızıklarına saldırması; dâvâmızı parlak bir sûrette isbat ediyor.

Hem semiz (besili) balıkların vaziyet-i kanaatkârânesi (kısmetine razı olarak), mükemmel rızıklarına medâr olması; ve tilki ve maymun gibi zeki hayvanların hırs ile rızıkları peşinde dolaşmakla beraber kâfi derecede bulmamalarından cılız ve zayıf kalmaları, yine hırs ne derece sebab-i meşakkat ve kanaat ne derece medâr-ı rahat olduğunu gösterir.

Hem yahudi milleti⁸⁹ hırs ile, ribâ ile, hile dolabı ile rızıklarını zilletli ve sefaletli, gayr-i meşrû ve ancak yaşayacak kadar rızıklarını bulması ve sahrânişînlerin (yani bedevîlerin) kanaatkârâne vaziyetleri, izzetle yaşaması ve kâfi rızkı bulması; yine mezkûr dâvâmızı kat’î isbat eder.

Hem çok âlimlerin⁹⁰(Hâşiye) ve ediblerin⁹¹(Hâşiye) zekâvetlerinin verdiği bir hırs sebebiyle fakr-ı hâle düşmeleri ve çok aptal ve iktidarsızların, fitrî kanaatkârâne vaziyetleri ile zenginleşmeleri⁹² kat’î bir sûrette isbat eder ki, rızk-ı helâl, acz ve iftikâra göre gelir; iktidar ve ihtiyar ile değil. Belki o rızk-ı helâl, iktidar ve ihtiyar ile mâkûsen mütenasiptir (ters orantılıdır). Çünkü çocukların iktidar ve ihtiyarı geldikçe rızkı azalır, uzaklaşır,

sakilleşir (zor ve sıkıntılı hale gelir). ⁹³الْفَنَاءَةُ كَنْزٌ لَا يَفْنَى hadîsinin sırrıyla; *kanaat, bir define-i hüsn-ü maîşet ve rahat-ı hayattır. Hırs ise, bir maden-i hasâret ve sefalettir.*

Üçüncü Netice: *Hırs, ihlâsı kırar, amel-i uhreviyeyi zedeler. Çünkü bir ehl-i takvânın hırsı varsa, teveccüh-ü nâsı ister. Teveccüh-ü nâsı mürâat eden (gözeten), ihlâs-ı tâmmı bulamaz. Bu netice çok ehemmiyetli, çok cây-ı dikkattir.*

Elhâsıl: İsrâf, kanaatsizliği intâc eder. Kanaatsizlik ise çalışmanın şevkini kırar, tembelliğe atar; hayatından şekvâ kapısını açar, mütemâdiyen şekvâ ettirir.⁹⁴(Hâşiye) Hem ihlâsı kırar, riyâ kapısını açar. Hem izzetini kırar, dilencilik yolunu gösterir.

İktisat ise, kanaati intâc eder. ⁹⁵عَزَّ مَنْ قَنَعَ وَذَلَّ مَنْ طَمِعَ hadîsin sırrıyla; *kanaat, izzeti intâc eder. Hem sa'ye ve çalışmaya teşci' eder (cesaretlendirir). Şevkini ziyâdeleştirir, çalıştırır. Çünkü meselâ bir gün çalıştı. Akşamda aldığı cüz'î bir ücrete kanaat sırrıyla, ikinci gün yine çalışır. Müsrif ise; kanaat etmediği için, ikinci gün daha çalışmaz. Çalışsa da şevksiz çalışır.*

Hem iktisattan gelen kanaat; şükür kapısını açar, şekvâ kapısını kapatır. Hayatında dâimâ şâkir olur.

Hem kanaat vasıtasıyla insanlardan istiğnâ etmek cihetinde teveccühlerini aramaz. İhlâs kapısı açılır, riyâ kapısı kapanır.

Kastamonu Lâhikası'nda Hazreti Üstad, insanları riyâ ve gösterişe sevkeden sebepleri sayarken bunların arasında **hırs ve tamahı** da sayıyor. Şu şekilde:

Riyâyâ insanları sevkeden esbabın:

Birincisi: Zaaf-ı imandır. Allah'ı düşünmeyen, esbaba perestîş eder; halklara hodfûrûşlukla riyâkârâne vaziyet alır.

Risale-i Nur şâkirtleri, Risale-i Nur'dan aldıkları kuvvetli iman-ı tahkikî dersiyile esbaba ve nâsa ubûdiyet noktasında bir kıymet, bir ehemmiyet vermiyor ki ubûdiyetlerinde onlara gösterişle riyâ etsinler.

İkinci Sebep: Hırs ve tamah, zaaf-ı fakr noktasında teveccüh-ü nâsı celbine medar riyâkârâne vaziyet almaya sevk ediyor.

Risale-i Nur'un şâkirtleri, iktisat ve kanaat ve tevekkül ve kismetine rıza gibi Risale-i Nur'un dersinden aldıkları izzet-i imaniye, inşallah onları riyâdan ve dünya menfaatleri için hodfûrûşluktan men eder.

Üçüncü Sebep: Hırs-ı şöhret, hubb-u cah, makam sahibi olmak, emsaline tefevvuk etmek gibi hisler ve insanlara iyi görünmek, tasannûkârâne (haddinden fazla kendine ehemmiyet verdirmek) ve tekellüfkârâne (lâyık olmadığı yüksek makamlarda görünmek) tarzını takınmak ile riyâ eder.

Risale-i Nur şâkirtleri, “ene”yi “nahnü”ye tebdil ettikleri, yani enâniyeti bırakıp Risale-i Nur dairesinin şahs-ı mânevîsinin hesabına çalışması, “ben” yerine “biz” demeleri.. ve ehl-i tarîkatın fenâ fi’ş-şeyh, fenâ fi’r-resûl ve nefis-i emmâreyi öldürmek gibi riyâdan kurtaran vâsıtaların bu zamanda birisi de “fenâ fi’l-ihvan”, yani şahsiyetini kardeşlerinin şahs-ı mânevîsi içinde eritip öyle davrandığı için, inşallah ehl-i hakikatin riyâdan kurtulmaları gibi bu sırla onlar da kurtulurlar.⁹⁶

* * *

İktisatsızlık ve israfın dehşetli zararlarını geniş bir dâirede müşâhede ettim. Şöyle ki, ben, dokuz sene evvel mübârek bir şehre geldim. Kış münâsebetiyle o şehrin menâbi-i servetini göremedim. Allah rahmet etsin, oranın müftüsü birkaç defa bana dedi: “Ahalimiz fakirdir.” Bu söz benim rikkatime dokundu. Beş altı sene sonraya kadar dâimâ o şehir ahalisine acıyordum. Sekiz sene sonra yazın yine o şehre geldim. Bağlarına baktım. Merhum müftünün sözü hatırıma geldi. “Fesübhânallah!” dedim, bu bağların mahsulâtı şehrin hâcetinin pek fevkindedir. Bu şehir ahalisi pek çok zengin olmak lâzım gelir. Hayret ettim. Beni aldatmayan ve hakikatlerin derkinde bir rehberim olan bir hatıra-yı hakikatle anladım: İktisatsızlık ve israf yüzünden bereket kalkmış ki, o kadar menâbi-i servetle beraber o merhum müftü “Ahalimiz fakirdir.” diyordu.

Evet zekât vermek ve iktisat etmek, malda bittecrûbe sebeb-i bereket olduğu gibi;⁹⁷ israf etmek ile zekât vermemek, sebeb-i ref'-i bereket olduğuna hadsiz vakîât vardır.

İslâm hükemâsının Eflâtun'u ve hekimlerin şeyhi ve feylesofların üstadı, dâhî-i meşhur Ebû Ali İbni Sina, yalnız tıb noktasında **كُلُوا** ⁹⁸ âyetini şöyle tefsir etmiş. Demiş:

جَمَعْتُ الطِّبَّ فِي بَيَّتَيْنِ جَمْعًا.... وَحُسْنُ الْقَوْلِ فِي قِصْرِ الْكَلَامِ

فَقَلِّلْ إِنْ أَكَلْتَ وَبَعْدَ أَكْلِ.... تَجَنَّبْ وَالشِّفَاءُ فِي الْإِنْهَضَامِ

وَلَيْسَ عَلَى النَّفْسِ أَشَدُّ حَالًا.... مِنْ إِدْخَالِ الطَّعَامِ عَلَى الطَّعَامِ ⁹⁹

Yani, “İlm-i Tıbb’ı iki satırla topluyorum. Sözün güzelliği kısalığındadır. Yediğin vakit az ye. Yedikten sonra dört-beş saat kadar daha yeme. Şifâ, hazımdadır. Yani, kolayca hazmedeceğin miktarı ye. Nefse ve mideye en ağır ve yorucu hâl, taam taam üstüne yemektir.”¹⁰⁰ (Hâşiye)

* * *

Burada israfın hırsı doğurduğu ifade ediliyor. Üstad Hazretleri eski eserlerinden birinde diyor ki: “*Allah, insanın kalbini bir ayna, bir taht gibi yaratmıştır. Kendi muhabbet ve aşkıdan başka bir şeyin o tahtta oturmasına razı olmaz. Eğer kalbi delip oraya yerleşmek isteyenler olursa, Allah darılır, aksiyle tokat vurur. Acelecilik, hırs, aşk-ı mecazî ve siyaset bunlardandır.*”¹⁰¹ (Meâlen).

Hırsın **birinci neticesi**: *Kanaatsizliktir*. Mâlûm kanaat eden, azîz olur; kanaat etmeyip tamahkârlık gösteren de zelîl olur. Çünkü kanaat etseydi, şükredecekti, çalışma şevki artacaktı. Kanaat etmediği için şükür kapısı kapandı, çalışma azmi ve şevki söndü. Artık haram yollardan, zahmetsiz para kazanmanın çarelerine başvurur hâle geldi. Böyle bir şey de onun izzetini ve haysiyetini silip süpürdü.

İkinci neticesi: Hırs, ilâhî tokada sebep olduğu için ilâhî yardım ve kolaylaştırmaların önüne de bir settir. Dolayısıyla hırs, zarara, hüsrana,

arzu edilip beklenen neticelerin de elden kaçmasına sebep olur. Bu hususta Üstad Hazretleri, canlılar âleminden misaller sunmaktadır, şöyle ki:

Sanki kanaatkâr ağaçlar yerlerinde duruyor da, rızıkları koşup onlara geliyor. Hırs ile yiyecek peşinde koşturan karıncalar ayaklar altında eziliyor.

Zayıf ve kanaatkâr yavruların bu hâli, süt gibi latîf bir gıdayı ağızlarına ulaştırıyor. Bir kısım canavarlar ise hırsla leş peşinde koşturuluyor. Milletler içinde de hırs içinde koşanlarla, kanaatkârâne duranlar arasında bu enteresan fark görünüyor.

Üçüncü neticesi: Hırs, ihlâsı kırar, takva sahiplerini bile teveccüh-ü nâsa (insanların ilgi odağı olma hissine) sevk eder. Hâlbuki teveccüh-ü nâs istenilmez, belki verilir. Verileni de insanı tehlikeli riyâ, süm'a v.b. yanlışlara götürür. Hiç umulmadık insanlardan beklenmedik kıskançlıkların görülmesinin sebebi budur. Bazı kibar ve yumuşak görünümlü insanların birdenbire asabîleşmelerinin, dillerinin son derece keskin ve sivri hâle gelmesinin altında hırsın yattığı bilinmektedir.

* * *

Elhâsıl: İslâm iktisadı, İslâm itikadı ve Kur'ân ahkâmı üzerine temellenir. Bunlar birbirinden ayrılmaz. Aslında bu hususta, M. Fethullah Gülen Hocaefendi'nin vaazlarından toplanmış ve bizzat tashihinden geçmiş olan “**Enginliğiyle Bizim Dünyamız: İktisadî Mülâhazalar**” isimli kitap, bir başucu, kaynak eseridir.

Mülkün, Allah'ın olduğunu bilmek.. bütün rızıkların Allah'ın lütuf ve nimeti olduğunu anlamak.. Allah'ın yarattığı yeryüzünde bütün insanların, hatta diğer canlıların da hakkı olduğunu bilmek, bu hakkın onlardan esirgenmemesinin şuurunda olmak gerekir. Bütün nimetler şükür ister. Şükrün çeşitleri vardır. Kavî şükürler yanında, nimetin cinsinden hâlî şükürler de vardır. Şükrü edâ edenler şevkle, yeniden helâlden kazanmak ve onların da şükrünü edâ etmek isterler. Çünkü Cenâb-ı Hak, onların gönüllerinde bu şükrün lâhutî zevkini hissettirmiştir. Verdikçe vermek isterler... Vermek için çalışmak isterler. Sâlih bir daire teşekkül eder; hayırdan hayır doğar... Onun için ilk himmetlerde, vücutlarından bir şeylerin koptuğunu hissedenler, daha

sonra bu hissin bir hazza ve emsâlsiz bir zevke döndüğünü ifade etmişlerdir.

Hem de ‘veren el’, ‘alan el’den üstündür. İslâmiyet ‘veren el’ olmayı teşvik etmiştir. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisinden bir şey isteyen, yani dilenen, gücü yerinde birisine, evinde satacak ne varsa getirmesini istemiş, getirdiği birkaç kap kacağı sattırıp bir ip aldırılmış ve ormandan odun getirip satmasını tavsiye etmiştir. Böylece onu üretken hâle getirip hiç kimseye yük olmadan izzet ve onuru ile ailesine bakmasını, helalinden rızkını temin etmesini sağlamıştır.

* * *

Cây-ı hayret ve medâr-ı ibret bir tevâfuk:

İktisat Risalesi’ni, üçü acemî olarak beş-altı ayrı ayrı müstensih,¹⁰² ayrı ayrı yerde, ayrı ayrı nüshadan yazıp birbirinden uzak, hatları birbirinden ayrı, hiç elifleri düşünmeyerek yazdıkları her bir nüshanın elifleri; duâsız elli bir, duâ ile beraber elli üçte tevâfuk etmekle beraber; İktisat Risalesi’nin tarih-i telif ve istinsâhı olan Rûmîce elli bir ve Arabî elli üç tarihinde¹⁰³ tevâfuku ise, şüphesiz tesadüf olamaz. İktisattaki bereketin kerâmet derecesine çıktığına bir işarettir. Ve bu seneye, “Sene-i İktisad” tesmiyesi (isimlendirmesi) lâyıktır.

Evet, zaman iki sene sonra bu kerâmet-i iktisadiyeyi, İkinci Harb-i Umumiye’de her taraftaki açlık ve tahribât ve israfâtla ve nev-i beşer ve herkes iktisada mecbur olmasıyla isbat etti.

¹⁰⁴ سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

³⁹ “Yiyin, için fakat israf etmeyin.” (A’râf Sûresi, 7/31).

⁴⁰ Bkz.: “Eğer şükrederseniz, Ben nimetlerimi daha da artırırım.” (İbrahim Sûresi, 14/7).

⁴¹ Bkz.: el-Hindî, *Kenzü’l-ummâl* 3/185 (Dârakutnî’den naklen).

⁴² Hâşiye: İktisat Risalesi’nin çekirdeğidir. Belki on sayfa olan İktisat Risalesi’ni kable’l-vücûd (yazılmadan evvel) on satırda okumuş.

[43](#) Sözler, Lemeât, s. 788.

[44](#) **Tavla kapıcısı:** At ahır bekçisi.

[45](#) Sözler, Altıncı Söz, s. 27-28.

[46](#) Allah'ın izniyle kalk (diril).

[47](#) Geylânî, *Gunyetü't-tâlibîn*, s. 502; Nebhânî, *Câmiu kerâmâtî'l-evliyâ* 2/203.

[48](#) Sözler, Yirmi Üçüncü Söz (2. Mebhas, 2. Nükte).

[49](#) Necmeddin Şahiner, *Son Şahitler* 3/22.

[50](#) Son Şahitler 3/46.

[51](#) Son Şahitler 3/49.

[52](#) Son Şahitler 3/50.

[53](#) Son Şahitler 3/51.

[54](#) Son Şahitler 1/123-124.

[55](#) Bkz.: Ahmed İbn-i Hanbel, *Müsned* 1/447; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef* 5/331.

[56](#) “Harcama yaparken tasarruflu davranmak, geçimin yarısıdır.” anlamındaki hadis için bkz.: et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 7/25; el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 5/254.

[57](#) Yani 1926 yılında.

[58](#) “Bütün mahlûkların rızıklarını veren, kâmil kuvvet ve tam iktidar sahibi olan Allah Teâlâ'dır.” (Zâriyât Sûresi, 51/58).

[59](#) “Yeryüzünde kımıldayan hiçbir canlı yoktur ki onun rızıkı Allah'a ait olmasın.” (Hûd Sûresi, 11/6).

[60](#) Biri, *elde etmek için gayret sarfedilen* rızık; diğeri de, *gayret sarfedilmeden gelen rızık* olmak üzere rızkın iki çeşit olduğuna dair bkz.: Cürçânî, *Târîhu Cürçân*, s. 366. Ayrıca, *zâhir* ve *bâtın* olmak üzere iki tür rızık olduğuna dair bkz.: Gazâlî, *el-Maksadü'l-esnâ*, s. 85-86.

[61](#) “Zarûretler, ancak miktarı kadar takdir olunur.” (Bkz.: *Mecelle*, s. 12, madde: 22).

62 Bkz.: “Allah size ancak ölüyü (leşi), kanı, domuz etini ve Allah’tan başkası adına kesileni haram kıldı. Her kim bunlardan yemeye mecbur kalırsa, başkasının hakkına saldırmadan ve haddi aşmadan bir miktar yemesinde günah yoktur. Şüphe yok ki Allah çokça bağışlayan çokça esirgeyendir.” (Bakara Sûresi, 2/173).

63 **Geven:** Bir karış boyunda, dikenli bir bitki.

64 Buradaki onurlu tavrı ifade eden bir hadisi şerîf için bkz.: Buhârî, *Müsâkât* 13, *Zekât* 50, *Büyû*’ 15; İbn-i Mâce, *Zekât* 25; Ahmed İbn-i Hanbel, *Müsned* 1/167.

65 Kastamonu Lâhikası, s. 186.

66 Bu hatıra, Dr. Ramazan Cihan Bey’in derlediği notlardan alınmıştır. (A. Aymaz).

67 Kırım kökenli Selametoğulları’ndan Osman Efendi ve Fatma Hanım’ın oğlu olarak 1 Temmuz 1903’te Gönen’de doğdu. Dört çocuklu bir ailenin ikinci oğluydu. İlköğrenimiyle birlikte Kur’ân eğitimine öncelik verdi. 12 yaşında iken Hafız Abdullah Efendi’nin nezaretinde hıfzını tamamladı. Bundan sonra öğrenimine devam etti. Bu vesile ile 1925’te Serezli Ahmed Şükrü Efendi’den Kıraat ilminde icazet aldı, bunun yanında Öğütçü soyadını almasında etkili olmuş olan Medresetü’l-İrşâd’a devam etti. Bu müesseselerin kapatılması üzerine intikal ettiği İlahiyat Mektebi’ni 1927’de aliyyül-âla (pekiyi) derece ile bitirdi. Resmi çalışma hayatına 1930’da Gönen Çarşı Camii İmam-Hatibi olarak başlayan Mehmet Efendi, buradaki üç yıllık görevini müteakip askerlik hizmeti için Gönen’den ayrılmış ve daha sonra da hizmetlerine İstanbul’da çeşitli camilerde imamlık yaparak devam etmiştir. Gönenli Mehmet Efendi 2 Ocak 1991 tarihinde İstanbul’da vefat etti. Cenaze namazı Fatih Camii’nde kılınarak, Edirnekapı Sakızağacı şehitliğinde defnedilmiştir.

68 Mayıs 1953’te İstanbul’a gelen Bediüzzaman üç ay kadar bu şehirde kaldı. Fethin 500. yıldönümü kutlamalarına katıldı. Bu esnada Patrik Athenagoras’la görüştü. 1953 yılında Ramazan Bayramı, 13 Haziran Cumartesi gününe isabet etti. Gönenli Mehmet Efendi, Üstad’la görüşmesi 1953 Ramazan Bayramı’nda olmuş.

[69](#) “(Vay onlara ki âhirete inanmalarına rağmen, bile bile) dünyayı (âhirete) tercih ederler.” (İbrahim Sûresi, 14/3).

[70](#) Kastamonu Lâhikası, s. 76-77.

[71](#) Kastamonu Lâhikası, s. 78-79.

[72](#) “Bile bile dünyayı âhirete tercih ederler.” (İbrahim Sûresi, 14/3).

[73](#) Kastamonu Lâhikası, s. 81-82.

[74](#) Buhârî, *Hums* 18.

[75](#) Sikke-i Tasdîk-i Gaybî, s. 18.

[76](#) **Francala:** Has undan yapılan beyaz, yumuşak ekmek.

[77](#) Sikke-i Tasdîk-i Gaybî, s. 25-26.

[78](#) Sikke-i Tasdîk-i Gaybî, s. 30.

[79](#) Yani 1935 yılında.

[80](#) **Okka:** Eskiden kullanılan 1 kilo 282 gr. ağırlığında bir tartı birimi.

[81](#) **Hâşiye:** Yani, büyükçe bir çay kaşığı iledir.

[82](#) İktisadın, nübüvvetin 25 parçasından biri olduğuna dair bkz.: Ebû Dâvûd, *Edeb* 2; Ahmed İbn-i Hanbel, *Müsned* 1/296.

[83](#) Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde Abdullah ismiyle anılan 200 sahâbîden en meşhurları olan 7 Abdullah’tır ki bunlar: Abdullah İbn-i Abbâs, Abdullah İbn-i Ömer, Abdullah İbn-i Mes’ûd, Abdullah İbn-i Revâha, Abdullah İbn-i Selâm, Abdullah İbn-i Amr İbnü’l-Âs, Abdullah İbn-i Ebî Evfâ’dır (Allah hepsinden râzı olsun).

[84](#) Abdullah İbn-i Ömer’in hayatı için bkz.: İbn-i Abdilberr, *İstîâb* 3/950-953; İbn-i Hacer, *İsâbe* 4/181-187.

[85](#) Doğru sözlü ve güvenilir tüccarların, nebîler, siddîkler ve şehitlerle beraber olduğuna dair bkz.: Tirmizî, *Büyû*’ 3; İbn-i Mâce, *Ticârât* 1; Dârimî, *Büyû*’ 8.

[86](#) Bkz.: Gazâlî, *İhyâu ulûmi’-d-dîn* 1/262; Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân* 7/110; Münâvî, *Feyzu’l-kadîr* 5/454.

87 Hâşiye: İktisatsızlık yüzünden müstehlikler (tüketiciler) çoğalır, müstahsiller (üreticiler) azalır. Herkes gözünü hükûmet kapısına diker. O vakit hayat-ı içtimaiyenin medârı olan “sanat, ticaret, ziraat” tenakus eder (eksilir). O millet de tedenni edip (gerileyip) sukût eder (değer kaybeder), fakir düşer.

88 Bkz.: İbn-i Kays, *Kıra'd-dayf* 4/301; Meydânî, *Mecmeu'l-emsâl* 1/214.

89 Bu hususu ifade eden bazı âyet-i kerîmeler için bkz.: Bakara Sûresi, 2/61, 96.

90 Hâşiye: İran'ın âdil padişahlarından Nûşîrevân-ı Âdil'in veziri, akılcı meşhur âlim olan Büzürçmeh'r'den (Büzürg-Mihr) sormuşlar:

“Neden ulemâ, ümerâ (emirlerin, idarecilerin) kapısında görünüyor da; ümerâ ulemâ kapısında görünmüyor. Hâlbuki ilim, emâretin fevkindedir?”

Cevaben demiş ki:

“Ulemânın ilminden, ümerânın cehlindendir.” Yani; ümerâ, cehlinden ilmin kıymetini bilmiyorlar ki, ulemânın kapısına gidip ilmi arasınlar. Ulemâ ise; mârifetlerinden mallarının kıymetini dahi bildikleri için ümerâ kapısında arıyorlar. İşte Büzürçmeh'r, ulemânın arasında fakr ve zilletlerine sebep olan zekâvetlerinin (zekâlarının) neticesi bulunan hırslarını zarif bir sûrette te'vil ederek nazikâne cevap vermiştir.

Hüsrev

91 Hâşiye: Bunu teyid eden bir hâdis: Fransa'da ediblere, iyi dilencilik yaptıkları için dilencilik vesikası veriliyor. Süleyman Rüşdü

92 Bu hususu ifade eden bir hadîsi şerîf için bkz.: Deylemî, *Müsned* 4/385.

93 “Kanaat, bitip tükenme bilmeyen bir hazinedir.” (Bkz.: Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 7/84; Beyhakî, *Züh'd* 2/88; Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 2/133).

94 Hâşiye: Evet, hangi müsrif ile görüşsen şekvâlar işiteceksin. Ne kadar zengin olsa da, yine dili şekvâ edecektir. En fakir, fakat kanaatkâr bir adamla görüşsen; şükür işiteceksin.

95 “Kanaat eden aziz olur; tamah eden zillate düşer.” Bkz.: İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye fî ğarîbi'l-hadîs* 4/114; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs* 22/90 (k-n-a maddesi).

96 Kastamonu Lâhikası, s. 153-154.

97 Malın zekâtını vermenin, onu korumaya almak olduğuna dair bkz.: Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 10/128; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 2/161, 274; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 3/382, 4/84.

98 “Yiyin, için fakat israf etmeyin.” (A'râf Sûresi, 7/31).

99 Benzer ifadeler için bkz.: İbn-i Kayyim, *et-Tıbbü'n-Nebevî*, s. 448.

100 **Hâşiye:** Yani, vücuda en muzır, dört-beş saat fâsıla vermeden yemek yemek veyahut telezzüz için mütenevvi (çeşit çeşit) yemekleri birbiri üstüne mideye doldurmaktır.

101 Bkz.: B. S. Nursî'nin İlk Dönem Eserleri, *Hutbe-i Şâmiye*, s. 602-603.

102 **Müstensih:** Yazma kitapları eliyle tekrar yazarak çoğaltan, kâtip.

103 Yani 1935 yılında.

104 “Sübhansın yâ Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin.” (Bakara Sûresi, 2/32).

[Yirmi İkinci Mektup'tan]

İkinci Mebhas

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ¹⁰⁵

وَكَايُنْ مِنْ دَابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ¹⁰⁶

Ey ehl-i iman! Sâbikan (daha önce), adâvet ne kadar zararlı olduğunu anladın. Hem anla ki; adâvet kadar hayat-ı İslâmiye'ye en müthiş bir maraz-ı muzır (zararlı bir hastalık) dahi hırdır. Hırs, sebab-i haybettir ve illet ve zillettir.. ve mahrumiyet ve sefâleti getirir. Evet, her milletten ziyade hırs ile dünyaya saldıran yahudi milletin zillet ve sefâleti, bu hükme bir şahid-i kâtî'dır (kesin bir şahittir). ¹⁰⁷

Evet, hırs, zîhayat âleminde en geniş bir daireden tut, tâ en cüz'î bir ferde kadar sû-i tesirini gösterir. Tevekkül-vâri (tevekküle benzer) taleb-i rızık ise, bilâkis medar-ı rahattır.. ve her yerde hüsn-ü tesirini gösterir. ¹⁰⁸

İşte bir nevi zîhayat ve rızka muhtaç olan meyvedar ağaçlar ve nebâtlar; tevekkül-vâri, kanaatkârâne yerlerinde durup hırs göstermediklerinden, rızıkları onlara koşup geliyor. Hayvanlardan pek fazla evlât besliyorlar. Hayvanât ise, hırs ile rızıkları peşinde koştukları için, pek çok zahmet ve noksanîyet ile rızıklarını elde edebiliyorlar. Hem hayvanât dairesi içinde zaaf ve acz lisân-ı hâliyle tevekkül eden yavruların meşrû ve mükemmel ve latîf rızıkları, hazine-i rahmetten verilmesi.. ve hırs ile rızıklarına

saldıran canavarların gayr-i meşrû ve pek çok zahmet ile kazandıkları nâhoş rızıkları gösteriyor ki: Hırs, sebeb-i mahrumiyettir.. tevekkül ve kanaat ise, vesile-i rahmettir.

Hem daire-i insaniye içinde her milletten ziyade hırs ile dünyaya yapışan ve aşk ile hayat-ı dünyeviyeye bağlanan yahudi milleti, pek çok zahmet ile kazandığı kendine faydası az, yalnız hazinedarlık ettiği gayr-i meşrû bir servet-i ribâî (faiz ile kazanılan servet) ile bütün milletlerden yedikleri sille-i zillet (küçük düşürücü, aşağılayıcı tokat) ve sefâlet, katl ve ihânet gösteriyor ki: Hırs, maden-i zillet ve hasârettir.

Hem harîs (hırslı) bir insan, her vakit hasârete düştüğüne dair o kadar vâkıalar var ki, [109](#) الْحَرِيسُ خَائِبٌ خَاسِرٌ darb-ı mesel hükmüne geçmiş, umumun nazarında bir hakikat-i âmme olarak kabul edilmiştir. Madem öyledir; eğer malı çok seversen, hırs ile değil, belki kanaat ile malı talep et, tâ çok gelsin.

Ehl-i kanaat ile ehl-i hırs, iki şahsa benzer ki; büyük bir zâtın divanhânesine [110](#) giriyorlar. Birisi kalbinden der: “Beni yalnız kabul etsin, dışarıdaki soğuktan kurtulsam bana kâfidir. En aşağıdaki iskemleyi de bana verseler, lütuftur.” İkinci adam güya bir hakkı varmış gibi ve herkes ona hürmet etmeye mecbur imiş gibi mağrurâne der ki: “Bana en yukarı iskemleyi vermeli.” O hırs ile girer, gözünü yukarı mevkilere diker, onlara gitmek ister. Fakat divanhâne sahibi onu geri döndürüp aşağı oturtur. Ona teşekkür lâzımken, teşekkürü bedel kalbinden kızıyor. Teşekkür değil, bilâkis hâne sahibini tenkit ediyor. Hâne sahibi de ondan istiskal ediyor (hoşlanmadığını hissettiriyor). Birinci adam, mütevâziâne (alçak gönüllü olarak) giriyor; en aşağıdaki iskemleye oturmak istiyor. Onun o kanaati, divanhâne sahibinin hoşuna gidiyor. “Daha yukarı iskemleye buyurun!” der. O da gittikçe teşekkürâtını ziyadeleştirir, memnuniyeti tezâyüd eder (artar).

İşte dünya bir divanhâne-i Rahmân'dır. Zemin yüzü, bir sofrayı rahmettir. Derecât-ı erzak (türlü türlü rızıklar) ve merâtib-i nimet (çeşit çeşit nimetler) dahi, iskemleler hükmündedir. Hem en cüz'î işlerde de herkes hırsın sû-i tesirini hissedebilir.

Meselâ iki dilenci bir şey istedikleri vakit; hırs ile ilhâh (ısrar) eden dilenciden istiskal edip vermemek, diğer sâkin dilenciye merhamet edip vermek, herkes kalbinde hisseder.

Hem meselâ gecede uykun kaçmış, sen yatmak istesen, lâkayt kalsan uykun gelebilir. Eğer hırs ile uyku istesen: “Aman yatayım, aman yatayım.” dersen, bütün bütün uykunu kaçırırsın.

Hem meselâ mühim bir netice için birisini hırs ile beklersin; “Aman gelmedi, aman gelmedi.” deyip en nihayet hırs senin sabrını tüketip kalkar gidersin. Bir dakika sonra o adam gelir, fakat beklediğin o mühim netice bozulur.

Şu hâdisâtın sırrı şudur ki: Nasıl ki bir ekmeğin vücûdu; tarla, harman, değirmen, fırına terettüp eder. Öyle de tertib-i eşyada (eşyanın var oluşunda görülen tertip ve düzende) bir teennî-i hikmet (her şeyi yerli yerince, dikkat ederek yapmak) vardır.¹¹¹ Hırs sebebiyle teennî ile hareket etmediği için, o tertibli eşyadaki mânevî basamakları mürâat etmez. Ya atlar, düşer.. veyahut bir basamağı noksan bırakır, maksada çıkamaz.

İşte ey derd-i maîşetle sersem olmuş ve hırs-ı dünya ile sarhoş olmuş kardeşler! Hırs bu kadar muzır ve belâlı bir şey olduğu hâlde, nasıl hırs yolunda her zilleti irtikâb.. ve haram-helâl demeyip her malı kabul.. ve hayat-ı uhreviyeye lâzım çok şeyleri feda ediyorsunuz? Hatta erkân-ı İslâmiye'nin mühim bir rüknü olan zekâtı, hırs yolunda terk ediyorsunuz? Hâlbuki zekât, her şahıs için sebeb-i bereket¹¹² ve dâfi-i beliyyâtır (belaları def edendir).¹¹³ Zekâtı vermeyenin her hâlde elinden zekât kadar bir mal çıkacak; ya lüzumsuz yerlere verecektir, ya bir musibet gelip alacaktır.

Hakikatli bir rüya-yı hayâliyede (misal âleminde görülen bir hâdisede), Birinci Harb-i Umumî'nin beşinci senesinde, bir acîb rüyada

benden soruldu:[114](#)

“Müslümanlara gelen bu açlık, bu zâyiat-ı mâliye (mâlî kayıplar) ve meşakkat-i bedeniye nedendir?”

Rüyada demiştim:

“Cenâb-ı Hak, bir kısım maldan onda bir[115](#)(Hâşiye-1) veya bir kısım maldan kırkta bir[116](#)(Hâşiye-2) kendi verdiği malından birisini bizden istedi, tâ bize fukarâların dualarını kazandırsın ve kin ve hasetlerini men’etsin. Biz hırsımız için tamahkârlık edip vermedik. Cenâb-ı Hak, müterâkim (biriken) zekâtını kırkta otuz, onda sekizini aldı. Hem her senede yalnız bir ayda yetmiş hikmetli bir açlık bizden istedi. Biz nefsimize acıdık, muvakkat ve lezzetli bir açlığı çekmedik. Cenâb-ı Hak ceza olarak yetmiş cihetle belâlı bir nevi orucu beş sene cebren bize tutturdu. Hem yirmi dört saatte bir tek saati, hoş ve ulvî, nurânî ve faydalı bir nevi tâlimât-ı rabbâniyeyi bizden istedi. Biz tembellik edip, o namazı ve niyazı yerine getirmedik. O tek saati, diğer saatlere katarak zâyî ettik. Cenâb-ı Hak onun keffareti olarak, beş sene tâlim ve tâlimat ve koşturmakla bize bir nevi namaz kıldırdı.” demiştim.

Sonra ayıldım, düşündüm, anladım ki; o rüya-yı hayâliyyede pek mühim bir hakikat vardır. Yirmi Beşinci Söz’de, medeniyetle hükm-ü Kur’ân’ı muvâzene bahsinde isbat ve beyan edildiği üzere;[117](#) beşerin hayat-ı içtimaîsinde bütün ahlâksızlığın ve bütün ihtilâlâtın menşei iki kelimedir:

Birisi: “Ben tok olduktan sonra, başkası açlıktan ölse bana ne!”

İkincisi: “Sen çalış, ben yiyeyim.”

Bu iki kelimeyi de idâme eden, **cereyân-ı ribâ** ve **terk-i zekât**tır. Bu iki müthiş maraz-ı içtimaîyi tedavi edecek tek çare, zekâtın bir düstur-u umumî suretinde icrâsıyla, **vücûb-u zekât**[118](#) ve **hurmet-i ribâ**dır.[119](#) Hem değil yalnız eşhastâ ve hususî cemaatlerde, belki umum nev-i beşerin saadet-i hayatı için en mühim bir rükün, belki

devam-ı hayat-ı insaniye için en mühim bir direk, zekâtıdır. Çünkü beşerde, havas ve avâm iki tabaka var. Havastan avâma merhamet ve ihsan ve avâmdan havassa karşı hürmet ve itaati temin edecek, zekâtıdır.

Yoksa yukarıdan avâmın başına zulüm ve tahakküm iner, avâmdan zenginlere karşı kin ve isyan çıkar. İki tabaka-yı beşer dâimî bir mücadele-i mâneviyede, bir keşmekeş-i ihtilâfta bulunur. Gele gele tâ Rusya'da olduğu gibi, sa'y ve sermaye mücadelesi suretinde boğuşmaya başlar.

Ey ehl-i kerem ve vicdan ve ey ehl-i sehâvet ve ihsan! İhsanlar, zekât nâmına olmazsa üç zararı var. Bazen de faydasız gider. Çünkü Allah nâmına vermediğin için:

- Mânen minnet ediyorsun, bîcâre fakiri minnet esareti altında bırakıyorsun.[120](#)
- Hem makbul olan duasından mahrum kalıyorsun.
- Hem hakikaten Cenâb-ı Hakk'ın malını ibâdına vermek için bir tevziât memuru (dağıtım memuru) olduğun hâlde, kendini sahib-i mal zannedip bir küfrân-ı nimet ediyorsun.

Eğer zekât nâmına versen:

- Cenâb-ı Hak nâmına verdiğin için bir sevab kazanıyorsun.
- Bir şükrân-ı nimet gösteriyorsun.
- O muhtaç adam dahi sana tabasbus etmeye (yaltaklanmaya) mecbur olmadığı için, izzet-i nefsi kırılmaz.. ve duası senin hakkında makbul olur.

Evet zekât kadar, belki daha ziyade nâfile ve ihsan, yahut sâir suretlerde verip riya ve şöhrret gibi, minnet ve tezlil (küçük düşürme, onurunu kırma) gibi zararları kazanmak nerede?..

Zekât nâmına o iyilikleri yapıp, hem farzı eda etmek; hem sevabı, hem ihlâsı, hem makbul bir duayı kazanmak nerede?..

* * *

Yirmi İkinci Mektup'un İkinci Mebhas'inde, hırsın, canlılar âlemindeki kötü tesirlerine, tevekkül-vârî kanaatin de izzet ve berekete sebep olduğuna dair izahlar getiriliyor: “İşte bir nevi canlı ve rızka muhtaç olan meyveli ağaçlar ve nebatlar, tevekkül-vârî, kanaatkârâne, yerlerinde durup hırs göstermediklerinden, rızıkları onlara koşup geliyor. Hayvanlardan pek fazla evlât besliyorlar. Hayvanat ise, hırs ile rızıkları peşinde koştukları için, pek çok zahmet ve noksaniyet ile rızıklarını elde edebiliyorlar.”

Yine burada Üstad Hazretleri, hırs yolunda zekâtı terk edenlere *“Hâlbuki zekât, her şahıs için bereket sebebidir ve belâların def'ine vesiledir. Zekâtı vermeyenin her hâlde elinden zekât kadar bir mal çıkacak; ya lüzumsuz yerlere verecektir, ya bir musibet gelip alacaktır.”* diyor.

Turgutlu'nun Akçapınar köyünde, zekâtını ve öşrünü fazlasıyla veren Mustafa Türk Bey var... Mahsüllerin olduğu bir mevsimde müthiş bir dolu geliyor. Her tarafı mahvediyor, fakat Mustafa Bey'in sınırında duruyor. Hemen dibinde bir çizgiyle ayrılan ağabeyinin mahsüllerini de çarpıyor. Ama her sene öşürleri verilen bu tarafa asla zarar vermiyor. Öbür gün bu duruma muttali olan ağabey, Mustafa Bey'e “Sana torpil geçilmiş!” diyor. O da “Zamanında size zekâtınızı, öşrünü verin diye çok söyledik ama bir türlü anlatamadık!..” diyor.

Üstad Hazretleri, Birinci Dünya Savaşı'ndaki açlık, kıtlık için de çok veciz şekilde şöyle diyor: “Cenâb-ı Hak, (her sene taze verdiği buğday gibi) bir kısım mallardan onda bir (öşür) veya (ticaret malları gibi) bir kısım mallardan kırkta bir (zekât) istedi; tâ ki, bize fakirlerin dualarını kazandırsın; kin ve hasetlerini gidersin. Biz hırsımız için tamahkârlık edip vermedik. Cenâb-ı Hak, yığılmış zekâtının kırkta otuzunu, (öşründe) onda sekizini aldı.” Aynı hususu İkinci Dünya Savaşı için de söylemişti. (Bkz.: s. 17)

Üstad Hazretleri, **fâiz** (riba) meselesini, bugünkü merhametsiz, kapitalist, mimsiz medeniyetin temel taşı sayıyor. Bu medeniyet

sarayından eğer fâiz taşı çekilip çıkarılır ve atılırsa, bu medeniyet anlayışının yıkılacağını söylüyor. Aynı şekilde **zekâtın** da bütün dünyada, fakir-fukarayı korumak için bir düstur olması gerektiğini söylüyor: “İnsanlığın içtimaî hayatında bütün ahlâksızlığın ve bütün ihtilâllerin kaynağı iki sözdür: **Birisi:** ‘Ben tok olduktan sonra, başkası açlıktan ölse bana ne?’ **İkincisi:** ‘Sen çalış, ben yiyeyim.’ Bu iki sözü de devam ettiren faizin geçerli oluşu ve zekâtın terk edilmesidir. Bu iki müthiş içtimaî hastalığı tedâvî edecek tek çâre, zekâtın umumî bir düstur şeklinde icrâ edilmesiyle, **zekâtın farz kılınması** ve **fâizin haram ve yasak edilmesidir**. Hem değil yalnız şahıslarda ve hususî cemaatlerde belki bütün insanlık nev’inin hayat saadeti için en mühim bir rükün, belki insan hayatının devamı için en mühim bir direk, zekâttır.” diyor.

* * *

Hiz. Üstad’ın bahsin sonunda, kerem, vicdan, cömertlik ve ihsan sahiplerine bir uyarışı ve tavsiyesi var:

“İhsanlar zekât namına olmazsa, üç zararı var. Bazen da faydasız gider. Çünkü Allah namına vermediğin için:

1- Mânen minnet ediyorsun (sanki başa kakmış gibi oluyorsun), bîçâre fakiri minnet esareti altında bırakıyorsun.

2- Hem makbul olan duasından mahrum kalıyorsun.

3- Hem hakikaten, Cenâb-ı Hak’ın malını kullarına vermek için bir tevziât memuru (dağıtım işlerine bakan bir memur) olduğun halde, kendini mal sahibi zannedip, Allah’ın nimetlerine karşı nankörlük yapıyorsun.

Eğer zekât namına versen; Cenâb-ı Hak namına verdiğin için:

1- Bir sevap kazanıyorsun.

2- Nimete bir şükürde bulunmuş oluyorsun.

3- O muhtaç adam da sana tabasbus etmeye (yaltaklanmaya) mecbur olmadığı için, izzet-i nefsi, onuru kırılmaz ve duası senin hakkında makbul olur.”

Elhamdülillâh ülkemizde bilhassa, hizmet-i imaniye ve Kur’âniye dairesi içinde bulunanlar, himmetlerle çoşarak, zekât ve öşürlerin çok üzerinde fedakârlıklarda bulundukları için bu güzel davranışlar, bütün dünya insanlığının bilhassa İslâm dünyasının dikkatlerini çekmiştir. Pek çok meşhur âlim ve yazar “**Evet biz, malının hepsini Allah için veren**

Hız. Ebû Bekir'i (radiyallâhu anh), yarısını veren Hız. Ömer'i (radiyallâhu anh), yüzlerce devenin taşıdığı erzakın hepsini, birden veren Hız. Osman'ı (radiyallâhu anh) biliyorduk. Ama 'Elbette verecekler, onlar Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) en yakınları, en büyük sahabeler... Bu fedakârlık onlara mahsus, bu bir defa olmuş bir daha olamaz!' diyorduk. Şimdi aynen onlar gibi fedakârlık yapanlar görünce, kitaplardan çıkıp karşımızda birer birer temessül ettiklerine şâhit olduk. Bu müthiş bir şey!.. Bütün İslâm âlemi bu kıvamı bu fedakârlığı yakalarsa, artık hiçbir problemimiz kalmaz!" demiştir.

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ¹²¹

اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ الَّذِي قَالَ: الْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ
الْمَرْصُوصِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا، وَقَالَ:

الْقَنَاعَةُ كَنْزٌ لَا يَفْنَى، وَعَلَى إِلَهٍ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ، آمِينَ.

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ¹²²

¹⁰⁵ "Bütün mahlûkların rızıklarını veren, kâmil kuvvet ve tam iktidar sahibi olan Allah Teâlâ'dır." (Zâriyât Sûresi, 51/58).

¹⁰⁶ "Nice canlı mahlûk var ki rızıklarını kendileri taşıyamazlar. Ama sizi de bütün onları da rızıklandıran Allah'tır." (Ankebût Sûresi, 29/60).

¹⁰⁷ Bu hususu ifade eden bazı âyet-i kerîmeler için bkz.: Bakara Sûresi, 2/61, 96.

¹⁰⁸ Allah'a (celle celâlüh) hakkıyla tevekkül edenin, sabahleyin yuvasından aç çıkıp akşam karnı tok olarak dönen kuşlar gibi kolayca rızıkına kavuşacağına dair bkz.: Tirmizî, *Zühd* 33; İbn-i Mâce, *Zühd* 14; Ahmed İbn-i Hanbel, *Müsned* 1/30, 52.

¹⁰⁹ "Aşırı hırs gösteren, umduğunu bulamaz ve kaybeder." Bkz.: İbn-i Kays, *Kıra'd-dayf* 4/301; Meydânî, *Mecmeu'l-emsâl* 1/214.

¹¹⁰ **Divanhâne:** Kabul salonu, saraylarda odaların dışında divan kurulan büyük salon.

111 “Teennînin ilâhi hikmetten kaynaklandığına dair bkz.: Tirmizî, *Birr* 65; Ebû Ya’lâ, *Müsned* 7/247. Ayrıca teennînin, Allah (celle celâlüh) tarafından sevilen önemli vasıflardan olduğuna dair bkz.: Müslim, *Îmân* 25, 26; Ebû Dâvûd, *Edeb* 149; Tirmizî, *Birr* 66.

112 Zekât ve sadakanın bereket sebebi olduğuna dair bkz.: Bakara Sûresi, 2/261; Hadîd Sûresi, 57/18; Buhârî, *Zekât* 8, *Tevhîd* 23; Müslim, *Zekât* 63, 64.

113 Zekât ve sadakanın belâları def’ettiğine dair bkz.: Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ* 2/30; Ayrıca daha geniş bilgi için bkz.: Tirmizî, *Zekât* 28; Beyhakî, *Şuabü’l-îmân* 3/245.

114 Bu rüya için bkz.: B. S. Nursî’nin İlk Dönem Eserleri, *Sünûhât*, s. 329.

115 Hâşiye-1: Yani her sene taze verdiği buğday gibi mallardan onda bir.*¹

*¹ Nehir ve yağmur sularının suladığı şeylerden zekât olarak öşür (onda bir) alınacağını beyân eden hadis için bkz.: Buhârî, *Zekât* 55; Müslim, *Zekât* 7; Tirmizî, *Zekât* 14; Ebû Dâvûd, *Zekât* 12; Nesâî, *Zekât* 25; İbn-i Mâce, *Zekât* 17; Muvatta, *Zekât* 33.

116 Hâşiye-2: Yani eskiden verdiği kırktan ki, her senede galiben ve lâakal ribh-i ticarî*¹ ve nesl-i hayvanî*² cihetiyle o kırktan taze olarak on adet verir.

*¹ Ticaret mallarından kırkta bir oranında zekât alınacağına dair bkz.: Muhammed İbnü’l-Hasan eş-Şeybânî, *Mebûsût* 2/97-98; Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi’* 2/20-28; İbnü’l-Hümâm, *Şerhu Fethu’l-kadîr* 2/214.

*² Hayvanların cinsine ve sayısına göre değişen zekât oranlarıyla ilgili bkz.: Muhammed İbn-i Hasan eş-Şeybânî, *Mebûsût* 2/1-4; Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi’* 2/28-35; İbnü’l-Hümâm, *Şerhu Fethu’l-kadîr* 2/171-185.

117 Bkz.: Sözlür, Yirmi Beşinci Söz (1. Şu’le, 3. Şuâ, 2. Cilve, 3. Derece).

118 Zekâtın farz olduğunu bildiren âyetler için bkz.: Bakara Sûresi, 2/43, 83, 110, 277; Nisâ Sûresi, 4/77; Tevbe Sûresi, 9/5, 11; Hac Sûresi, 22/41, 78; ...

119 Fâizin haram olduğunu bildiren âyetler için bkz.: Bakara Sûresi, 2/275, 276; Âl-i İmran Sûresi, 3/130.

120 Yaptığı ihsanları başa kakanların, verdikleri sadakaların boş çıkacağını, minnet etmeyenler için ise Allah katında mükafatlar olduğunu

ifade eden âyet ve hadisler için bkz.: Bakara Sûresi, 2/262-264; Müslim, *Îmân* 171; Tirmizî, *Büyû* ' 5; Ebû Dâvûd, *Libâs* 25.

[121](#) “Sübhansın yâ Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin.” (Bakara Sûresi, 2/32).

[122](#) “Allah’ım! ‘Mümin, diğer mümin için birbirini perçinleyen duvar gibidir.’^{*1} ve ‘Kanaat, bitip-tükenme bilmeyen bir hazinedir.’^{*2} buyuran Efendimiz Hz. Muhammed’e (sallallâhu aleyhi ve sellem), O’nun âl ve ashabının hepsine salât ve selâm eyle, âmîn... Âlemlerin Rabbi olan Allah’a hamdolsun.”

^{*1} Buhârî, *Salât* 88; Müslim, *Birr* 65; Tirmizî, *Birr* 18.

^{*2} Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat* 7/84; Beyhakî, *Zühd* 2/88.

[el-Hüccetü’z-Zehrâ’nın İkinci Makam’ından]

Yedinci, Sekizinci Delil

[123](#) وَالْأَجَالُ الْمُعَيَّنَةُ وَالْأَرْزَاقُ الْمُقَنَّنَةُ dir.

Yani ehemmiyetli bir hikmet için, zâhir nazarda müphem (kapalı) ve gayr-i muayyen (belirlenmemiş) tevehhüm edilen (zannedilen) eceller ve rızıklar[124](#); ibham (kapalılık) perdesi altında, kaza ve kader-i ezelînin defterinde, mukadderât-ı hayatiye (kaderle belirlenmiş bütün bir hayat programı) sayfasında her zîhayatın eceli, mukadder ve muayyendir; tekaddüm, teahhur etmez (öne alma veya erteleme olmaz).[125](#) Ve her zîruhun rızkı, tayin ve tahsis edilip kaza ve kader levhasında yazıldığına hadsiz deliller var.

Meselâ koca bir ağacın ölmesi, onun bir nevi ruhu olan çekirdeğini onun yerinde vazife görmek için bırakması, bir Alîm-i Hafîz’in hikmetli kanunuyla olması.. ve bir yavrunun rızkı olan sütün memelerden gelmesi ve kan ve fişkı içinden çıkıp hiç bulaşmadan safî, temiz olarak ağzına akması[126](#), tesadüf ihtimalini kat’î bir surette red.. ve bir Rezzâk-ı Alîm-i Rahîm’in şefkatli düsturuyla olduğunu gayet kat’î gösteriyor. Bu iki, cüz’î misale bütün zîhayat, zîruh kıyas edilsin.

Demek hakikatte hem ecel muayyen[127](#) ve mukadderdir, hem rızık herkese göre bir taayyün içinde mukadderât defterinde kaydedilmiştir. Fakat gayet mühim bir hikmet için hem ecel, hem rızık, perde-i gaybda ve müphem ve gayr-i muayyen ve zâhiren tesadüfe bağlı gibi görünüyor.

Eğer ecel, güneşin gurûbu (batışı) gibi muayyen olsaydı; yarı ömür, gaflet-i mutlakada ve âhirete çalışmamakla zâyî olup, yarı ömürden sonra her gün ölüm darağacı tarafına bir ayak atmak gibi dehşetli bir korku alıp eceldeki musibet yüz derece ziyadeleşmesi sırrıyla, başa gelen musibetler ve hatta dünyanın eceli olan kıyâmet perde-i gaybda merhameten bırakılmış. [128](#)

Rızık ise hayattan sonra nimetlerin en büyük bir hazinesi.. ve şükür ve hamdin en zengin bir menbaı.. ve ubûdiyet ve dua ve ricaların en cemiyetli bir madeni olmasından, suret-i zâhirede müphem ve tesadüfe bağlı gibi gösterilmiş. Tâ her vakit Rezzâk-ı Kerîm'in dergâhına iltica ve rica ve yalvarmak [129](#) ve hamd ve şükür şefaatiyle [130](#) rızık istemek kapısı kapanmasın. Yoksa muayyen olsaydı, mahiyeti bütün bütün değişecekti. Şâkirâne, minnettarâne ricalar, dualar, belki mütezellilâne (Allah karşısında kendi küçüklüğünü gösterir bir tarzdaki) ubûdiyet kapıları kapanırdı.

* * *

Üstad Hazretleri bu kısımda diyor ki:

Evet, insanların ecelleri muayyen ve mukadder olduğu gibi, rızıkları da aynı şekilde takdir ve tayin edilmiştir. Gerçekten, bu hakikati tam kabul etmiş olan Üstad Hazretleri her zaman izzet ve onurunu korumuş, hiçbir zâlîme ve haksızlığa boyun eğmemiştir. Kosturma'da komutan Nikola Nikolaviç'e, 31 Mart'ta Mahmut Şevket Paşa'ya ve mahkeme başkanı Hurşit Paşa'ya ve daha sonraları da nice paşalara beş para ehemmiyet vermemiş, idam tehditlerine hiç aldırmış etmemiştir.

Bütün Dünya dergisinin anlattığına göre, esir edilen Çinliler, grup grup idama sevk edilmekte, kurşuna dizilmekte, bir savaş muhabiri de bunları izlemektedir. Bir grubun içinde sıranın en sonunda olan ve elinde İncil bulunan ve onu okumakla meşgul bir askere gözü takılır. Yanına yaklaşan muhabir, "Biraz sonra öleceksin, ne düşünüyorsun?" diye sorar. O gözlerini semaya dikip "Kimin ne zaman öleceğini, sadece O bilir." der. Sonra yine İncil okumaya devam eder. Kapılar açılır, onun grubunu da içeri alırlar. Savaş muhabiri, silah seslerini duyar, "Tamam,

bunların da işi bitti.” der. Ama son anda kapılar açılarak tek bir kişi dışarı çıkarılır; o da elinde kitabı olan o askerdir. Muhabir yine yanına yaklaşır ve sorar: “Ne oldu da kurtuldun? Şimdi ne hissediyorsun?” O da “Son anda idamların durdurulması ile ilgili bir emir geldi. Sıra bende iken, beni öldürmekten vazgeçtiler. Ben sana, ‘Kimin ne zaman öleceğini sadece O bilir, dememiş miydim?’” der. Bunu bize Mesnevi-i Nuriye dersleri yapan merhum Saim Atlıhan Ağabeyimiz anlatmıştı, Bütün Dünya dergisinden naklederek...

Evet, ecel ve rızık muayyen ve mukadder oldukları halde, ilâhî hikmet gereği, zamanları gizlenmiştir. İlâhî hikmet noktasında **ecel ile ilgili olarak**; “ömrünün yarısını gaflet içinde geçirmiş bulunan, yarısını da idam edilmek üzere adım adım darağacına yaklaştıran, bunlara karşılık dayanacak bir nokta bulamayan bir mahkûm misali, bütün bir hayatın acı ve üzüntü içinde geçmemesi için”.. **rızık ile ilgili olarak** da; “Nasil olsa rızıkım gelecek diye tembellik yapılacak, atâlete düşülecekti. Ve o rızıkları gönderen, ikram ve ihsanlarda bulunan Cenâb-ı Hakk’a gerekli şükür ve hamd yapılmayacaktı. Diğer bir ifadeyle, ibadet ve dua kapıları kapanmış olacaktı.” gibi hikmetleri sayabiliriz.

Aslında nasıl bizim muvazzaf askerlerimizden meydana gelen ve göz önünde daima hazır bulunan bir ordumuz, bir de askerlik şubelerinde kayıtlı ne zaman orduya katılacağı belli olan askerlerimiz vardır. Bunlardan birincisine, yani mevcut ordumuza, “mevcut-muhassal” diyoruz. Bir-iki sene sonra, hatta birkaç ay veya gün sonra orduya katılacak muayyen yani tayinleri yapılmış olanları, hatta hangi birliklere katılacaklarının da bilindiğini biliyoruz.

Aynı şekilde şu andaki vücudlarımız “mevcut ve muhassal rızık” göstermektedir. Henüz vücudumuza girip yerleşmemiş rızık zerrelerinin, dünyanın değişik yerlerinden gelip vücudumuza yerleşmek için zamanlarını beklediklerini de kabul ediyoruz. Onlar Allah’ın ilminde mâlûmdur; takdir edildiği üzere, tayin edildikleri vücutlara geleceklerdir. Kimisi, Afrika’da bir meyve, kimisi Konya ovasında bir buğday, kimisi Almanya’da bir elma, kimisi Anamur’da bir muz, kimisi dağda bir canlının vücudunda veya denizde yüzen bir balığın bünyesinde bir ettir. Ama rızık değilse, insanın ağzına bile girse, boğazından aşağıya bile geçme imkânı bulamamaktadır. Kazılarda ele

geçen bazı fosillerin dişleri arasında pirinç taneleri bulunmuştur. Boğazından geçemeden oralarda kalmışlardır.

[123](#) “Eceller tayin edilmiş ve rızıklar da belirlenmiştir.”

[124](#) Bkz.: Lokman Sûresi, 31/34.

[125](#) Bkz.: Münâfikûn Sûresi, 63/11.

[126](#) Bkz.: “Doğrusu davarlarda da size deliller vardır: Zira size onların karınlarındaki yarı hazmedilmiş gıdalar ile kan arasından, halis bir süt içiriyoruz ki içenlerin boğazından âfiyetle geçer.” (Nahl Sûresi, 16/66).

[127](#) Ecelin muayyen olup takdim-tehir olunmayacağı hakkında bkz.: “Her ümmet için belirlenmiş bir müddet vardır. Vâdeleri gelince ne bir an geri bırakabilir, ne de bir an öne alabilirler.” (A’râf Sûresi, 7/34); “Her ümmetin belirlenmiş bir ömür süresi vardır. Artık o vâdeleri gelince, onu ne bir saat ileri, ne de bir saat geri alamazlar.” (Yûnus Sûresi, 10/49).

[128](#) Bkz.: Lokman Sûresi, 31/34; Buhârî, *Îmân* 37; Müslim, *Îmân* 5.

[129](#) Bkz.: Secde Sûresi, 32/16; Enbiyâ Sûresi, 21/90; Mümin Sûresi, 40/60; A’râf Sûresi, 7/55-56.

[130](#) Bkz.: Âl-i İmran Sûresi, 3/145; Nisâ Sûresi, 4/147; İbrahim Sûresi, 14/7.

[Âyetü'l-Kübrâ'dan]

Dördüncü Hakikat Olan Otuz Üçüncü Mertebe

“Rahîmiyet” ve “Rezzâkiyet” hakikatidir.

Yani, umum zemin yüzünde ve içinde ve havasında ve denizinde bütün zîhayatın ve bilhassa zîruhun ve bilhassa âciz ve zayıfların ve bilhassa yavruların; hem maddî ve midevî, hem mânevî bütün rızıklarını, şefkatkârâne, kuru ve basit bir topraktan ve câmid ve kemik gibi kuru odun parçalarından yapılan ve bilhassa en latîfi kan ve fişkı ortasından gelen¹³¹ ve bir dirhem kemik gibi bir tek çekirdekten yapılan binlerle okka taamların, vakti-vaktine mukannen (zamanı ve miktarı belirli, düzenli) bir surette hiçbirini unutmayarak ve şaşırmayarak gözümüz önünde bir dest-i gaybî tarafından verilmesi hakikatidir.

Evet, ¹³² *إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ* âyeti, iâşeyi ve infakı Cenâb-ı Hakk’a tahsis edip hasrettiği gibi; *وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ*¹³³ âyeti dahi bütün insanların ve hayvanların rızıklarını taahhüt ve tekeffül-ü rabbânî (Allah’ın garantisi) altına aldığı; hem *مِنْ دَابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ*¹³⁴ âyeti de rızkı tedarik edemeyen, âciz ve iktidarsız olan zayıf bîcârelerin rızıklarını umulmadık yerden, belki gaybdan, belki hiçten; mesela denizin dibindeki böceklerle hiçten ve bütün yavrulara umulmadık

yerlerden ve bütün hayvanlara her baharda âdeta sırf gaybdan infaklarını bilfiil tekeffül ederek bilmüşâhede vermekle; esbab-perest insanlara dahi, esbap perdesi altında yine “O, veriyor” diye isbat ve ilân ettiği gibi; pek çok âyât-ı Kur’âniye ve hadsiz şevâhid-i kevniye (eşya ve hadiselerin kendi tabîî dilleriyle yaptıkları şahitlikler), bilittifak her bir zîhayatın bir tek Rezzâk-ı Zülcelâl’in rahîmiyeti ile beslendiklerini gösteriyorlar.

Evet, bir nevi rızık isteyen ağaçlar, iktidarsız ve ihtiyârsız olduklarından onlar yerlerinde mütevekkilâne dururken rızıkları onlara koşup gelmesi.. ve âciz yavruların nafakaları, hayret-nümûn (hayret veren) tulumbacıklardan ağızlarına akması ve o yavrulara bir parça iktidar ve azıcık bir ihtiyâr gelmesiyle süt kesilmesi.. hususan insan yavrularına analarının şefkatleri yardımcı verilmesi, bedâhetle isbat eder ki; helâl rızık, iktidar ve ihtiyâr ile mütenâsib (orantılı) değildir.. belki tevekkül veren zaaf ve acze nisbeten geliyor.

Ekseriyetçe sebep-i hüsrân olan hırsı tahrik eden iktidar ve ihtiyâr ve zekâvet, bir kısım büyük ediplerde o edipleri bir nevi dilencilîğe kadar sevkettiği gibi; zekâvetsiz, kaba, çok âmî adamların tevekkül-vârî iktidarsızlıkları dahi onları zenginliğe îsal etmesi ve

كَمْ عَالِمٍ عَالِمٍ أَعْيَتْ مَذَاهِبُهُ وَجَاهِلٍ جَاهِلٍ تَلَقَّاهُ مَرْزُوقًا ¹³⁵

darb-ı mesel olması isbat eder ki; rızık-ı helâl, iktidar ve ihtiyâr kuvvetiyle kazanılmaz, buldurulmaz. Belki çalışmasını ve sa’yini kabul eden bir merhamet tarafından verilir ve ihtiyacına acıyan bir şefkat cânibinden ihsan edilir.

Fakat rızık, ikidir:

Biri yaşamak için hakikî ve fitrî rızıktır ki, taahhüd-ü rabbânî altındadır. Hatta o kadar muntazamdır ki; bedende yağ vesâire suretinde iddihar olunan (depolanan) fitrî rızık, hiç olmazsa yirmi günden ziyade bir şey yemeden yaşatır, hayatını idâme eder.

Demek yirmi-otuz günden evvel ve bedende müddehar olan (depolanan) fitrî rızık bitmeden zâhiren açlıktan vefat edenler rıziksızlıktan değil, belki sû-i îtiyaddan (kötü alışkanlıktan) ve terk-i âdetten (alışkanlıkları terk etmekten) neş'et eden bir hastalıktan vefat ederler.

İkinci kısım rızık; îtiyad (alışkanlık), israf ve sû-i istîmalat ile tiryaki olup zaruret hükmüne geçen mecâzî ve sun'î rızıktır. Bu kısım ise taahhüd-ü rabbânî altında değil, belki ihsana tabidir; kâh verir, kâh vermez.

Bu ikinci rızıkta bahtiyar odur ki; medar-ı saadet ve lezzet olan iktisat ve kanaatle sa'y-i helâli, bir nevi ibadet ve rızık için bir fiilî dua bilerek müteşekkirâne ve minnetdârâne (minnet duyarak) o ihsanı kabul edip hayatını saadetskârâne geçirir.

Ve bedbaht odur ki; medar-ı şekâvet ve hasâret ve elem olan israf ve hırs ile sa'y-i helâli bırakarak, her kapıya başvurup, tembelkârâne ve zâlimâne ve müştekiyâne (şikâyet ederek) hayatını geçirir, belki öldürür.

Nasıl ki mide bir rızık ister; öyle de kalb ve ruh ve akıl ve göz ve kulak ve ağız gibi insanın latîfeleri ve duyguları dahi Rezzâk-ı Rahîm'den rızıklarını isterler ve müteşekkirâne alırlar. Her birisine ayrı ayrı ve onlara lâıyk ve onları memnun ve mütelezziz eden (zevk ve haz veren) rızıkları, hazine-i rahmetten ihsan edilir. Belki Rezzâk-ı Rahîm, onlara daha geniş rızık vermek için göz ve kulak, kalb ve hayal ve akıl gibi o latîfelerin her birisini, hazine-i rahmetinin birer anahtarı hükmünde yaratmış. Mesela göz, kâinat yüzündeki hüsün ve cemâl gibi kıymettar cevher hazinelerinin bir anahtarı olduğu misillü, ötekiler dahi her biri birer âlemin anahtarı olur, iman ile istifâde eder.

* * *

Üstad Hazretleri'nin rızık mevzuunu en geniş ele aldığı yerlerden birisi de Âyetü'l-Kübrâ'nın Dördüncü Hakikat'idir.

Rahîm ve Rezzâk isimlerinin tecellisiyle Cenâb-ı Hak, yeryüzünün her tarafında canlıları, bilhassa ruh sahibi olan hayvanların her çeşidini ve insanları, onların içinde de bilhassa zayıfları, âcizleri ve yavruları umulmadık şekilde tam vaktinde beslemek için rızıklarını gönderiyor. Yeryüzündeki bitkiler ve diğer canlılar için sanki bulutlar “yaşın yaşın ağlıyorlar.” Nebatlar, yavruları olan meyveleri beslemek için bir çamura kanaat edip onları şeker şerbetle büyütüyorlar. Anneler, karınlarındaki ve kucaklarındaki bebekleri için canlarını kanlarını ortaya koyuyorlar. Yani Allah, şefkatiyle onlara böyle yaptırıyor. Onun için âyetler bu gerçeği, rızıkı, beslemeyi sadece Allah’a tahsis ederek şöyle ifade ediyor: *“Muhakkak ki, bütün mahlûkâtın rızıklarını veren sadece ve sadece kâmil kuvvet ve tam iktidar sahibi olan Allah’tır.”* (Zâriyât, 51/58). *“Yeryüzünde kımıldayan hiçbir canlı yoktur ki, onun rızıkı sadece Allah’a ait olmasın. Allah her canlının hayatını geçirdiği / geçireceği yeri de, öldüğü / öleceği yeri de bilir. Bütün bunlar, Kitab-ı Mübîn’dedir (apaçık bir kitaptadır).”* (Hûd, 11/6). *“Nice canlı varlıklar vardır ki, rızıklarını kendileri taşımazlar. Ama sizi de, onları da rızıklandıran sadece Allah’tır. O, her şeyi hakkıyla işitir, mükemmel şekilde bilir.”* (Ankebût, 29/60). Evet, Allah (celle celâluhû), denizin dibindeki böcekleri, toprak altındaki canlıları, kızgın ateşin içindekilerini hatta ateş semenderlerini¹³⁶ bile besler, ihtiyaçları olan rızıkı mukannen, yani kanunlaşmış şekilde vakti-vaktine yetiştirir.

Zaten tevekkül etmişcesine yerinde bekleyen ağaçların rızıkı, kâinatın her tarafından seferber olup ayaklarına gönderiliyor: Güneşten, buluttan, havadan, yerin altından... Bebeklerin besleniş hâli ise bambaşka!

Başka yerlerde olduğu gibi burada da Üstad Hazretleri, hakikî ve mecazî rızıkları anlattıktan sonra, midenin rızıkından başka, kalbin, aklın, ruhun, gözlerin ve kulakların da ayrı ayrı rızıkları olduğuna dikkatleri çekmiştir.

Yirmi Dördüncü Söz’de dediği gibi: “Ey nefis, tamamen hayır olan vücûdu sana giydiren Hâlık-ı Zülcelâl, sana iştihâlî bir mide verdiğinden, Rezzâk ismiyle bütün yiyecekleri bir nimet sofrası içinde senin önüne koymuştur. Sana **hassasiyetli bir hayat** verdiğinden, o hayat da mide gibi rızık ister. Göz, kulak gibi bütün duyguların, eller gibidir ki; yeryüzü kadar geniş bir nimet sofrasını o ellerin önüne

koymuştur. Sonra **mânevî çok rızık ve nimetler isteyen insaniyeti** sana verdiğinden mülk ve melekût âlemi gibi geniş bir nimet sofrasını, o insaniyet midесinin önüne ve aklın eli yetişecek nisbette sana açmıştır. Sonra nihayetsiz nimetleri isteyen ve hadsiz rahmetin meyveleriyle gıdalanan ve **insaniyet-i kübrâ olan İslâmiyet’i ve imanı** sana verdiğinden, mümkünât (yaratılmışlar) dairesi ile beraber esmâ-i hüsnâ ve mukaddes sıfâtlar dâiresine şâmil bir nimet; saadet ve lezzet sofrası sana açmıştır. Sonra, imanın bir nuru olan **muhabbeti** sana vermekle, sonsuz bir nimet, saadet ve lezzet sofrasını sana ihsan etmiştir. Yani, cismâniyetin itibariyle küçük, zayıf, âciz, zelîl, zaman ve mekâna bağlı mukayyet, sınırlı mahdut bir cüz, yani parçasın. O’nun ihsanıyla, cüz’î bir cüzden, küllî bir nurânî kül hükmüne geçtin. Zira, hayatı sana vermekle, cüziyetten bir nevi külliyete.. insaniyeti vermekle, hakikî külliyete.. İslâmiyet’i vermekle ulvî ve nurânî bir külliyete.. mârifet (mârifetullah) ve muhabbeti (muhabbetullahı) vermekle muhît (kuşatıcı) bir nura seni çıkarmış.”¹³⁷ (Aslından sadeleştirilerek alınmıştır).

Yirmi Üçüncü Söz’de de şöyle diyor:

“Ey insan! Sen nebâtî cismâniyetin cihetiyle ve hayvanî nefsin itibariyle, küçük bir cüz, hakîr bir cüz’î, fakir bir mahlûk, zayıf bir hayvansın ki; bütün dehşetli akıp giden mevcudâtın dalgaları içinde çalkalanıp gidiyorsun...

Fakat ilâhî muhabbetin zıyasını içinde bulunduran imanın nuru ile nurlanan İslâmiyetin terbiyesi ile kemâle erip, insaniyet cihetinde, kulluğun içinde bir sultansın.. ve cüz’iyyetin içinde bir küllîsin.. küçüklüğün içinde bir âlemsin.. ve hakîrliğin içinde öyle makamın büyük ve nezâret (gözetim) dairen geniş bir nâzırsın (gözeticisin) ki, diyebilirsin: *‘Benim Rahîm Rabbim dünyayı bana bir hâne yaptı.. ay ve güneşi, o hâneme bir lâmba.. ve baharı, bir deste gül.. yazı, bir nimet sofrası.. ve hayvanı, bana hizmetkâr.. ve nebâtâtı o hâneme ziynetli levâzımât yaptı. ’*”¹³⁸ (Aslından sadeleştirilerek alınmıştır).

¹³¹ Bkz.: “Doğrusu davarlarda da size deliller vardır: Zira size onların karınlarındaki yarı hazmedilmiş gıdalar ile kan arasından, halis bir süt içiriyoruz ki içenlerin boğazından âfiyetle geçer.” (Nahl Sûresi, 16/66).

[132](#) “Bütün mahlûkların rızıklarını veren, kâmil kuvvet ve tam iktidar sahibi olan Allah Teâlâ’dır.” (Zâriyât Sûresi, 51/58).

[133](#) “Yeryüzünde kımıldayan hiçbir canlı yoktur ki onun rızkı Allah’a ait olmasın. Allah her canlının hayatını geçirdiği yeri de, öleceği yeri de bilir. Bütün bunlar apaçık bir kitaptadır.” (Hûd Sûresi, 11/6).

[134](#) “Nice canlı mahlûk var ki rızıklarını kendileri taşıyamazlar. Ama sizi de, bütün onları da rızıklandıran Allah’tır. O her şeyi hakkıyla işitir ve bilir.” (Ankebût Sûresi, 29/60).

[135](#) Nice alimler var ki yolları sarpa sarmış, geçim sıkıntısı içindedirler. Nice cahiller de vardır ki sen onları varlık içinde yüzüyor bulursun. (Bkz.: Münâvî, *Feyzu’l-kadîr* 4/542; Kazvinî, *Îzah* 71; Alûsî, *Rûhu’l-meânî* 22/148).

[136](#) **Ateş semenderleri:** Ateşte yanmadığına inanılan ve ağzından alevler saçan, büyük bir kertenkele şeklinde tasavvur edilen masal hayvanı. (Kubbealtı Lügatı, Kubbealtı Neşriyat).

[137](#) Sözler, Yirmi Dördüncü Söz (5. *Dal*, 2. *Meyve*).

[138](#) Sözler, Yirmi Üçüncü Söz (2. *Mebhas*, 4. *Nükte*).

[Otuzuncu Lem’a’nın İkinci Nükte’sinden]

Ey israflı, iktisatsız, ey zulümlü, adaletsiz, ey kirli, nezâfetsiz, bedbaht insan! Bütün kâinatın ve bütün mevcudâtın düstur-u hareketi olan iktisat ve nezâfet ve adaleti yapmadığından, umum mevcudâta muhalefetinle, mânen onların nefretlerine ve hiddetlerine mazhar oluyorsun. Neye dayanıyorsun ki, umum mevcudâtı zulmünle, mîzânsızlığınla, israfınla, nezâfetsizliğine kızdırıyorsun?

Evet, ism-i Hakîm’in cilde-i âzamından olan hikmet-i âmme-i kâinat (bütün varlıklarda görülen hikmet), iktisat ve israfsızlık üzerinde hareket ediyor, iktisadı emrediyor.

* * *

Otuzuncu Lem’a’nın Birinci Nükte’sinde maddî ve mânevî temizlikle ilgisi olan “Kuddûs” ismi anlatıldığı gibi, İkinci Nükte’sinde de ölçü, adalet, iktisat ve israfsızlıkla alâkalı olan “Adl” ismi anlatılıyor ve sonunda bu değerlendirme yapılarak ilâhî ahlâk olan iktisada, nezafete ve adalete davet ediliyor. Bu düsturlar bütün kâinatın, bütün mevcudâtın hareket düsturu olduğu için, aksine hareket edenlerin umum mevcudâtı kızdırdıkları anlatılıyor. Aslına bakılırsa insanlığın esas problemi, bir batılının da ifade ettiği gibi, “ekonomik, ekolojik olmaktan daha çok egolojiktir.” Evet, “Ene” (benlik, ego) bilinmeden, ne işe yaradığı anlaşılmadan, diğer problemler çözülemez. Bu mesele Otuzuncu Söz’ün birinci bölümünde, “Ene” bahsinde enine boyuna ele alınmıştır.

[Emirdağ Lâhikası-2'den / 296. Mektup]

[Üstadımız Bediüzzaman Said Nursî Hazretleri'nin iktisat, kanaat, israf mevzuunda, bir mektupta beyan eylediği bir hakikattir.]

İkinci Suâl: Sen eskiden şarktaki bedevî aşâirde (aşiretlerde) seyahat ettiğin vakit, onları medeniyet ve terakkiyâta çok teşvik ediyordun. Neden kırk seneye yakındır medeniyet-i hâzıradan “mim'siz” diyerek hayat-ı içtimaiyeden çekildin, inzivaya sokuldun?

Elcevap: Medeniyet-i hâzıra-yı garbiye (Günümüzün batı medeniyeti), semâvî kanun-u esasîlere muhalif olarak hareket ettiği için seyyiâtı hasenâtına; hataları, zararları, faydalarına râcih (üstün) geldi. Medeniyetteki maksud-u hakikî olan istirahat-i umumiye ve saadet-i hayat-ı dünyeviye bozuldu. İktisat, kanaat yerine israf ve sefâhet; ve sa'y ve hizmet yerine tembellik ve istirahat meyli galebe çaldığından, bîçâre beşeri hem gayet fakir, hem gayet tembel eyledi. Semâvî Kur'an'ın kanun-u esasîsi,

وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى ¹³⁹ ، كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا ¹⁴⁰

ferman-ı esasîsiyle: “Beşerin saadet-i hayatiyesi, iktisat ve sa'ye gayrette olduğunu ve onunla beşerin havas, avâm tabakası birbiriyle barışabilir.” diye Risale-i Nur bu esası izaha binâen, kısa bir-iki nükte söyleyeceğim:

Birincisi: Bedevîlikte beşer üç-dört şeye muhtaç oluyordu. O üç-dört hâcâtını tedarik etmeyen, on adette ancak ikisiydi. Şimdiki garp medeniyet-i zâlîme-i hâzırası, sû-i istimâlât ve isrâfât ve

hevesâtı tehyiç (harekete geçirmekle) ve havâic-i gayr-i zaruriyeyi (zaruri olmayan ihtiyaçları), zarurî hâcâtlar hükmüne getirip görenek ve tiryakilik cihetiyle, şimdiki o medenî insanın tam muhtaç olduğu dört hâcâtı yerine, yirmi şeye bu zamanda muhtaç oluyor. O yirmi hâcâtı tam helâl bir tarzda tedarik edecek, yirmiden ancak ikisi olabilir; on sekizi muhtaç hükmünde kalır.

Demek bu medeniyet-i hâzıra insanı çok fakir ediyor. O ihtiyaç cihetinde beşeri zulme, başka haram kazanmaya sevk etmiş. Bîçâre avâm ve havas tabakasını daima mübârezeye (mücadeleye, kavgaya) teşvik etmiş. Kur'ân'ın kanun-u esasîsi olan “vücûb-u zekât (zekâtın farz olması), hurmet-i ribâ (ribânın haram olması)” vâsıtasıyla avâmın havassa karşı itaatini ve havassın avâma karşı şefkatini temin eden o kudsî kanunu bırakıp burjuvaları (geniş ve rahat yaşama imkânlarına sahip seçkinler sınıfını) zulme, fukaraları isyana sevk etmeye mecbur etmiş. İstirahat-i beşeriyeyi zîr ü zeber etti.

İkinci Nükte: Bu medeniyet-i hâzıranın harikaları, beşere birer nimet-i rabbâniye olmasından, hakikî bir şükür ve menfaat-i beşerde istîmali iktiza ettiği hâlde, şimdi görüyoruz ki ehemmiyetli bir kısım insanı, tembelliğe ve sefâhete ve sa'yî ve çalışmayı bırakıp istirahat içinde hevesâtı dinlemek meylini verdiği için, sa'yin şevkini kırıyor. Ve kanaatsizlik ve iktisatsızlık yoluyla sefâhete, israfa, zulme, harama sevk ediyor.

Meselâ, Risale-i Nur'daki “Nur Anahtarı”nın dediği gibi: Radyo büyük bir nimet iken maslahat-ı beşeriyeye sarf edilmekle bir mânevî şükür iktiza ettiği hâlde, beşte dördü hevesâta, lüzumsuz, mâlâyânî şeylere sarf edildiğinden, tembelliğe, radyo dinlemekle heveslenmeye sevk edip sa'yin şevkini kırıyor. Vazife-i hakikiyesini bırakıyor.

Hattâ çok menfaatli olan bir kısım harika vesâit, sa'y ve amel ve hakikî maslahat-ı ihtiyac-ı beşeriyeye istîmali lâzım gelirken, ben kendim gördüm, ondan bir-ikisi zarurî ihtiyâcâta sarf edilmeye

mukabil, ondan sekizi keyif, hevesât, tenezzüh, tembelliğe mecbur ediyor. Bu iki cüz'î misale binler misaller var.

Elhâsıl: Medeniyet-i garbiye-i hâzıra (Günümüzün batı medeniyeti), semâvî dinleri tam dinlemediği için beşeri hem fakir edip ihtiyâcâtı ziyadeleştirmiş... İktisat ve kanaat esasını bozup israf ve hırs ve tamahı (açgözlülüğü) ziyadeleştirmeye, zulüm ve harama yol açmış.

Hem beşeri vesâit-i sefâhete teşvik etmekle, o bîcâre muhtaç beşeri tam tembelliğe atmış, sa'y ve amelin şevkini kırıyor. Hevesâta, sefâhete sevk edip ömrünü faydasız zâyî ediyor.

Hem o muhtaç ve tembelleşmiş beşeri, hasta etmiş. Sû-i istîmal ve isrâfâtla yüz nevi hastalığın sirayetine, intişarına vesile olmuş.

* * *

Emirdağ Lahikası'nın İkinci Bölümü'ndeki 296. Mektup'ta kendisine sorulan: “Eskiden insanları medeniyete teşvik ederdin, niçin şimdi “mim'siz medeniyet” yani “deniyet” diyerek ondan istifâ ettiğini söyleyip inzivaya çekildin?” şeklindeki bir soruya Üstad Hazretleri verdiği cevapta, şu andaki batı medeniyetinin, insanı ve bütün mahlûkâtı yaratan Allah'ın peygamberlerle gönderdiği semâvî kanunlara ters hareket ettiğini, bu yüzden umumî istirahatın ve dünya hayatının saadetinin bozulduğunu ifade ediyor.

Evet, bir şeyi, en iyi yapan bilir. Yaratan ise daha da iyi bilir. Kâinatı, insanı ve içindekileri kanunlarıyla beraber yaratan Allah'tan daha iyi bilen olabilir mi? İşte semâvî kanunlar, her şeyi yaratan Cenâb-ı Hak katında, Arş-ı Âzam'dan geliyor. Şimdi bunları bir tarafa iterek huzur bulmak mümkün mü? Ekolojik problemler nereden doğuyor? Allah'ın tabiatta yarattığı âhenk ve düzene aykırı işlerden doğuyor. İnsanlar bunun cezasını çekmiyor mu? Çekiyor. Peki, insan ve içtimâî hayat ile ilgili semâvî kanunlara zıt hareketler cezasız mı kalır? Kalıyor mu? Nuh tufanı, Sodem-Gomore felaketi neyin cezasıydı? Şimdi aynı yanlışlar yapılacak da cezasız mı kalacak? Hayır, asla!.. Şimdiden alâmetleri zuhur etmeye başladı mı? Hepimizin o değişmez ilâhî çizgiye gelmemiz gerekir. Başka çare yoktur.

Mademki, her şeyi en iyi bilen Yaradan “*Yiyin, için fakat israf etmeyin.*” (A’râf, 7/31) ve “*İnsan için emek ve gayretinden başka birşey yoktur.*” (Necm, 53/39) buyurmuş, israf edenler ve tembel tembel oturanlar muhakkak ki bunun cezasını çekerler. Bu medeniyetten önce, üç-dört şeye muhtaç olan insanlar bunları elde edebiliyordu. İstisnalar onda iki idi. Şimdi bu medeniyet, israflarla, hevesleri uyandıracak reklamlarla, suistimallerle, bu ihtiyaçları üç-dörtten yirminin üzerine çıkardı, yani en az beş kat artırdı. Bu sefer helâl kazanç ile bu yirmi ihtiyacı temin edecek insan sayısı da yirmide iki oldu. Yani yirmi kişiden on sekiz kişi bunları helal kazanç ile temin edemeyecek bir durumda... Şimdi ne olacak? Bütün dünyadaki açlık ve kıtlığın da sebeplerine bir bakalım, şu anlatılanlardan farklı neler görülecek! Öyle ise bu yol, yol değil!.. Bir an evvel insanlığın bu gafletten silkinip aklını başına alması gerekiyor.

Üstad Hazretleri, **İkinci Nükte**’de yine bu medeniyetin harikalarından bahsederken, bunların aslında insanlık için ilâhî birer nimet olması dolayısıyla, insanların buna karşılık hakikî şükür ile karşılık vermesi gerekirken, bu nimetlerin tembelliğe, sefâhete, kötü arzu ve heveslerin tatminine vesile edilmesinden söz ediyor. Bütün bunlar insanların çalışma ve emek sarfetme meylini kıran şeyler... Netice kanaatsizlik, iktisatsızlık... Sonra israf, zulüm ve haramlara dalış...

Artık ciddi bir muhasebenin yapılma vakti...

[139](#) “Ve insan için ancak emeğinin karşılığı vardır.” (Necm Sûresi, 53/39).

[140](#) “Yiyin, için fakat israf etmeyin.” (A’râf Sûresi, 7/31).

ŞÜKÜR RİSALESİ

[Beşinci Risale Olan Beşinci Mes'ele]

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ ¹⁴¹

Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan tekrar ile

أَفَلَا يَشْكُرُونَ.. أَفَلَا يَشْكُرُونَ ¹⁴² ، وَسَنَجْزِي الشَّاكِرِينَ ¹⁴³ ، لَئِنْ شَكَرْتُمْ

لَأَزِيدَنَّكُمْ ¹⁴⁴ ، بَلِ اللَّهُ فَاعْبُدْ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ ¹⁴⁵

gibi âyetlerle gösteriyor ki, Hâlık-ı Rahmân'ın, ibâdından istediği en mühim iş şükürdür. Furkan-ı Hakîm'de gayet ehemmiyetle şükre davet eder.. ve şükretmemekliği, nimetleri tekzip ve inkâr suretinde gösterip, ¹⁴⁶ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ fermanıyla, Sûre-i Rahmân'da şiddetli ve dehşetli bir surette otuz bir defa şu âyetle tehdit ediyor, şükürsüzlüğün bir tekzip (yalanlama) ve inkâr olduğunu gösteriyor.

Evet Kur'ân-ı Hakîm, nasıl ki şükürü netice-i hilkat gösteriyor. Öyle de kur'ân-ı kebîr olan şu kâinat dahi gösteriyor ki, netice-i hilkat-i âlemin (âlemin yaratılış gayesinin) en mühimi şükürdür. Çünkü kâinata dikkat edilse görünüyor ki, kâinatın teşkilâtı şükürü intâc

edecek (netice verecek) bir surette, her bir şey bir derece şükre bakıyor ve ona müteveccih oluyor. Güya şu şecere-i hilkatin en mühim meyvesi şükürdür.. ve şu kâinat fabrikasının çıkardığı mahsûlâtın en âlâsı şükürdür.

Çünkü hilkat-i âlemde görüyoruz ki; mevcudât-ı âlem bir daire tarzında teşkil edilip, içinde nokta-yı merkeziye olarak hayat halkedilmiş. Bütün mevcudât hayata bakar, hayata hizmet eder, hayatın levâzımâtını yetiştirir. Demek, kâinatı halkeden Zât, ondan o hayatı intihap ediyor (seçiyor).

Sonra görüyoruz ki; zîhayat âlemlerini bir daire suretinde îcad edip, insanı nokta-yı merkeziyede bırakıyor. Âdeta, zîhayatlardan maksud olan gayeler onda temerküz ediyor (toplanıyor); bütün zîhayatı onun etrafına toplayıp ona hizmetkâr ve musahhar ediyor, onu onlara hâkim ediyor. Demek Hâlık-ı Zülcelâl, zîhayatlar içinde insanı intihap ediyor, âlemde onu irade ve ihtiyâr ediyor.

Sonra görüyoruz ki; âlem-i insaniyet de, belki hayvan âlemi de bir daire hükmünde teşkil olunuyor.. ve nokta-yı merkeziyede rızık vaz' edilmiş. Bütün nev-i insanı ve hatta hayvanâtı rızka âdeta taaşşuk ettirip (âşık edip), onları umumen rızka hâdim ve musahhar etmiş. Onlara hükmeden rızıktır. Rızıkı da o kadar geniş ve zengin bir hazine yapmış ki, hadsiz nimetleri câmîdir. Hatta rızkın çok envâından yalnız bir nev'inin tatlarını tanımak için, lisanda kuvve-i zâika nâmında bir cihazla mat'ûmât (yiyecekler) adedince mânevî, ince ince mizancıklar konulmuştur. Demek kâinat içinde en acîb, en zengin, en garip, en şirin, en câmî, en bedî (emsalsiz, harika) hakikat rızıktadır.

Şimdi, görüyoruz ki; her şey nasıl ki rızkın etrafında toplanmış, ona bakıyor. Öyle de rızık dahi bütün envâıyla, mânen ve maddeten, hâlen ve kâlen şükürle kaimdir, şükürle oluyor, şükür yetiştiriyor, şükür gösteriyor. Çünkü rızka iştah ve iştiyak, bir nevi şükür-ü fitrîdir.. ve telezzüz (lezzet alma, hoşlanma) ve zevk dahi gayr-i

şuurî (farkında olmadan yapılan) bir şükürdür ki, bütün hayvanâтта bu şükür vardır. Yalnız insan, dalâlet ve küfürle o fitrî şükürün mahiyetini değıştiriyor, şükürden şirke giriyor.

Hem rızık olan nimetlerde gayet güzel, süslü suretler, gayet güzel kokular, gayet güzel tatmaklar şükürün davetçileridir; zîhayatı şevke davet eder ve şevkle bir nevi istihsan (takdir) ve ihtirama (hürmete) sevk eder, bir şükür-ü mânevî ettirir. Ve zîşuurun nazarını dikkate celbeder, istihsana tergib eder (arzu uyarır). Nimetleri ihtirama onu teşvik eder; onunla kâlen ve fiilen şükre irşad eder ve şükrettirir. Ve şükür içinde en âlî ve tatlı lezzeti ve zevki ona tattırır. Yani gösterir ki; şu lezzetli rızık ve nimet, kısa ve muvakkat bir lezzet-i zâhiriyesiyle beraber; dâimî, hakikî, hadsiz bir lezzeti ve zevki taşıyan iltifat-ı rahmânîyi şükürle kazandırır. Yani, rahmet hazinelerinin Mâlik-i Kerîm'inin hadsiz lezzetli olan iltifatını düşündürüp, şu dünyada dahi cennetin bâki bir zevkini mânen tattırır. İşte rızık, şükür vâsıtasıyla o kadar kıymettar ve zengin bir hazine-i câmia olduğu hâlde, şükürsüzlükle nihayet derecede sukut eder.

Altıncı Söz'de beyan edildiği gibi; lisandaki kuvve-i zâika, Cenâb-ı Hak hesabına, yani mânevî vazife-i şükraniye ile rızka müteveccih olduğu vakit; o dildeki kuvve-i zâika, rahmet-i bînihaye-i ilâhiyenin (Cenâb-ı Hakk'ın sonsuz rahmetinin) hadsiz matbahlarına (mutfaklarına) şâkir bir müfettiş, hâmid (hamd eden) bir nâzır-ı âlikadr (kadri yüce bir gözetici) hükmündedir. Eğer nefis hesabına olsa, yani rızkı in'âm edenin şükürünü düşünmeyerek müteveccih olsa, o dildeki kuvve-i zâika, bir nâzır-ı âlikadr makamından, batn fabrikasının yasakçısı ve mide tavlasının (ahırının) bir kapıcısı derecesine sukut eder. Nasıl rızkın şu hizmetkârı şükürsüzlükle bu dereceye sukut eder. Öyle de rızkın mahiyeti ve sâir hademeleri dahi sukut ediyorlar. En yüksek makamdan en ednâ makama inerler. Kâinat Hâlıkı'nın hikmetine zıt ve muhalif bir vaziyete düşerler.

Şükürün mikyası, kanaattir ve iktisattır ve rızadır ve memnuniyettir. Şükürsüzlüğün mizanı, hırstır ve israftır, hürmetsizliktir; haram-helâl demeyip, rast geleni yemektir.

Evet hırs, şükürsüzlük olduğu gibi; hem sebeb-i mahrumiyettir, hem vâsıta-yı zillettir. Hatta, hayat-ı içtimaiyeye sahip olan mübârek karınca dahi, güya hırs vâsıtasıyla ayaklar altında kalmış, ezilir. Çünkü kanaat etmeyip, senede birkaç tane buğday kâfi gelirken, elinden gelse binler taneyi toplar. Güya mübârek arı, kanaatinden dolayı başlar üstünde uçar.. kanaat ettiğinden balı insanlara emr-i ilâhî ile ihsan eder, yedirir.

Evet, Zât-ı Akdes'in alem-i zâtîsi (özel ismi) ve en âzamî ismi olan lafzullahtan ("Allah" lafzından) sonra en âzam ismi olan Rahmân, rızka bakar.. ve rızıktaki şükürle ona yetişilir. Hem Rahmân'ın en zâhir manası, Rezzâk'tır.

Hem şükürün envâı var. O nevilerin en câmii ve fihriste-i umumiyesi, namazdır. Hem şükür içinde sâfi bir iman var, hâlis bir tevhid bulunur. Çünkü bir elmayı yiyen ve "Elhamdülillâh" diyen adam, o şükürle ilân eder ki: "O elma, doğrudan doğruya dest-i kudretin yadigârı ve doğrudan doğruya hazine-i rahmetin hediyesidir." demesiyle ve itikat etmesiyle her şeyi –cüz'î olsun küllî olsun– O'nun dest-i kudretine teslim ediyor.. ve her şeyde rahmetin cilvesini bilir. Hakikî bir iman ve hâlis bir tevhid, şükürle beyan ediyor. İnsan-ı gafil, küfrân-ı nimetle ne derece hasârete düştüğünü, çok cihetlerden yalnız bir veçhini söyleyeceğiz. Şöyle ki:

Lezzetli bir nimeti insan yese, eğer şükretse; o yediği nimet, o şükür vâsıtasıyla bir nur olur, uhrevî bir meyve-i cennet olur. Verdiği lezzetle, Cenâb-ı Hakk'ın iltifat-ı rahmetinin eseri olduğunu düşünmekle, büyük ve dâimî bir lezzet ve zevk veriyor. Bu gibi mânevî lübleri (özleri) ve hülâsaları ve mânevî maddeleri ulvî makamlara gönderip, maddî ve tüflî (posa) ve kışrî –yani vazifesini

bitiren ve lüzumsuz kalan– maddeleri fuzûlât (fazlalıklar) olup aslına, yani anâsıra inkılâb etmeye gidiyor. Eğer şükretmezse; o muvakkat lezzet, zeval ile bir elem ve teessüf bırakır ve kendisi dahi kâzûrât (dışkı) olur. Elmas mahiyetindeki nimet, kömüre kalbolur. Şükürle zâil (yok olan) rızıklar dâimî lezzetler, bâki meyveler verir. Şükürsüz nimet, en güzel bir suretten, çirkin bir surete döner. Çünkü o gafile göre rızkın âkıbeti, muvakkat bir lezzetten sonra fuzûlâtıdır. Evet, rızkın aşka lâıyk bir sureti var; o da, şükürle o suret görünür. Yoksa, ehl-i gaflet ve dalâletin rızka aşkları bir hayvanlıktır. Daha buna göre kıyas et ki, ehl-i dalâlet ve gaflet ne derece hasâret ediyorlar.

Envâ-ı zîhayat içinde en ziyade rızkın envâına muhtaç, insandır. Cenâb-ı Hak insanı bütün esmâsına câmî bir ayna.. ve bütün rahmetinin hazinelerinin müddeharâtını (depolananlarını, saklananlarını) tartacak, tanıyacak cihâzâta mâlik bir mu’cize-i kudret.. ve bütün esmâsının cilvelerinin vaziyetlerinin inceliklerini mizana çekecek âletleri hâvi bir halife-i arz suretinde halketmiştir. Onun için hadsiz bir ihtiyaç verip, maddî ve mânevî rızkın hadsiz envâına muhtaç etmiştir. İnsanı, bu câmiiyete göre en âlâ bir mevki olan ahsen-i takvime çıkarmak vâsıtası, şükürdür. Şükür olmazsa esfel-i sâfilîne düşer, bir zulm-ü azîmî (büyük bir zulmü) irtikâp eder (işler).

Elhâsıl, en âlâ ve en yüksek tarîk olan tarîk-i ubûdiyet ve mahbubiyetin (Allah’ın rıza ve sevgisine nâil olma makamının) dört esasından en büyük esası şükürdür ki, o dört esas şöyle tâbir edilmiş:

Der tarîk-i acz-mendî lâzım âmed çâr çiz:

Acz-i mutlak, fakr-ı mutlak, şevk-i mutlak, şükr-ü mutlak, ey aziz![147](#)

* * *

Üstad Hazretleri, şükrün önemini anlatmak için önce Allah’ın kelâmî kitabı Kur’ân’dan “Şükretmezler mi, şükretmeyecekler mi, hâlâ şükretmez mi onlar!” (Yâsîn, 36/35, 73) ; “Biz şükredenleri elbette

mükâfatlandıracağız.” (Âl-i İmrân, 3/145) ; “Eğer şükrederseniz, Ben nimetlerimi daha da ziyadeleştiririm.” (İbrahim, 14/7) ; “Bilakis, sen yalnız Allah’a kulluk et ve O’na şükür edenlerden ol.” (Zümer, 39/66) âyetlerini meseleye serlevha yapıyor. “O hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini inkâr edip yalan sayabilirsiniz.” (Rahmân 55/13, 16, 18, ...) âyetinin Rahmân Sûresi’nde 31 defa tekrarlanmasını da şükretmemeyi en büyük nankörlük ve inkâr görülmesinin delili olarak ortaya koyuyor. Üstad, aynı şekilde Cenâb-ı Hakk’ın kudret kitabı olan kâinatın da yaratılışının en mühim neticesinin şükür olduğunu söylüyor: “Güya şu yaratılış ağacının en mühim meyvesi, şükürdür. Ve şu kâinat fabrikasının çıkardığı mahsûlâtın en âlâsı, şükürdür.” diyor.

Cenâb-ı Hak, en küçük, en ince madde olan esîri, kâinat sarayının ham maddesi olarak yaratmış... Esîr ham maddesinden, elementlerin atomlarını yaratıyor. Atomlardan madenleri yaratıyor. Madenlerden nebâtât, onlardan ruh taşıyan canlıları yaratıyor. Hepsinin üstünde de ahsen-i takvim olarak, en güzel kıvamda ve üstün sûrette insanları yaratıyor. Bunu bir ağaca benzetecek olursak; unsurlar dalları, nebâtât yaprakları, hayvanât çiçekleri, insanlar da bu ağacın meyveleri gibidir. İnsanların meyveleri de şükürdür; şükürün en âlâsı da namazdır... Yani şükür, meyvenin meyvesidir... Kâinatı bir fabrikaya benzetecek olursak, bu fabrikanın her bir bölümünde mühim işler icra ediliyor. Bir noktadan her şeyin hayata odaklandığını görüyoruz. Elementler, madenler, nebâtât için; onlar da hep beraber hayvanî hayatlar için hizmet ediyorlar. Sonra hepsi de insanî hayatlar için adeta koşturmaya başlıyorlar. “Hiçbir şey yoktur ki, Cenâb-ı Hakk’a tesbih etmesin.” (İsrâ, 17/44) âyetinin ifadesiyle, esîr de, her elementin atomu da, maden de, nebat da, hayvan da hepsi birlikte Allah’a tesbih, hamd ve şükrediyorlar. En büyük yaratılış nimetine mazhar olan insan bunlardan geri kalabilir mi? Onun için Mi’râç’ta Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), et-Ettehıyyâtü’yü okuyarak, bütün mevcudât namına, mahlûkâtın bu hayat hediyelerini Cenâb-ı Hakk’a takdim etti. Evet, kâinat sarayının, kâinat fabrikasının çıkardığı en âlâ mahsûl olan şükür, en kâmil mânâda, Allah’ın en sevgilisi Hz. Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm’ın lisanından takdim edildi. Kâinatın şanlı bülbülü, andelib-i zü’l-Kur’ân’ı bizlere hamd ve şükürün, ibadet ve tesbihin nasıl yapılacağını tâlim buyurdu. O’nun ulvî

korosundan yükselen şükürlerin o âleme nasıl yansıdığını, kâinat fabrikasının o dillerden dökülen şükürlerden nasıl mâmuller ve mahsüller dokuduğunu, rengârenk güzellikleriyle ancak öbür âlemde görmek mümkün...

Aslında en âlî ve tatlı zevk ve lezzetler şükrün içinde bulunmaktadır. Bunu ancak şuurluca şükredenler anlayabilir. İşte bu âlî zevk ve tatlı lezzet ve hazları şükür ile alabilmemiz için Cenâb-ı Hak, rızık olan nimetlerde gayet güzel ziynetli sûretler, gayet hoş kokular ve gayet güzel tatlar yaratmış; bunları şükrün davetçileri yapmış. Nimetlerin ambalajlarından kokularına ve tatlarına varıncaya kadar her şey bizleri nimetlere çağırıyor, tefekküre davet ediyor.

Eğer şükredersek, bu fânî dünyadaki bu fânî lezzetler, yok olup gitmeyecek; bilakis bâkîleşecek... hamdler, şükürler, cennet meyvelerine dönecek ve bâkîleşecekler...

Üstad Hazretleri şükrün ölçüsünün, kanaat, iktisat, rıza ve memnuniyet olduğunu; şükürsüzlüğün ise hırs, israf, hürmetsizlik, haram-helâl demeden rast geleni yemek olduğunu söylüyor.

Âyet-i kerimelerde: *“Hayır! Siz Allah’tan hep ikramı devam ettirmesini istersiniz ama yetime değer vermezsiniz. Muhtaçları doyurmaya teşvik etmezsiniz. Mirasları helâl-haram demeden ne gelse yersiniz. Mal-mülk sevgisi ise bütün benliğinizi kaplamış. Hayır! Bu yaptıklarınız kesinlikle yanlış!”* (Fecr, 89/17-21) buyruluyor.

Hırs, açgözlülük, hem şükürsüzlüktür; hem de hüsrana, zarara ve mahrumiyete sebep olduğu gibi, hor-hakir ve zelîl olmaya da sebeptir. Çünkü Cenâb-ı Hak, insanın kalbini sadece kendi muhabbetinin oturacağı bir taht yaptığı halde; hırs, acelecilik, siyaset, mecazî aşk gibi şeyler o tahta geçip oturmak isteyince Cenâb-ı Hak aksiyle tokat vurur...

“Cenâb-ı Hakk’ın en âzam ismi ve alem-i zâtîsi (özel ismi) olan ‘Allah’ isminden sonra en büyük ismi Rahmân’dır. Rahmân isminin en açık mânâsı Rezzak olduğu için, Rahmân ismi rızka bakar.. ve rızık ve nimetlere şükür etmek vasıtasıyla, Rahmân ismine yetişilir. Bütün şükür çeşitlerini içinde toplayan ibadet namazdır. Hem şükür içinde sâfî bir iman ve hâlis bir tevhid bulunmaktadır.” tespitlerini yapan Üstad Hazretleri, “Bismillâh” diyerek bir elmayı yiyen sonra da

“Elhamdülillâh” diyen bir kimsenin bu şekilde, *“Bu elma, doğrudan doğruya Allah’ın kudretinin yarattığı bir nimet ve doğrudan doğruya O’nun rahmet hazinesinin bir armağanı ve hediyesidir.”* demiş olduğunu ve böyle bir itikada sahip bulunduğunu; bu anlayışı ile de büyük-küçük her şeyi Allah’ın kudretine teslim etmiş olduğunu ifade ediyor. Evet “Elhamdülillâh” diyerek Allah’a şükreden bir insan, böylece her şeyde ilâhî rahmetin tecellisini bilerek, **hakikî bir imanı** ve **halis bir tevhide** şükür ile beyan etmiş oluyor.

Gafiller de nankörlük edip şükürden uzak durarak, o elma nimetinden aldığı lezzet ve zevki bâkîleştiremiyor; elmas değerindeki o nimeti kömürleştiriyor. Onun için onların hâlini ifade sadedinde Kur’ân-ı Kerîm: *“Onlar (gaflet içinde, şuursuzca Allah’ın nimetlerini) hayvanların yiyip tuttuğu gibi (şükürsüzce) yiyip geçerler.”* (Muhammed, 47/12) buyuruyor.

Bir şeye karşı ihtiyaç şiddetlenip katmerleşince aşk derecesine çıkar. İnsanın da rızık ve nimetlere ihtiyacı öyledir. Onun için *“Rızkın aşka layık bir sûreti var; o da, şükür ile o sûret görünür.”* diyen Üstad Hazretleri şu tesbiti yapıyor:

“Canlılar içinde en ziyade rızkın her çeşidine muhtaç, insandır. Cenâb-ı Hak insanı, bütün güzel isimlerini içine alacak bir ayna.. ve bütün rahmet hazinelerinin depolarındaki nimetleri tartacak, tanıyacak cihaz ve donanımlara sahip bir kudret mu’cizesi.. ve bütün güzel isimlerinin tecellilerinin inceliklerini ölçüp tartacak âletleri kendinde barındıran bir dünya halifesi sûretinde yaratmıştır. Onun için hadsiz bir ihtiyaç verip, maddî ve mânevî rızkın hadsiz çeşitlerine muhtaç etmiştir. İnsanı, bu câmiyetine (hem ihtiyaç, hem ölçü ve âlet çeşitliliği ve zenginliğine) göre, en âlâ bir mevki olan ahsen-i takvime çıkarmak vasıtası şükürdür. Şükür olmazsa, (insan) esfel-i sâfiline (aşağıların aşağısına) düşer; büyük bir zulmü işlemiş olur.”

Zâhirî ve maddî olan beş duyu ile hissedilen ve zevk edilen nimetler var: Binlerce ölçü ve ölçücükleri ile dilin aldığı tatlar ve zevkler var... Cenâb-ı Hakk’ın bedî’ sanatlarının estetik güzelliklerinden seyir ve temâşâ ile gözlerin aldığı lezzetler var... Ayır ayrı ses ve nağmelerden kulakların aldığı zevkler var... Çeşit çeşit enfes kokulardan haz alan koku alma duyusunun o cihetten ilâhî nimetleri tanımaktan gelen

mazhariyetler var... Dokunma duyusuyla hissedilen nimetleri bütün çeşit ve tonları ile tanımaktan fark edilen mazhariyetler var... Zâhiren bütün bütün cismanî görünüp, ama aynı zamanda insaniyetimize ve imanımıza da bakan apayrı ve tasviri kâbil olmayan rızık ve nimetler var ki, saymakla bitirmemiz mümkün değil...

“Allah size (sözünüzle ve hâlinizle) istediğiniz her şeyi verdi. Allah’ın nimetlerini saymaya kalksanız, saymakla bitiremezsiniz.” (İbrahim, 14/32-34).

اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا مِنَ الشَّاكِرِينَ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ ¹⁴⁸

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ¹⁴⁹

اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ سَيِّدِ الشَّاكِرِينَ وَالْحَامِدِينَ

وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ، آمِينَ ¹⁵⁰

وَاخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ¹⁵¹

[Yirmi Dokuzuncu Lem’a’dan]

İkinci Bâb

Bu İkinci Bâb, “Elhamdülillâh” hakkındadır.

İkinci Bâb ile tâbir edilen şu Risalecikte “Elhamdülillâh” cümlesini insanlara dedirten imanın sonsuz fayda ve nurlarından, yalnız dokuz tâne beyan edilecektir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Birinci Nokta

Evvelâ iki şey ihtar edilecektir.

1. Felsefe, her şeyi çirkin, korkunç gösteren siyah bir gözlüktür. İman ise, her şeyi güzel, ünsiyetli gösteren şeffaf, berrak, nurânî bir gözlüktür.

2. Bütün mahlûkâtla alâkadar ve her şeyle bir nevi alışverişi olan ve kendisini abluka eden şeylerle lâfzen ve mânên görüşmek, konuşmak, komşuluk etmeye hilkaten mecbur olan insanın sağ, sol, ön, arka, alt, üst olmak üzere altı ciheti vardır.

İnsan, mezkûr iki gözlüğü gözüne takmakla, mezkûr cihetlerde bulunan mahlûkâtı, ahvâli görebilir.

Sağ cihet: Bu cihetten maksat, geçmiş zamandır. Binâenaleyh, felsefe gözlüğü ile sağ cihete bakıldığı zaman, mâzi ülkesinin kıyameti kopmuş, altı üstüne çevrilmiş, karanlıklı, korkunç, büyük bir mezaristanı andıran bir şekilde görünecektir. Ve bu görünüşte insan pek büyük bir dehşete, vahşete, me'yûsiyete maruz kaldığında şüphe yoktur.

Fakat iman gözlüğüyle o cihete bakıldığı zaman, hakikaten o ülkenin altı üstüne çevrilmiş bir şekilde görünürse de, fakat can telefî yoktur. Mürettebâtı, sâkinleri daha güzel, nurânî bir âleme nakledilmiş oldukları anlaşılıyor. Ve o kabirler, çukurlar da, nurânî bir âleme girmek için kazılan yeraltı tünelleri şeklinde telâkki edilecektir. Demek imanın insanlara verdiği sürur, ferahlık, itmînân, inşirah, binlerce “Elhamdülillâh” dedirten bir nimettir.

Sol cihet: Yani, gelecek zamana, felsefe gözlüğü ile bakıldığı zaman, bizleri çürütecek, yılan ve akreplere yedirip imhâ edecek, zulümatlı, korkunç, büyük bir kabir şeklinde görünecektir.

Fakat iman gözlüğüyle bakılırsa, Cenâb-ı Hakk'ın, Hâlık, Rahmân, Rahîm'in insanlara ihzâr ettiği (hazırladığı) çeşit çeşit nefis, leziz, me'kûlât (yiyecekler) ve meşrûbâta (içeceklerle) zarf olan bir mâide (sofra) ve bir sofraya Rahmânî şeklinde görünecektir. Ve binlerce “Elhamdülillâh” okutturarak tekrar ettirecektir.

Üst cihet: Yani, semâvât cihetine felsefe ile bakan bir adam, şu sonsuz boşlukta, milyarlarca yıldız ve kürelerin at koşusu gibi veya askerî bir manevra gibi yaptıkları pek sür’atli ve muhtelif hareketlerinden büyük bir dehşete, vahşete, korkuya mâruz kalacaktır.

Fakat imanlı bir adam baktığı vakit o garip, acip manevranın bir kumandanın emri ile nezareti altında yapıldığı gibi, semâvât âlemini tezyin eden ve o yıldızların bize de ziyadar kandiller şeklinde olduklarını görecektir ve o atlar koşusunda korku, dehşet değil, ünsiyet ve muhabbet edecektir. Âlem-i semâvâtı şöylece tasvir eden iman nimetine elbette binlerce “Elhamdülillâh” söylemek azdır.

Alt cihet: Yani, arz âlemine felsefe gözüyle bakan insan, küre-i arzı başıboş, yularsız, şemsin etrafında serseri gezen bir hayvan gibi veya tahtası kırık, kaptansız bir kayık gibi görür ve dehşete, telâşa düşer.

Fakat iman ile bakarsa, arzın Rahmânî bir sefine olup, Allah’ın kumandası altında bütün me’kûlât, meşrûbât, melbûsâtıyla (elbiseleriyle) beraber, nev-i beşeri tenezzüh için şemsin etrafında gezdiren bir sefine şeklinde görür. Ve imandan neş’et eden şu büyük nimete büyük büyük “Elhamdülillâh”ları söylemeye başlar.

Ön cihet: Felsefeci bir adam bu cihete bakarsa görür ki, bütün canlı mahlûkât –insan olsun, hayvan olsun– kabile-bekabile, büyük bir sür’atle o cihete gidip kaybolurlar. Yani, ademe gider, yok olurlar. Kendisinin de o yolun yolcusu olduğunu bildiğinden, teessüründen çıldıracak bir hâle gelir.

Fakat iman nazarıyla bakan bir mümin, insanların o cihete gidişleri, seyahatleri adem âlemine değil, göçebeler gibi bir yayladan bir yaylaya bir intikaldır. Ve fânî menzilden bâkî menzile, hizmet çiftliğinden ücret dairesine, zahmetler memleketinden rahmetler memleketine göç etmek olup, adem âlemine gitmek değil

diye bu ciheti memnuniyetle karşılar. Fakat yol esnasında ölüm, kabir gibi görünen meşakkatler netice itibarıyla saadetlerdir. Çünkü, nurânî âlemlere giden yol kabirden geçer ve en büyük saadetler büyük ve acı felâketlerin neticesidir. Meselâ, Hazreti Yûsuf, Mısır azizliği gibi bir saadete, ancak kardeşleri tarafından atıldığı kuyu ve Zeliha'nın iftirası üzerine konulduğu hapis yoluyla nâil olmuştur.

Ve kezâ, rahm-ı mâderden (anne karnından) dünyaya gelen çocuk, mâhut (bilinen, adı geçen) tünelde çektiği sıkıcı, ezici zahmet neticesinde dünya saadetine nâil oluyor.

Arka cihet: Yani geride gelenlere felsefe nazarıyla bakılsa, “Yâhu, bunlar nereden nereye gidiyorlar ve niçin dünya memleketine gelmişlerdir?” diye edilen suale bir cevap alınamadığından, tabî, hayret ve tereddüt azabı içinde kalınır.

Fakat nur-u iman gözlüğüyle bakarsa, insanların kâinat sergisinde teşhir edilen garip, acip kudretin mu'cizelerini görmek ve mütâlaa etmek için Sultan-ı Ezelî tarafından gönderilmiş mütâlaacı olduklarını anlar. Ve bunlar o mu'cizenin derece-i kıymet ve azametine ve Sultan-ı Ezelî'nin azametine derece-i delâletlerine kesb-i vukuf ettikleri nisbetinde derece ve numara aldıktan sonra, yine Sultan-ı Ezelî'nin memleketine dönüp gideceklerini anlar ve bu anlayış nimetini kendisine îrâs eden iman nimetine “Elhamdülillâh” diyecektir.

Mezkûr zulmetleri izâle eden iman nimetine “Elhamdülillâh” diye edilen hamd dahi bir nimet olduğundan, ona da bir hamd lâzımdır. Bu ikinci hamd'e de üçüncü bir hamd, üçüncüye dördüncü hamd lâzım... [152](#) **وَهَلَّمَ جَرًّا** Demek, bir hamd-i vâhidden doğan hamdlerden ibaret gayr-i mütenâhi bir silsile-i hamdiye husûle geliyor.

* * *

Üstad Hazretleri, Yirmi Dokuzuncu Lem'a'nın İkinci Bâb'ında, insanlara “Elhamdülillâh” dedirten imanın sonsuz faydalarından dokuzunu, dokuz noktada izah ediyor. Şöyle ki:

Birinci Nokta: Burada iki ihtar var:

Birinci İhtar: İman ile mâhiyetini, ne işe yaradığını bilen insan, kâinatın da asıl hakikat ve mâhiyetini anlayacak bir gözlük elde etmiş olur. Bu iman gözlüğü, her şeyi güzel, dost ve cana yakın gösteren şeffaf, berrak, nurlu (ve sihirli) bir gözlüktür. Dinsiz anlayış (dinden çıkıp doğru yoldan uzaklaşmış olan felsefe) ise, her şeyi çirkin, korkunç gösteren siyah bir gözlüktür. **Yirmi Üçüncü Söz**'ün İkinci Nokta'sında bu husus şöyle bir temsil ile gösterilmiştir:

“Hayâlî bir vâkıada gördüm ki: İki yüksek dağ var, birbirine mukabil (karşı karşıya)... Üstünde dehşetli bir köprü kurulmuş. Köprünün altında pek derin bir dere... Ben o köprünün üstünde bulunuyorum. Dünyayı da her tarafı karanlık, kesif (yoğun) bir karanlık istilâ etmiş...

Ben sağ tarafıma baktım. Nihayetsiz karanlıklar içinde büyük bir mezar gördüm, yani hayalime öyle geldi. Sol tarafıma baktım. Müthiş karanlıkların dalgaları içinde büyük fırtınalar, dağdağalar (gürültüler), dâhiyeler (belâlar) hazırlandığını görüyor gibi oldum. Köprünün altına baktım. Gayet derin bir uçurum görüyorum zannettim. Bu müthiş karanlıklara karşı sönük bir cep fenerim vardı. Onu kullandım. Yarım yamalak ışıyla baktım. Pek müthiş bir vaziyet bana göründü. Hatta önümde köprünün başında ve etrafında öyle müthiş ejderhalar, arslanlar, canavarlar göründü ki; ‘Keşke bu cep fenerim olmasa idi, bu dehşetleri görmese idim.’ dedim. O feneri hangi tarafa çevirdim ise öyle dehşetler aldım. ‘Eyvâh! Şu fener, başıma belâdır.’ dedim. Ondandır kızdım, o cep fenerini yere çarptım, kırdım. Güya onun kırılmasıyla, dünyayı ışıklandıran büyük elektrik lâmbasının düğmesine dokunmuşum gibi, birden o karanlıklar boşandı. Her taraf o lâmbanın nuru ile doldu. Her şeyin hakikatini gösterdi.

Baktım ki, o gördüğüm köprü, gayet muntazam yerde, ova içinde bir caddedir. Sağ tarafımda gördüğüm mezar-ı ekber; baştanbaşa güzel, yeşil bahçelerle, nuranî insanların (peygamberlerin, asfiya ve evliyadan müridlerin) idaresi altında ibadet, hizmet, sohbet ve zikir meclisleri olduğunu fark ettim. Sol tarafımda, fırtınalı, dağdağalı zannettiğim

uçurumlar, şâhikalar ise; süslü, sevimli câzibedâr olan dağların arkalarında büyük bir ziyâfet yeri, güzel bir seyrangâh, yüksek bir gezip dinlenme mahalli bulunduğunu hayâl-meyâl gördüm. O müthiş canavarlar, ejderhalar zannettiğim mahlûklar ise; mûniş deve, öküz, koyun, keçi gibi ehlî hayvanlar olduğunu gördüm. **الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى نُورِ الْإِيمَانِ** (yani, iman nurundan dolayı Allah’a hamd ederim) diyerek ‘Allah, iman edenlerin velisidir (dostu, yardımcısıdır), onları karanlıklardan nura, aydınlığa çıkarır.’ (Bakara, 2/257) âyet-i kerîmesini okudum. O olaydan ayıldım.

İşte o iki dağ; hayatın başlangıcı, hayatın sonu.. yani arz âlemi ile berzah (kabir) âlemidir. O köprü ise, hayat yoludur. O sağ taraf ise; geçmiş zamandır. Sol taraf ise; gelecek zamandır. O cep feneri ise; bencil ve bildiğine itimad eden ve semâvî, ilâhî vahiy mesajlarını (Kur’ân ve hadisi) dinlemeyen, insanın enâniyetidir. O canavarlar zannolulan şeyler ise, âlemin hâdiseleri, hayret verici mahlûkâtıdır.

İşte enaniyetine itimat eden, gaflet karanlıklarına düşen, dalâlet karanlığına mübtela olan adam; o olayda evvelki hâlime benzer ki, o cep feneri hükmünde noksan ve dalâletle iç içe malûmat ile geçmiş zamanı, büyük bir mezar sûretinde ve yoklukla iç içe karanlıklar içinde görüyor. Geleceği de, gayet fırtınalı ve tesadüfe bağlı, ürkütücü ve ıssız bir yer olarak gösterir. Hem her birisi merhametli ve hikmetli bir zâtın emrine âmâde ve birer memur olan hâdiseleri ve varlıkları zararlı birer canavar hükmünde bildirir. ‘İnkâr edenlerin velileri (dostları, yardımcıları) ise, tağutlar (azgınlar, şeytanlar) olup onları aydınlıktan, nurdan karanlıklara götürürler.’ (Bakara, 2/257) âyetinin hükmüne mâruz bırakır.” (Aslından sadeleştirilerek alınmıştır).

İkinci İhtar: Maddî-mânevî bünyesi ve yapısı itibariyle her nevi varlıkla irtibatı olan insanın, merak vasıtası ile de gökler ve yerlerle, geçmiş ve gelecekle yine alâkası vardır. İşte bu sebeple yukarıdaki temsilde de bir nebze ele alındığı üzere insanın; **sağ, sol, ön, arka, üst** ve **alt** olarak **altı ciheti** vardır. Ama insanın bu altı cihete bakışı, gözüne ve gönlüne taktığı gözlüklere göre farklı farklı olur.

- Mesela inançsız *felsefenin gözlüğü* ile **sağ cihet** denilen geçmiş zamana bakıldığı zaman, daha önce gelip geçen canlıların tümünün yok olup çürüdüğü korkunç bir mezar, dehşetli bir çukur şeklinde görülür. Şu hâlde hiç kimse, kendisini de çürütüp bitirecek böyle bir çukura göz ucuyla dahi olsa bakmayı arzu etmez, hatta hatırına getirip de onu –bir hortlak gibi– hayal gözünün önüne bir hayaletler meydanı olarak dikmek istemez.

Hâlbuki aynı noktaya, yani sağ cihet olan mazi tarafına *iman gözlüğü* ile insan baktığı zaman, birden kışın bahara dönmesi gibi o geçmiş canlanır. Geçmişte her bir asır ve devir, Hz. Âdem Aleyhisselâm’dan itibaren gelip geçen peygamberler ve müşidlerle ihyâ edildiği, yeryüzü hatta gökler, ibadet, tesbihat, zikirler ve dualarla çınlatıldığı ve bu güzel manzaralar aynen sesleri ve görüntüleriyle cennetlere lâayık şekilde tespit edilip kaydedildiği için aynen duruyorlar; yokluğa gitmemişler; berzah denilen kabrin cennetlere benzer âlemlerinde bütün canlılığı ile yaşıyor, yaşanıyor şeklinde görülür. Kabirler de o güzel âlemlere geçmek için yeraltı tüneli ve koridoru gibi olur.

- **Sol cihet** olan gelecek zamana *felsefe gözlüğü* ile bakıldığında yine büyük bir ölüm karşısına çıkar. Çünkü ölüm ölmüyor, kabir kapısı kapanmıyor. Hatta ölümü ve kabri hatırlatan her şey dehşet verir. Şarkılarla türkülere yansıdığı üzere, “Ağla gözlerim, çağla gözlerim; saç beyaz olmuş...” şeklinde inilti ve feryadlar yürekleri parçalar.

Hâlbuki sol cihet olan istikbal tarafına *iman gözlüğü* ile bakıldığında, Cenâb-ı Hakk’ın cennetlerde insanlar için hazırladığı nimetler, gençlikler, ebediyetler görünür. Dünyanın bin sene zevkli ve lezzetli hayatı cennetin bir saatine bile denk gelmez. Cennetten Cenâb-ı Hakk’ın cemâlini bir saat seyretmek ise, cennette bin sene kalmaktan daha üstün zevk ve lezzettir. Bu bakış insana binlerce “Elhamdülillâh” dedirtir.

- **Üst cihet** olan göklere *felsefe gözlüğü* ile bakıldığında, tesadüfen sonsuz boşlukta müthiş hızlarla koşuşan yarış hayvanları veya yarış araçları birbiriyle çarpışacak gibi vaziyet arz ediyorlar.

Ekseninden veya yörüngesinden birisi çıksa veya sapsa kâinatın ödü patlayacak... Milyarlarla küreler birbirine girip dehşete ve vahşete yer hazırlayacaklar. Halley kuyruklu yıldızının dünyaya çarpma endişesinde olduğu gibi, insanlar Avrupa’da Amerika’da geceleri evlerine giremez olmuşlardı. Aslında bu endişe, böyle felsefî bir bakış sahipleri için her zaman mümkün...

Ama *iman gözlüğüyle* bakıldığında gökler, inci gibi parlayan semâvî saraylarla ve harika lâmbalarla dolu olarak görülüyor. Sanki melekler, semâvî kandilleri ellerine almış, zikir kafilesi içinde gökler âleminde cezbekârâne gezip duruyorlar... Sinema levhaları gibi bu semâvî raks, güzellikleri içinde sürüp gidiyor... Bu ulu temâşâ da insana binlerce “Elhamdülillâh” söyler...

- *Felsefe gözlüğüyle alt cihet* olan arz âlemine bakıldığında “kaptansız, tahtası kırık bir kayık” gibi görünür. Hatta dünyanın her otuz üç metrede bir derece sıcaklığı arttığı merkezinde de magma tabakası bulunduğu için ayrı bir korku vesilesi oluyor. Elmaya göre kabuğu ne ise, bizi dünyanın karnındaki ateş tabakasından koruyan kısmı da aynen öyle... Bu felsefî bakış açısına göre insanlar bir dinamit fıçısının üzerine binip seyahata çıkmışlar. Yani binmişler bir alâmete, gidiyorlar kıyamete...

Ama *iman gözlüğü* ile bu kâinat okyanusunda yüzen dünya gemisine bakıldığında, bu ilâhî sefinenin üzerinde, şefkatli âlicenap bir zâtın hazırladığı güzel ziyafetler sergileniyor... Daha başka bir âlemdeki esas nimetlerin numûneleri takdim edilip beğeniye arz ediliyor. Bu dünya gemisi üzerindeki lütufları ile kendisini tanıttırıp sevdiren. Böyle bir bakış açısı da insana sonsuz “Elhamdülillâh” deyişlerle karşılık verme şuurunu, aşk ve şevkini ilhâm ediyor...

- *Felsefe gözlüğü ile ön cihete* bakılınca, insan olsun, hayvan olsun, kabileler hâlinde bütün canlı varlıklar hızlı bir şekilde kaybolup gidiyor, yokluğa karışıyorlar. İçinde sonsuzluk duygusu, yok olmama ve ebedî var olma hissi taşıyan bir insan için bu durum, iç parçalayıcı ve çıldırtıcı bir atmosfer oluşturur...

Hâlbuki *iman gözlüğü* ile ön cihete bakan gözler, bu seyir ve seyahati Allah'ın mülkünde âlemden âleme bir intikal olarak görür ve bu ziyaret ve seyahatlerden haz duyarlar. Anne karnından dünyaya çıkış nasıl bir ferahlık sebebi ise; müminler için, kabir ve âhiret âlemleri de öyle farklı ve güzel seyahatlerdir... Yani bir sonraki âlem daha güzeldir. Mesela dünya bütün şâsaası ile, âhirete nisbeten bir zindan hükmündedir. Elbette dünya zindanından, cennet bostanlarına çıkmak ve dünyanın sıkıcı, sıkıntılı hayat gürültülerinden, rahat âlemine, ruhların uçtuğu harika meydanlara geçip, Rahmân ve Rahîm yüce Rabbimizin huzuruna çıkıp cemâlini seyretmek bin can ile arzu edilir bir seyahat ve saadettir. Bunun için de insanın içinden binlerce “Elhamdülillâh” demek gelir...

- *Felsefe gözlüğü* ile **arka cihete** bakan insan, geriden gelenlere “Nereden geliyorlar, nereye gidecekler, bu tesadüfî geliş ve gidişin sonu ne olacak?” diye endişeli sorular sormaya başlar ve bir türlü doğru cevabı alamayınca tereddüt ve hayret azapları artar durur.

Ama *iman gözlüğü* ile bakan kimse hemen hikmet ve sırrı kavrar: Bu dünya bir sergi... Bu galeriye, bu meşhere Cenâb-ı Hak hayret verici sanat mu’cizelerini dizip sergiliyor. Bu harika sanat şaheserlerini birer kitap gibi mütâlaaya arz ediyor. İnsan gibi şuur sahiplerini de bu kitapları mütâlaacı olarak göndermiş... Tâ ki, kâinat kitabının her parçasından derin sırları ve hikmetleri anlayıp kendisine muhatap konumuna getirsin... Böyle bir anlayışı iman kazandırdığı için de bu ulu nimete karşı sonsuz “Elhamdülillâh” sözlerini arzetme arzusunu ruhunun derinliklerinde duyar...

Bu şuur ve arzu ise her Elhamdülillâh'ın arkasından bir kere daha Elhamdülillâh deme şevkini kamçılar durur...

İkinci Nokta

Cihât-ı sitteyi (altı ciheti) tenvir eden (aydınlatan) iman nimetine de “Elhamdülillâh” demesi lazımdır. Çünkü, iman cihât-ı sittenin zulümâtını izâle etmekle def-i belâ kabilinden büyük bir nimet sayıldığı gibi, tabî o cihât-ı sitteyi tenvir ettiği cihetle de celbü'l-

menâfî (faydalı olanları celb etmek) kabilinden ikinci bir nimet sayılır. Binâenaleyh insan fitrî bir medeniyete sahip olduğundan, cihât-1 sittede bulunan mahlûkâtla alâkadar olur ve iman nimetiyle de cihât-1 sitteden istifade edebilmesi imkânı vardır.

Binâenaleyh, [153](#) **فَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا فَتَنَّمْ وَجْهَ اللَّهِ** âyet-i kerîmesinin sırrıyla, cihât-1 sitteden herhangi bir cihette olursa insan tenevvür eder (aydınlanır). Hattâ mümin olan bir insanın dünyanın kuruluşundan sonuna kadar uzanan mânevî bir ömrü vardır. Ve insanın bu mânevî ömrü, ezelden ebede uzanan bir hayat nûrundan medet ve yardım alır.

Ve kezâ cihât-1 sitteyi tenvir eden iman sayesinde, insanın şu dar zaman ve mekânı geniş ve rahat bir âleme inkılâp eder. Bu büyük âlem bir insanın hânesi gibi olur ve mâzi, müstakbel zamanları, insanın ruhuna, kalbine bir zaman-ı hâl hükmünde olur. Aralarında uzaklık kalkıyor.

* * *

İman nimeti, yukarıda geçtiği üzere altı ciheti aydınlattığı için, “Elhamdülillâh” demek gerekiyor. Belâ ve musibetlerin defedilip giderilmesi bir nimet olduğu gibi, menfaatlerin celbedilmesi de yani karanlıkların giderilmesi yanında aydınlıkların getirilmesi de bir nimet olduğundan buna da bir “Elhamdülillâh” demek gerekiyor. Ayrıca bu aydınlatılan altı cihette bulunan mahlûkâtın durumu ile de fitrî bir medenîliğe sahip olan insan alâkadardır. Onlar için de bir nurlanma söz konusu olduğundan “Elhamdülillâh” demesi gerekir. Aslında “(Alti yönden) hangi cihete dönerseniz, orada Allah’ı, onun isim ve sıfat tecellilerini bulursunuz.” (Bakara, 2/115) meâlindeki âyet, insanı nurların içine gark ediyor. Ayrıca insanın Allah’ın harika bir sanat eseri, ahsen-i takvim bir mahlûku olması itibariyle, kâinatta zaman ve mekân olarak Allah’ın yarattığı her şeyle mahlûkiyet kardeşliği, yani aynı kudretin yarattığı eserler olmak itibariyle de dünyanın kuruluşundan sonuna kadar uzanan bir ömrü vardır. İşte bu mânevî ömür, ezelden ebede uzanan “Hayy” sıfatından, yani Allah’ın ebedî ve ezelî hayatının nurundan medet ve yardım alır. Böylece altı cihet genişler, insanın

hânesi gibi olan bu âlem de geçmiş ve geleceği ile şimdiki zaman gibi olur. Bütün nimetler, derinliğince “Elhamdülillâh” sözünü söylemekle karşılığını bulur.

Üçüncü Nokta

İmanın istinat ve istimdat noktalarını hâvi olmasından (ihtiva etmesinden), “Elhamdülillâh” demesi iktizâ eder.

Evet, nev-i beşer, aczi ve düşmanların kesreti dolayısıyla dayanacak bir nokta-yı istinada (dayanak noktasına) muhtaçtır ki, düşmanlarını def için o noktaya iltica etsin. Ve kezâ, kesret-i hâcât (ihtiyaçlarının çokluğu) ve şiddet-i fakr dolayısıyla da istimdat edecek (yardım isteyecek) bir nokta-yı istimdada muhtaçtır ki, onun yardımıyla ihtiyaçlarını def etsin.

Ey insan! Senin nokta-yı istinadın ancak ve ancak Allah’a olan imandır. Ruhuna, vicdanına nokta-yı istimdat ise ancak âhirete olan imandır. Binâenaleyh, bu her iki noktadan haberi olmayan bir insanın kalbi, ruhu tevahhuş eder (ürker, çekinir), vicdanı daima muazzep olur (azap görür). Lâkin, birinci noktaya istinat ve ikincisinden de istimdat eden adam, kalben ve ruhen pek çok zevk ve lezzetleri, ünsiyetleri hisseder ki, hem mütesellî, hem vicdanı mutmain olur.

* * *

İmanda, istinat (yani, dayanma) ve istimdat (yani, medet, imdat ve yardım isteme) noktaları vardır. Zira insan âcizdir, düşmanları çoktur, ihtiyaç ve istekleri sonsuzdur. Bir çiçeği istediği gibi, bir bahçeyi, koca bir baharı, hatta sonsuz cenneti de ister. Başka bir şehirdeki dostunu görmeyi arzuladığı gibi, öbür âleme gitmiş bütün dostları ile görüşmeyi de arzular. Hâlbuki bunlara güç yetirmesi imkânsızdır. İnsanlar nasılkı kaldıramadıkları yükleri, kaldıraçlar vasıtasıyla kaldırırlar; –zira kaldıraçlarda en mühim nokta, dayanma noktasıdır. Hatta bir meşhur zât, “Bana bir dayanma noktası gösterin dünyayı yerinden oynatayım.” demiştir.– İşte **istinat noktası Allah’a iman olan bir insan**, hele hakikî imanı elde etmiş ise, kâinata meydan okuyabilir. **İstimdat noktasını da**

âhirete iman ile bulunca ruhu ve vicdanı huzur içinde olur. Bunun için hadsiz “Elhamdülillâh” demek gerekir.

Dördüncü Nokta

İman nuru, lezâiz-i meşrûanın (haram olmayan lezzetlerin) zevâle başladıkları zaman hâsıl olan elemeleri, emsâlinin vücud ve gelmekte olduklarını göstermekle izâle eder.

Ve kezâ, nimetlerin devam edip tenâkus etmemesini (noksanlaşmamasını), nimetlerin menbainı göstermekle temin eder.

Ve kezâ, firak ve ayrılmaların elemelerini, teceddüd-ü emsâlinin (benzerlerinin yenilenmesinin) lezzetini göstermekle izâle eder. Yani zevâl düşüncesiyle bir lezzette çok elemeler olur ki, iman o elemeleri teceddüd-ü emsâliyle ihtar ve izâle eder. Maahâzâ, lezzetlerin teceddüdünde de başka lezzetler vardır. Evet, bir semerenin şeceresi olmasa, o semerede münhasır kalan lezzet, onun yemesiyle zâil (yok) olur ve zevâli de mûcib-i teessür (üzüntü sebebi) olur. Fakat o semerenin şeceresi mâruf ise, o semerenin zevâlinden elem hâsıl olmuyor; çünkü yerine gelen var. Ve aynı zamanda, teceddüd haddizâtında bir lezzettir.

Ve kezâ ruh-u beşeri en ziyade sıkıyan, ayrılmalardan neş’et eden elemelerdir. Nur-u iman o elemeleri teceddüd-ü emsâl ve tahaddüs-ü visâl (tekrar kavuşma) ümidiyle izâle eder.

* * *

Lezzetin gidip bitmesi elem olduğu için, meşrû lezzetlerden sonra bile elemeler ârız olur. Ama iman, nimetlere başta “Bismillâh”, sonunda “Elhamdülillâh” ve ortasında “tefekür” ile mukabele eden bir mümine bu lezzetin zeval bulmadığını, bilakis, cennet nimeti şekline dönerek ebedîleştiğini bildiriyor. Ayrıca, o nimeti yaratan Zât’ın, bunları dünyada da yaratıp durduğunu, kendisini tanıttırmak ve sevdirmek için kullarına takdim ettiğini, iman ihtar etmekle aslında nimetlerin kaynağına ve bitmeyen hazinesine işaret etmektedir. Evet, zeval bulan nimet ve lezzetlere bedel emsallerinin yenilenmesi, hem elemi giderir, hem lezzeti artırır. Çünkü her yeni lezizdir. Hem insan ruhunu ezen ve

sıkan ayrılıklar, emsallerinin yenilenmesiyle visal ve kavuşma ümidini doğurur.

Beşinci Nokta

İnsan şu mevcudâtta kendisine düşman ve ecnebî (yabancı) tevehhüm ettiği veya ölümler, yetimler gibi hayatsız perişan vehmettiği şeyleri nur-u iman, ahbap ve kardeş sıfatıyla gösterir ve hayattar tesbihhân (tesbih eden) şeklinde irâe eder (gösterir).

Yani, gafletle bakan adam, âlemin mevcudâtını düşman gibi muzır (zararlı) telâkki ederek tevahhuş eder (ürker). Ve eşyayı ecnebîler gibi görür. Çünkü, dalâlet nazarında mâzi ve istikbâl zamanlarındaki eşya arasında uhuvvet, kardeşlik rabıtası ve bağlanış yoktur. Ancak eşya arasında küçük, cüz'î bir alâka olur. Binâenaleyh, ehl-i dalâletin yekdiğerine olan uhuvvetleri, binler senelik uzun bir zamanda bir dakika kadardır.

Ve kezâ, iman nazarında bütün ecrâmı (cansız cisimleri), hayattar ve birbirine ünsiyetli olduklarını görüyor. Ve her bir cirmin (cismin, varlığın) lisân-ı hâliyle Hâlıkına tesbihat yapmakta olduğunu gösteriyor. İşte, bu itibarla, bütün ecrâmın kendilerine göre bir nevi hayat ve ruhları vardır. Binâenaleyh imanın şu görüşüne nazaran o ecrâmda dehşet, vahşet yoktur, ünsiyet ve muhabbet vardır.

Dalâlet nazarı, matluplarını tahsil etmekten âciz olan insanların sahipsiz, hâmîsiz olduklarını telâkki eder ve hüzn, keder, aczlerinden dolayı ağlayan yetimler gibi zanneder. İman nazarı ise, canlı mahlûkâta, ağlar yetimler gibi değil, ancak mükellef memur, muvazzaf zâkir (zikreden) ve tesbihhân ibâd sıfatıyla bakar.

* * *

Gaflet nazarı ile mevcudâta bakan insan, her şeyi kendisine ecnebî hatta düşman olarak görür. İman gözlüğü ile bakış ise, her şeyi dost ve kardeş olarak gösterir. Çünkü iman bir intisap ve bir mensubiyettir. Allah'a intisapla, O'nun yarattığı her şey ile bir münasebet meydana gelir. Mesela, bir ağacın meyveleri, ağaçtan kopmadıkları müddetçe bütün ağaçla ve her bir meyve ile münasebet içindedir. Adeta kardeş

gibidirler. Ama kopuş meydana gelince yapayalnızdırlar. İman da insanı Allah ile ve O'nun yarattığı her şeyle irtibata geçiriyor. İmansızlar müthiş bir kopuş yaşıyorlar ve dehşetli bir yalnızlık çekiyorlar. Kopukluk yaşamayan mümin her şeyle bir nevi ünsiyet bulabiliyor. *“Bunlar, benim Rabbimin sanatları, beni yarattığı gibi onları da yarattı!”* diyen ve tam inanan bir mümin, dağ başında veya sahralarda tek başına olsa bile, yerler ve göklerle ve bütün kâinatla bir ülfet ve ünsiyet bir yakınlık ve kardeşlik irtibatı bulabilir; huzur bulur.

Gaflet ve dalâlet içinde olanların dostluk ve ahbablıkları da geçicidir. Çünkü her şeyi fânî görmekteler. Onlara göre hayat sonsuz karanlıklar içinde bir kibrit çakışı gibi yalancı bir yanıp sönmedir. Ama iman, varlıkları ve mekânı bir bütün olarak, yani tek Yaradan'ın eseri olarak gösterdiği gibi; zamanı da bir bütün olarak, mekânla bir yarattığı harika sanatı olarak görür. Bu bütünlük için müminin dostluğu da, fânîliğe değil ebedîliğe ve bâkiliğe bakar.

Siz hiç on dakikalık veya yarım saatlik bir minibüs yolculuğunda, *“Haydi arkadaşlar bir tanışalım... Bu uzun yolculukta başımıza neler gelecek bilemeyiz... Birbirimize destek olmak için birbirimizi çok iyi ve çok yakından tanımamız gerekir.”* der misiniz? Veya böyle diyen gördünüz mü? Ama bu yolculuk bir aylık, bir senelik olacaksa, o zaman böyle bir şeye ihtiyaç duyulur. İşte iman, bize kısa ve fânî bir birliktelik değil ebedî bir beraberlik gösteriyor. Yani ortaya böyle sonsuz bir kardeşlik ortaya koyuyor.

Ayrıca her şeyin tesbih ettiğini ifade eden âyetler ve hadisler; cansız bile olsa her şeyde tesbihatları itibariyle sanki bir canlılıktan haber veriyorlar. O zaman dağlar taşlar, yıldızlar güneşler, zikir ve tesbih eden canlılar gibi iman ehline bir yakınlık, bir dostluk hissi ve sıcaklık duygusu aşıyor. Böyle bakan imanlı bir göz, kuyruklu yıldızdan korku ve vahşet duygusu almıyor; bilakis muhabbet ve ünsiyet hissi alıyor. Yani ulvî ecrâmdan bile üns, kardeşlik, dostluk esintileri geliyor.

Gaflet ve dalâlet bakışı; insanları kâinattan, kâinatın Sahibinden kopuk kopuk gördüklerinden, insanları dayanma noktası olmayan, her şeyi kendi gücüyle temin etmeye mahkûm zavallı âcizler gibi gösterir. Hemcinslerine karşı alâka duyan, yani böyle bir hisle yaratılan insan için böyle bir bakış, çok üzücü ve yaralayıcı bir durumdur. Kendi

güçsüzlüğüyle beraber kendi cinsinden olan o âcizlerin de sıkıntı, acı ve yalnızlıklarının azabını da çeker.

Hâlbuki **imanlı bakış**, nokta-yı istinadını ve istimdat noktasını bildiği için böyle bir üzüntüden uzaktır. O, insanlara ve bütün canlı mahlûkâta, sahipsiz, kimsesiz zavallı yetimler nazarı ile değil; vazifeli memurlar, Efendilerinin şerefiyle şereflenen, güçlenen, şükreden vazifedarlar olarak bakmakta, bundan huzur bulmakta ve sürur duymaktadır.

Altıncı Nokta

Nur-u iman, dünya ve âhiret âlemlerini çeşit çeşit nimetlere mazhar iki sofraya tasvir eder ki, mümin olan kimse iman eliyle ve zâhirî, bâtınî duygularıyla ve mânevî, ruhî olan letâifiyle o sofralardan istifade ediyor. Dalâlet nazarında ise, zevilhayatın daire-i istifadesi küçülür, maddî lezzetlere münhasırdır.

İman nazarında, semâvât ve arzı ihâta eden bir daire kadar tevessü eder (genişler). Evet, bir mümin, güneşi kendi hânesinin damında asılmış bir lüküs, kameri bir idare lâmbası addedebilir. Bu itibarla şems, kamer, kendisine bir nimet olur. Binâenaleyh mümin olan zâtın daire-i istifadesi semâvâttan daha geniş olur. Evet, Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan

وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَائِبَيْنِ ¹⁵⁴

وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ ¹⁵⁵

âyetlerin belâğatı ile, imandan neş'et eden şu harika ihsanlara, in'âmlara (nimetlere) işaret ediyor.

* * *

“Mutad seyirlerini yapan güneş ile ay'ı size musahhar edip emrinize âmâde kılan, geceyi ve gündüzü istifadenize veren O'dur.” (İbrahim, 14/33) ve “Hem göklerde ve yerde ne varsa, hepsini Kendi tarafından bir lütf olarak sizin hizmetinize veren de O'dur.” (Câsiye, 45/13) âyetlerinin işaretiyle, iman nuru, dünya ve âhiret âlemlerini, ayrı ayrı pek çok nimet sofraları hâlinde Cenâb-ı Hakk'ın, insanların maddî ve mânevî duygularının önüne serdiğini gösteriyor. İman ehlinin bu kadar

geniş istifade meydanına karşı gaflet ve dalâlet ehlinin ne kadar dar bir alana sıkışıp kaldıkları da anlaşılıyor.

Evet iman nazarı, insanın ufkunu, bakış açısını, istifade âlemini yerlerden ve göklerden daha geniş bir alana taşıyor. Yani “*Güneşi (sizin için) bir lâmba yaptı.*” ifadesinin verdiği işaretle, insan, öyle bir kerem, öyle bir lütuf Sahibinin kuludur ki, kâinatı kendisi için bir saray, güneş de o saraya lâmba yapmıştır. Yani bir lâmba ikramı olan güneş, dünyadan milyon defa büyüktür. İşte böyle bir ihsan Sahibinin kulu olan insanın değeri ne kadar büyüktür. İşte bu gerçeği ancak iman nuru gösterebilir.

Yedinci Nokta

Nur-u iman ile bilinir ki, **Allah’ın varlığı** bütün nimetlerin fevkinde öyle büyük bir nimettir ki, sonsuz nimetlerin envânı, nihayetsiz ihsanların cinslerini, sayısız atiyyelerin (ihsanların) sınıflarını hâvi bir menba, bir kaynaktır. Binâenaleyh, zerrât-ı âlemin (kâinattaki bütün zerrelerin, atomların) adedince iman nimetlerine hamd ü senâ etmek bir borçtur. Risale-i Nur’un eczasında bir kısmına işaretler yapılmıştır. Maahâzâ (bununla beraber), iman-ı billâhtan bahseden Risale-i Nur’un cüzleri, bu nimetten perdeyi kaldırarak gösteriyor.

[156](#) اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ lâm-ı istiğrakla [157](#) işaret ettiği umum hamdlerle hamd edilmesi lâzım olan nimetlerden birisi de, **rahmâniyet** nimetidir. Evet, rahmâniyet, zevilhayattan rahmete mazhar olanların sayısınca nimetleri tazammun etmiştir (kapsamıştır). Çünkü bilhassa insan, her bir zîhayatla alâkadardır. Bu itibarla insan her zîhayatın saadetiyle saidleşir ve elemeleriyle müteessir olur. Öyleyse, herhangi bir fertte bulunan bir nimet, arkadaşlarına da bir nimettir.

Ve kezâ, validelerin şefkatleriyle nimetlenen çocukların sayısınca nimetleri tazammun edip ona göre hamdlere, senâlara kesb-i istihkak edenlerden (hak kazananlardan) birisi de **rahîmiyettir**. Evet, annesiz aç bir çocuğun ağlamasından müteessir ve acıyan bir

vicdan sahibi, elbette validelerin çocuklarına olan şefkatlerinden zevk alır, memnun ve mahzûz olur (haz alır). İşte, bu gibi zevkler birer nimettir, hamd ve şükürler ister.

Ve kezâ, kâinatta mündemiç (yerleştirilmiş) hikmetlerin bütün envâ ve efrâdı adedince hamd ve şükürleri iktizâ edenlerden birisi de **hakîmiyettir**. Zira insanın nefsi, rahmâniyetin cilveleriyle, kalbi de rahîmiyetin tecelliyâtıyla nimetlendikleri gibi, insanın aklı da hakîmiyetin letâîfiyle zevk alır, telezzüz eder. İşte, bu itibarla ağız dolusu ile “Elhamdülillâh” söylemekle hamd ü senâları istilzâm eder.

Ve kezâ, esmâ-yı hüsnâdan “Vâris” isminin tecelliyâtı adedince ve babalar gibi usûlün zevâlinden sonra bâki kalan fûrûâtın sayısınca ve âlem-i âhiretin mevcudâtı adedince ve uhrevî mükâfatları almaya medar olmak üzere hıfzedilen beşerin amelleri sayısınca, sadâsı ile şu fezayı dolduracak kadar büyük bir “Elhamdülillâh” ile hamd edilecek **hafîziyet** nimetidir. Çünkü, nimetin devamı, nimetin zâtından daha kıymetlidir. Lezzetin bekası, lezzetten daha lezizdir. Cennette devam, cennetin fevkindedir. Ve hâkeza...

Binâenaleyh, Cenâb-ı Hakk’ın hafîziyeti tazammun ettiği nimetler, bütün kâinatta mevcut, bütün nimetlerden daha çok ve daha üstündedir. Bu itibarla dünya dolusu ile bir “Elhamdülillâh” ister.

Şu zikredilen dört isme, bâki kalan esmâ-yı hüsnâyı kıyas et ki, her bir isimde sonsuz nimetler bulunduğu için sonsuz hamdleri, şükürleri istilzâm eder.

Ve kezâ, bütün nimet hazinelerini açmak salâhiyetinde olan, nimet-i imana vesile olan **Hazreti Muhammed (aleyhissalâtü vesselâm)** dahi öyle bir nimettir ki, nev-i beşer ilelebed o Zâtı (aleyhissalâtü vesselâm) medh ü senâ etmeye borçludur. Ve kezâ, maddî ve mânevî bütün nimetlerin envâına fihriste ve kaynak olan

İslâmiyet ve **Kur’ân** nimeti de gayr-ı mütenâhi hamdleri bi’l-istihkak istilzâm eder.

* * *

Yedinci Nokta’da “hamd”i gerektiren sayısız nimetlerden en önemlileri sıralanıyor:

1- Allah’ın Varlığı

Nimetlerin en büyüğü, Allah’ın varlığıdır. Çünkü bütün nimetlerin, lütufların, armağanların hazine ve kaynağı O’nun varlığıdır. İşte iman ile, bu muazzam ve muhteşem nimetin varlığının farkına varılır. Bunun için sonsuz hamdler, şükürler gerekir. Zaten “Elhamdülillâh” cümlesinde bu mânâ, yani sonsuz bütün hamdleri barındırma mânâsı vardır. Şöyle ki:

- “Elhamdülillâh” cümlesinin başındaki “el” (ال) takısı, istiğrak içindir. Yani **“ne kadar hamd varsa, bütün hamdler”** demektir.
- “Hamd” kelimesi, hamd etmek mânâsına masdardır. Masdardan oluşan cümlelerde, bu cümlede olduğu gibi, fâil (özne) terkedildiğinde bütün fâiller işin içine girer. Yani **“bu hamd, her kimden gelirse gelsin”** demektir.
- Yine masdar cümlesinde mef’uller (nesneler) terk edildiğinde hepsi de girmiş olur. Yani **“bu hamd her kime karşı yapılmış olursa olsun”** demektir.
- “Elhamdülillâh” cümlesinin isim cümlesi olması ve bunun da sübût ve devama delâlet etmesinden dolayı, bütün hamdler **“ezelden ebede kadar”** Allah’adır.
- Lillâh (الله)’ta baştaki “lâm” (ل) harfî, harfî cerdir. Ve burada **“hastır”, “müstahaktır”, “lâyıktır”, “hak sahibidir”, “hakkıdır”, “içindir”** mânâlarına gelir.
- **“Zât-ı Vâcibu’l-vücûd”** kaydı ise; Vâcibu’l-vücûd, “varlığı kendinden ve kesin olan, hiç kimseye muhtaç olmayan Zât” demektir. Bu tabir, –bir manada– Cenâb-ı Hakk’ın Zât-ı Zülcelâl’ini anlama ve tefekkür etme; O’nu –keyfiyetsiz, kemmiyetsiz bir şekilde– mülâhazaya alma hususunda bir nevi

unvandır. Lillâh (ﷲ)’taki “Allah” lâfzı da Cenâb-ı Hakk’ın özel ismi ve ism-i âzam olmasından ve O’nun bütün esmâ-i hüsnâsını ve sıfatlarını içinde bulundurması ve onları göstermesi itibariyle, “Vâcibu’l-vücûd” unvanına dahi delâlet ediyor. İşte bundan dolayı, –Üstad’ın aşağıya aldığımız cümlesinde– “**Zât-ı Vâcibü’l-vücûd**” kaydı zikrediliyor.

Üstad Hazretleri, Mektubat’ta 29. Mektup’un 1. Risale’sinin 5. Nükte’sinde, Arapça kaidelerine göre açıkladığı bu **altı maddeyi**, bir cümle içinde özetleyerek, “Elhamdülillâh” cümlesinin her çeşidiyle bütün hamdleri mahiyetinde barındırdığını çok veciz bir şekilde ifade ediyor. Şu cümleyle:

“ ‘**Ne kadar hamd ve medh varsa**’, ‘**kimden gelse**’, ‘**kime karşı da olsa**’, ‘**ezelden ebede kadar**’ ‘**hastır ve lâyıktır**’ o ‘**Zât-ı Vâcibü’l-vücûd**’a ki, Allah denilir.”

2- Rahmâniyet Nimeti

İşte böyle küllî bir şükür ve hamd ile karşılanması gereken mühim bir nimet de “rahmâniyet” nimetidir. “Rahmân” isminin zâhir bir mânâsı “Rezzak” demektir. Bilhassa dünyada hayvan-insan, kâfir-mümin demeden herkesin rızkını veren mânâsına gelir. “Rahmâniyet”in bu geniş mânâsı insanı mesud eder. Çünkü bütün canlıların durumlarıyla alâkadar bir fitratta yaratılmış olan insan, onların rızıklarının vakti vaktine her zaman verilmiş olmasından huzur ve saadet hisseder.

3- Rahîmiyet Nimeti

Aynı şekilde “Rahîmiyet” neticesi validelere verilen şefkat hissiyle yavruların sıcak ve samimi duygularla sevilip beslenmesi, görülüp gözetilmesi de insanı mesud eder. Eğer “Rahîmiyet”le annelere bu hisler ve sütler verilmeseydi, çocukların acınacak perişan hâlleri vicdan sahibi insanları ne kadar elem ve acılara sevk ederdi. İşte onların şefkatle perverde edilmesinden mümin zevk alır, haz duyar. Onun için de hamd etmek gereklidir.

4- Hakîmiyet Nimeti

Üçüncü olarak (Allah, Rahmân isimlerinden sonra) “Hakîm” isminin varlığı ve tecellileri de hamd ve şükürler ister. Kâinatın her ferdinde

Allah'ın hikmetleri tezahür etmekte... Her şey binbir hikmetle yaratılmış... Bir karaciğerin, ilim; beş bin çeşit yaptığı işten bahsediyor. Yani karaciğerde beş bin fabrika çalışıyor. Beyin öyle, kalb öyle...

On Dördüncü Lem'a'da Bismillâhırrahmânırrahîm'in sır ve hikmetleri izah edilirken beyan edildiği gibi, “Allah” ismi bütün **kâinata**; “Rahmân” ismi **arza**; “Rahîm” ismi **insana**, bilhassa insandaki “letâif-i hikmet ve dekâik-i sanat” denilen sır, hafî, ahfa ve diğer latîfelere bakması itibariyle meseleye bakacak olursak: İnsanın nefsi ve cismi “rahmâniyet” tecellileriyle nimetlerden istifade ettiği gibi; insanın kalbi “rahîmiyet” tecelliyatının nimetleriyle nimetlendiği gibi; insanın aklı da “hakîmiyetin” nimetleri olan latîfelerle, ince duygularla, harika ince lütuflarla zevk ve lezzet alıyor. Mârifetullah ve muhabbetullah nurlarıyla gıdalanıp, tarif edilmez mânevî hazlara gark oluyor. Bu itibarla da ağız dolusu “Elhamdülillâh” söylemek ve binlerce tekrar etmek gerekiyor.

5- Vâris ve Hafîz İsimlerinin Tecellileri

Aynı şekilde Cenâb-ı Hak'ın güzel isimlerinden “Vâris” ve “Hafîz” isimlerinin tecellileri de insan için büyük nimetlerdendir. Cenâb-ı Hak bu isimlerle, insanların amellerini muhafaza edip mükâfatlandırır. Böylece nimetlerini devam ettirir. Nimetin devamı da nimetin kendisinden daha kıymetlidir. Zira bir defa görünüp yok olan bir şey, nimet de olsa, bir ışığın bir anda çakıp kaybolması gibi geçici olduğu için, memnûniyet vermekten çok mahzûniyet verir. Hâlbuki devam etmesi mahzuz eder, saadet ve hazlara gark eder. Lezzetin bekası da lezzetten daha lezizdir. Eğer cennet devam etmeseydi neye yarardı... İşte Vâris ve Hafîz ismiyle Cenâb-ı Hak nimetlere devam ve beka veriyor. Bu durum nimetlerin üstünde bir nimettir; büyük büyük ve derin derin söylenen şuurlu hamdler ve şükürler ile karşılığı verilmelidir.

İşte anlatılan, Allah, Rahmân, Rahim, Hakîm, Vâris ve Hafîz isimleri gibi diğer isimler de düşünölmeli ve onlardaki nimetlere hamd edilmelidir.

6- Peygamber Efendimiz (aleyhissalâtü vesselâm), Kur'ân ve İslâmiyet, ...

Bunlardan başka hamd vesilesi olacak nimetlerin içinde, bütün bu nimetlere vesile olan Hz. Muhammed (aleyhissalâtü vesselâm), Kur'ân

ve İslâmiyet nimetleri de nihayetsiz hamdleri gerektirir. Zaten “Muhammed” kelimesi “hamd” kökünden bir isimdir. Aynı kökten “Mahmud” da, “Makam-ı Mahmud” da Hz. Muhammed Âleyhissalâtü Vesselâm’a aittir. “Ahmed” de öyle... Kudsî hadis olduğu söylenen bir ifadede şöyle denmiştir: “ ‘Ben, mimsiz Ahmed’im’, yani ‘Ehad’im...”. Yani “Ahmed” kelimesinin “mim” harfi kaldırıldığında “Ehad” olur.

Sekizinci Nokta

Öyle bir Allah’a hamd olsun ki, kâinat ile tâbir edilen şu kitab-ı kebîr ve onun tefsiri olan Kur’ân-ı Azîmüşşân’ın beyanına göre bütün bâbları ile fasılları ve bütün sayfaları ile satırları ve bütün kelimâtı ile harfleri, o Zât-ı Akdes’e, sıfât-ı cemâliye ve kemâliyesini izhar ile hamd ü senâhândır (hamd ve senâ edendir). Şöyle ki:

O kitab-ı kebîrin her bir nakşı, küçük olsun, büyük olsun, karınca kaderince, Vâhid ve Samed olan Nakkaşının evsâf-ı celâliyesini (Cenâb-ı Hakk’ın birliğini, yüceliğini, hâkimiyetini ifade eden sıfatlarını) izhar (göstermek) ile hamd ü senâlar eder. Ve kezâ, o kitabın her bir yazısı, Rahmân ve Rahîm olan Kâtibinin evsâf-ı cemâlini (Cenâb-ı Hakk’ın her varlığa ayrı ayrı, hususî tecellilerini ifade eden sıfatlarını) göstermekle senâhân oluyor. Ve kezâ, o kitabın bütün yazıları noktaları, nakışları, esmâ-yı hüsnânın tecelliyât ve cilverlerine ma’kes (ayna) ve mazhar olmak cihetiyle, o Zât-ı Akdes’i takdis, tahmid (hamdetmek), temcid (Cenâb-ı Hakk’ın büyüklüğünü, güzelliklerini anarak şânını yüceltmek) ile senâhândır.

Ve kezâ, o kitabın her bir nazmı, kasidesi, Kadîr, Alîm olan Nâzımını (düzenleyen, belirli bir sıraya, düzene koyan Cenâb-ı Hakk’ı) takdis ile tahmid eyler.

* * *

Cenâb-ı Hak, kâinatı, kudretinin büyük bir kitabı gibi yaratmış; Kelâm kitabı olan Kur’ânî güzellikleri, prensipleri o kâinat kitabına talim etmiş... Onun için Kur’ân, kâinatı okuyor; onun bölümlerinde, sayfalarında tezahür eden sanat nakışlarını tercüme ve izah ediyor. Kur’ân yedi kat göklerin ve yerin içindekilerin hepsinin Allah’a tesbih ve hamd ettiğini açıkça ifade ediyor. Kur’ân’ın tebliğini ve tefsirini

yapan Hz. Ahmed-i Mahmud u Muhammed Mustafa Âleyhissalâtü Vesselâm da ağaçların hatta taşların tesbih ve hamdini sahabelerine dinletirdi. Ay ve güneşin de sözünü dinlediklerini mu'cizeleriyle gösterdi. Biz de hayâlen veya tasavvuren olsun, şu gerçekler üzerinde duralım, anlamaya çalışalım. Dikkat edenlere bu kapılar da açılabilir. Risale-i Nur'larda bunları açacak anahtarlar, şifreleri çözecek feyizler mevcuttur. Yeter ki bizler üzerine düşelim, kendimizi vererek okuyalım. “Bunlar bize söyleniyor, bunlar beni muhatap alıyor, bana hitap ediyor.” diye kalbimizi, gönlümüzü açarak yönelmemiz gerekiyor.

1970'li yılların başında bir gün İzmir'den Alaşehir'e doğru bir otobüste Sarıgöl'ün Koçaklar Mahallesi'ndeki bir hatim duası merasimine gidiyordum. Yanıma yolda okurum diye Âyetü'l-Kübrâ Risalesi'ni almıştım. Haziran ayının güzel bir günü idi... Ege ovasının da tam tefekkür zamanıydı. Her taraf bağ-bahçe ve yemyeşil... Rengârenk kuşlar uçuşuyor. Pencere kenarına oturup satır satır kitabı okuyor ve sonra sayfa sayfa kâinat kitabına bakıp tefekküre dalıyordum. Şoför de arabanın radyosunu açmış sabah sabah okunan şarkı türküleri dinletmeye çalışıyor. O zamanların hâliyle tedbirim hazır; yanımda taşıdığım pamukları kulaklarıma tıkayıp tamamen kitaba ve tefekküre odaklanıyorum. Salihli girişindeki o zamanki değirmenin yanına gelince, o zamana kadar ve maalesef daha sonra da hiç hissetmediğim bir şeyle karşılaştım. Her zerrem bir zevk içinde ihtizaza gelmişti! Hani, “Hakikî imanı elde eden kâinata meydan okuyabilir.” ifadesi var ya, işte öyle bir hâlet-i ruhiye hissediyordum. Yani bütün dünya düşman olarak her türlü yok edici silahlarıyla hücum etseler artık bir sinek kadar, değerleri yoktu... O gece uyuyup uyuyamadığımı bilmiyorum. Bu hal öbür güne kadar devam etti... İşte bu hissime bağlı olarak, Külliyyat'ta, bilhassa Hz. Ali Efendimiz'in Celcelûtiye Kasidesi'nde kerametkârâne işaret ettiği Âyetü'l-Kübrâ Risalesi'nde böyle bir güzellik olduğunu söylüyorum.

Dokuzuncu Nokta [158](#)(Hâşiye)

Said Nursî

* * *

Dokuzuncu Nokta: Bu kısmı tercüme etmekten Abdülmecid Nursi Ağabeyimiz imtina etmiş. Hâlbuki İşârâtü'l-İ'câz'ı ve Mesnevî-i Nûriye'yi, ağabeyi Üstad Bediüzzaman Hazretleri'nin ifadelerine uygun şekilde tercüme etmeyi başarmış... Dokuzuncu Nokta'ya gelince “Bu gibi şifrelerin anahtarı bende yoktur ki, açayım.” diyerek tercümeyi burada noktalamış.

[141](#) “Hiçbir şey yoktur ki, O’nu hamd ile beraber tesbih (tenzih) ediyor bulunmasın.” (İsrâ Sûresi, 17/44).

[142](#) “Hâlâ şükretmez mi onlar? Hâlâ şükretmezler mi?” (Yâsîn Sûresi, 36/35, 73).

[143](#) “Biz, şükredenleri elbette ödüllendireceğiz.” (Âl-i İmran Sûresi, 3/145).

[144](#) “Eğer şükrederseniz, ben nimetlerimi daha da artırırım...” (İbrahim Sûresi, 14/7).

[145](#) “Bilakis, sen yalnız Allah’a kulluk et ve O’na şükredenlerden ol!” (Zümer Sûresi, 39/66).

[146](#) “O halde Rabbinizin nimetlerinden hangi birini inkâr edebilirsiniz?” (Rahmân Sûresi, 55/13, 16, 18; ...).

[147](#) Ey aziz kardeşim! Allah’a karşı âciz ve muhtaç olduğunu hissetme esasına dayanan bu yolda şu dört şey lazımdır: Sonsuz acz, sonsuz fakr, sonsuz şevk, sonsuz şükür.

[148](#) Ey her şeye lâıykıyla merhamet eden, sonsuz merhamet sahibi Allah’ım! Rahmetinle bizi şükredenlerden eyle.

[149](#) “Sübhansın yâ Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin.” (Bakara Sûresi, 2/32).

[150](#) Allah’ım! Şükür ve hamd edenlerin efendisi olan Efendimiz Muhammed’e, O’nun bütün âl ve ashabına salât ve selâm eyle.

[151](#) “Onların duaları ‘Hamd âlemlerin Rabbi Allah’a mahsustur.’ diye sona erer.” (Yûnus Sûresi, 10/10).

[152](#) “... ve böyle devam eder.”

[153](#) “Hangi tarafa dönerseniz, orada Allaha itaat ve ibadet ciheti vardır.” (Bakara Sûresi, 2/115).

[154](#) “Mutad seyirlerini yapan güneş ile ay’ı size âmade kılan, geceyi ve gündüzü istifadenize veren de O’dur.” (İbrahim Sûresi, 14/33).

[155](#) “Hem göklerde ve yerde ne varsa, hepsini kendi tarafından bir lütuf olarak sizin hizmetinize veren de O’dur.” (Câsiye Sûresi, 45/13). Aynı konu için ayrıca bkz.: Hac Sûresi, 22/65, Nahl Sûresi, 16/14.

[156](#) “Hamd ve senâ, medih ve minnet Allah’a mahsustur, O’na lâyıktır.”

[157](#) **Lâm-ı istiğrak:** Arapça’da isimlerin başına getirilen umumiyet, kapsamlılık, belirlilik v.b. takısı.

[158](#) **Hâşiye:** Bu gibi şifrelerin anahtarı bende yoktur ki açayım. Maahâzâ oruçlu bir kafa, ne o şifreleri açabilir ve ne o darbları yapabilir. Kusura bakmayınız, bu kadarı da, ancak müellifinin yardımı ile Leyle-i Kadr’in bereketi ile ve Mevlânâ’nın komşuluğundan istifade ile yapabildim...

Mesnevî-i Nûriye Mütercimi

Abdûlmecid Nursî

[Yirminci Mektup'tan]

Beşinci Kelime

لَهُ الْحَمْدُ Yani, hamd ve senâ, medih ve minnet O'na mahsustur, O'na lâyıktır. Demek nimetler O'nundur ve O'nun hazinesinden çıkar. Hazine ise daimîdir. İşte şu kelime şöyle müjde verip diyor ki:

Ey insan! Nimetin zevâlinde elem çekme. Çünkü rahmet hazinesi tükenmez. Ve lezzetin zevâlini düşünüp o elemde feryat etme. Çünkü o nimet meyvesi, bir rahmet-i bînihayenin (Cenâb-ı Hakk'ın sonsuz rahmetinin) semeresidir. Ağacı bâki ise, meyve gitse de yerine gelen var. Nimetin lezzeti içinde, o lezzetten yüz derece daha ziyade lezzetli bir iltifat-ı rahmeti hamd ile düşünüp, lezzeti, birden yüz derece yapabilirsin. Nasıl ki, bir padişah-ı zîşânın sana hediye ettiği bir elma lezzeti içinde, yüz, belki bin elmanın lezzetinin fevkinde, bir iltifat-ı şâhâne lezzetini sana ihsas ve ihsan eder.

Öyle de, لَهُ الْحَمْدُ kelimesiyle, yani hamd ve şükürle, yani nimetten in'âmı hissetmekle, yani Mün'im'i tanımakla ve in'âmı düşünmekle, yani O'nun rahmetinin iltifâtını ve şefkatinin teveccühünü ve in'âmının devamını düşünmekle, nimetten bin derece daha lezzetli, mânevî bir lezzet kapısını sana açar.

* * *

Lehü'l-hamd, yani bütün nimetler O'nun olduğu için bütün hamdler, şükürler, medih ve minnetler O'na lâyıktır. Nimet hazinesi dâimî olan bir Zât'a sonsuz hamdler gerekir. O sonsuz ve dâimî hazineden devamlı ikram ve ihsanlar yenilenip gönderildiğine göre insanın zevâl bulup giden, yenilip tükenen nimetlerden üzüntü duymaması gerekir. Ama iman nimetinden mahrumsa, bu gerçeklerden gafilse gafletinin cezasını

ekecek, bitip tükenen her nimetin arkasından, çekip giden her fânî dostun peşinden, hatta her son baharda sararıp düşen her yaprağın toprağı karışmasında acı ve elem duyacaktır. Hâlbuki ağacı bâkî olan her meyve yenilenecektir. Sadece gelecek baharda değil, kıyamet sonrası gelecek olan cennet baharlarında da... Bu gzelliğ idrak ise, her nimet için söylenen Şükür ve hamd ile de talanır.

Mesela, “Bismillâh” deyip bir elmayı yedik, arada “tefekkrmz” yapıp “Elhamdülillâh” diyerek hıtm-ı misk olarak gzelliğ mhrledik. Biliyoruz ki, bu “Elhamdülillâh” ebedî bir cennet meyvesine çevrildi. Bu Őuur, bize elem değil saadet veriyor. Ama bundan da büyük bir mesele Őu... Biz bašta “Bismillâh” zikrimiz ve ortasındaki “Yaradan’ı düşünme fikrimiz” ve sonundaki “Elhamdülillâh” Őkrmzle biliyoruz ki, bu elmada elmanın maddi lezzetinden çok daha yüce mânevî bir lezzeti var. Őöyle bir misalde gsterildiğ gibi, meşhur ve muhteşem bir padişah sizi huzuruna davet edip size bir elma verse, bilirsiniz ki, bu elmada elmanın çok çok üstünde bir iltifat-ı Őhne lezzeti vardır. Çünkü dışarı çıktığınızda birisi size “Őu elmayı bana ver, karşılığında sana bir kasa elma vereyim.” dese, siz değıştirmeyi kabul etmezsiniz. Çünkü o tek elmada padişahın iltifatı vardır. Őimdi siz her bir elmayı veya herhangi bir nimeti yerken, imanınızla; zikir, fikir ve Őükür Őuurunuz bu iltifat-ı Őhne duygusu ile o nimetlere bakmaya başlıyorsunuz. Yani bütün kâinatı, bütün padişahları yaratan Allah, size ilâhî bir iltifatta bulunarak, nimetleri ihsan ve ikram ediyor. Ne mutlu size! Böyle bir Őuur yceliğ, insana hem ahsen-i takvim üzere yaratıldığını hatırlatır; hem de insanı yeryüzünde diğerk mahlûkât üzerine halife ve komutan olduğ Őuuruna ulaştırır. İşte Yunus Emre’nin “Benim bir karıncaya ulu bir bakışım vardır.” dediğ sözündeki sır... İman nurunun verdiğ Őuurla biz böyle nimetlere ulu bir bakış ile nazar ettiğimiz zaman her Őeyin durumu ve mhiyeti değışir; Cenâb-ı Hakk’ın bizi bütün mahlûkât üzerinde bir sultan gibi yarattığı ve yetlerde de ifade buyurduğ üzere, yerleri gökleri emrimize âmâde kıldığı gereğ de bize ayan-beyan olur.

[Mesnevî-i Nûriye / Zeylû'l-Habbe'den]

Î'lem eyyühe'l-azîz! Cenâb-ı Hak seni ademden (yokluktan) vücuda (varlığa) ve vücudun pek çok eşkâl ve vaziyetlerinden en yükseği “müslim” sıfatıyla insan sûretine getirmiştir. Mebde-i hareketinle son aldığı sûret arasında müteaddit (çok sayıda, değişik) vaziyetlerin, menzillerin ve etvâr ve ahvâlin her birisi sana âit nimetler defterine kaydedilmiştir. Bu itibarla, senin geçirmiş olduğun zaman şeridine elmas gibi nimetler dizilmiş, tam bir gerdanlık veya nimetlerin envâına bir fihriste şeklini veriyor. Binâenaleyh, geçirmiş olduğun vücudun her menzilinde ve vaziyetinde, etvârında, ahvâlinde, “Nasıl bu nimete vâsıl oldun? Neyle müstahak oldun? Ve şükründe bulundun mu?” diye suale çekileceksin. Çünkü, vukûa gelen (gerçekleşen) hâller suale tâbidir. Amma imkânda kalıp vukûa gelmeyen şeyler suale tâbi değildir. Geçirmiş olduğun ahvâl, vukûâttır. Gelecek ahvâlin ademdir. Vücud mes'ûldür, adem ise mes'ûl değildir. Öyleyse, mâzide şükrünü edâ etmediğin nimetlerin şükrünü kaza etmek lâzımdır.

* * *

İnsan, ilk başta hiçbir şeye sahip değil, hatta bir zamanlar adı da anılır bir şey değildi. Yani yoklukta, bir yoktu. Eğer Cenâb-ı Hak, insanın var olmasını dilemeseydi, insan, yoklukta yok olarak kalırdı. Cenâb-ı Hak, hiçbir şeyi yaratmak mecburiyetinde değildir. Mesela, isteseydi yaratırdı ama “esîr” maddesi hâlinde bırakabilirdi. Veya bir element atomu yahut bir maden veya bitki mertebesinde bırakabilirdi. Böyle bırakmayıp hatta hayvan konumunda da koymayıp ahsen-i takvim bir insan ve üstelik bir mümin makamına çıkarmışsa, bütün bu mertebe ve derecelerde insan çok kıymetli nimetlere mazhar olmuş demektir. Bunların her birisi birer inci birer elmas gibi insanın üzerine dizilmiştir. Hatta Üstad Hazretleri,

eski eserlerinden **Lemaât Risalesi**'nde insanın bizzat bir “kılâde” yani varlığın boynuna asılmış bir gerdanlık olduğunu söylüyor. Meâlen diyor ki: Atomdan kâinata bir prizma düşünürsek, orta yerinde bir gerdanlık gibi insan duruyor. Ve göklerin, yerin ve dağların çekindiği emanet vazifesinin verilmesini bekliyor. ‘Hayru’l-umûri evsatühâ’ yani işlerin en hayırlısı ortası olduğu gibi, insan da zerreden kürelere bütün kâinatın orta yerinde olmakla en hayırlı, en üstün, en güzel, en mükemmel kıvamda ahsen-i takvim olarak yaratılmış bir sanat-ı ilâhîdir, nakş-ı âzamdır...[159](#)

İşte böyle yüceliklere mazhar olan insan her bir nimetten de hesaba çekilecektir. Onun için hesaba çekilmeden önce kendimizi hesaba çekerek bu nimetlerin şükrünü ve hamdini edâ etmeye çalışmamız gerekir.

[159](#) Bkz.: Âsâr-ı Bediyye (Osmanlıca baskı, derleyen: A. Badıllı), s. 1001, İttihad Yayıncılık, İstanbul, 1999.

[Otuzuncu Lem'a'dan]

Evet, bu hayatın gayesi ve neticesi hayat-ı ebediye olduğu gibi bir meyvesi de, hayatı veren Zât-ı Hayy ve Muhyî'ye karşı şükür ve ibadet ve hamd ve muhabbettir ki; bu şükür ve muhabbet ve hamd ve ibadet ise; hayatın meyvesi olduğu gibi, kâinatın gayesidir. Ve bundan anla ki; bu hayatın gayesini “rahatça yaşamak ve gafletli lezzetlenmek ve heveskârâne nimetlenmektir” diyenler, gayet çirkin bir cehaletle; münkirâne, belki de kâfirâne, bu pek çok kıymettar olan hayat nimetini ve şuur hediyesini ve akıl ihsanını istihfaf (küçümseyip) ve tahkir edip, dehşetli bir küfrân-ı nimet ederler.

* * *

Hız. Ali Efendimiz'e göre ism-i âzam olan “Ferd, Hayy, Kayyum, Hakem, Adl, Kuddûs” altı esmâ-i ilâhiye Otuzuncu Lem'a'da izah edilmiştir. Bunlardan “Hayy” isminin izahında, hayatın yirmi sekiz-yirmi dokuz özelliği içinde hayatın gayesinin ve neticesinin de ebedî hayat olduğu.. ve bir meyvesinin de hayatı veren Hayy ve Muhyî olan Zât'a karşı şükür, hamd ve ibadet olduğu ifade edilmiştir. Bu hakikat açısından bakınca, hayatın gayesini, “rahatça yaşamak, gafletle lezzetlenmek ve kötü arzuların peşinde nimetlere gömülmektir” şeklinde bir anlayışın ne büyük nankörlük olduğu fark edilir.

Hârîka hassas saatleri, son derece gelişmiş teknolojik cihazları üretmek için büyük emeklerle ve masraflarla meydana getirilmiş makinayı, bütün ikazlara rağmen birisi, taş kırma makinası gibi kullanıp körelterek işe yaramaz hâle getirirse elbette neticede verilecek cezaya da müstahak olur. İnsan gibi, her organı, her cihazı harika bir mâkinayı, yüce âlemlerle irtibata geçecek, ebedî âlemin meyvelerini, şükürleri üretecek bir ilâhî sanatı hoyratça yaşamakta ve işrette, eğlence ve gaflette

küflendirip tüketmek, paslandırıp çürütmek herhâlde akıllıca bir iş
olmasa gerektir...

KAYNAKLAR

- el-Aclûnî**, İsmâîl b. Muhammed (v. 1162); *Keşfü'l-hafâ ve müzîlû'l-ilbâs*, 1-2 cilt, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1988.
- Ahmed İbn-i Hanbel**, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî (164-241 h.); *el-Müsned*, 1-8 cilt, Müessesetü Kurtuba, Mısır, tsz.
- el-Âlûsî**, Ebu's-Senâ Şehabeddin Mahmud İbn Abdillâh (v. 1270/1854); *Rûhu'l-meânî fî tefsîri'l-Kur'ânî'l-azîm ve's-seb'u'l-mesânî*, 1-30 cilt, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.
- Bediüzzaman Said Nursî**; Bediüzzaman Said Nursî'nin İlk Dönem Eserleri, Söz Basın Yayın, İstanbul, 2007.
- ___; *Risale-i Nur Külliyyatı*, 1-14 cilt, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010.
- el-Beyhakî**, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin (384-458 h.); *es-Sünenü'l-kübrâ*, 1-10 cilt, Mektebetü dâri'l-bâz, Mekke, 1414/1994.
- ___; *Şuabü'l-îmân, [Tahkîk: Muhammed es-Saîd Besyûnî ez-Zağlûl]*, 1-9 cilt, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1410/1990.
- ___; *ez-Zühed*, Müessesetü'l-kütübi's-sekâfiyye, Beyrut, 1996.
- el-Buhârî**, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl (v. 256 h.); *Sahîhu'l-Buhârî*, 1-8 cilt, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, 1979.
- ed-Dârimî**, Abdullah b. Abdirrahmân (181-255 h.); *es-Sünen*, 1-2 cilt, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1407/1987.
- ed-Deylemî**, Ebû Şucâ' Şîreveyh b. Şhredâr (445-509 h.); *el-Müsnedü'l-firdevs bi me'sûri'l-hitâb, [Tahkîk: Muhammed es-Saîd Besyûnî ez-Zağlûl]*, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1986.
- Ebû Dâvûd**, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (202-275 h.); *es-Sünen, [Tahkîk: Muhammed Muhsin Abdülhamîd]*, 1-4 cilt, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, tsz.
- el-Hindî**, Alâuddîn Ali el-Müttakî b. Hüsameddin (v. 975 h.); *Kenzü'l-ummâl fî süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1409/1989.
- Ebû Nuaym**, Ahmed b. Abdillâh el-İsbehânî (v. 430 h.); *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ*, 1-10 cilt, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1405 h.
- Ebu's-Şeyh**, Abdullah İbn Muhammed İbn Cafer İbn Hayyan el-Esbahânî (274-369 h.); *el-Azame, [Tahkîk: Rızaullah İbn Muhammed İdris el-Mübarekfûrî]*, 1-5 cilt, Dâru'l-âsime, Riyad, 1408 h.

- Ebû Ya'lâ**, Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ (210/307 h.); *el-Müsned*, 1-13 cilt, Dâru'l-Me'mûn li't-türâs, Dimaşk, 1404/1984.
- Eşrefoğlu Rûmî** (v. 874/1469); *Müzekki'n-nüfûs*, İnsan yayınları, İstanbul, 1996.
- el-Gazâlî**, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed (450-505 h.); *İhyâu ulûmi'd-dîn*, 1-4 cilt, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, tsz.
- el-Geylânî**, Muhyiddin Abdülkadir b. Mûsâ b. Abdullah (v. 561/1166); *Gunyetü't-tâlibîn*, İstanbul, 1994.
- el-Hâkim**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Neysâbûrî (321-405 h.); *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, 1-5 cilt, Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, Beyrut, 1411/1990.
- İbn-i Abdilberr**, Yusuf b. Abdullah b. Muhammed (v. 463 h.); *el-İstîâb*, 1-5 cilt, Dâru'l-cîl, Beyrut, 1412 h.
- İbn-i Ebî Şeybe**, Abdullah b. Muhammed (v. 235 h.); *el-Musannef fî'l-ehâdis ve'l-âsâr*, [Tahkîk: Kemâl Yusuf el-Hût], 1-7 cilt, Mektebetü'r-rüşd, Riyad, 1409 h.
- İbn-i Ebi'l-İzz**, Ali b. Ali b. Muhammed ed-Dimaşkî (v. 792/1390); *Şerhu'l-Akîdeti't-Tahâviyye*, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1391.
- İbn-i Hacer**, Ahmed b. Ali el-Askalânî (773-852 h.); *el-İsâbe*, 1-8 cilt, Dâru'l-cîl, Beyrut, 1412 h.
- İbn-i Kesîr**, Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Ömer İbn Kesîr ed-Dimaşkî (v. 774 h.); *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, 1-4 cilt, Dâru'l-fîkr, Beyrut, 1401 h.
- İbn-i Kays**, Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd b. Süfyân (208-281 h.); *Kura'd-dayf*, 1-5 cilt, Advâü's-selef, Riyad, 1997.
- İbn Kayyim el-Cevziyye**, Ebû Abdillâh Muhammed İbn Ebî Bekr Eyyûb ez-Züraî (691-751 h.); *et-Tıbbü'n-Nebevî*, Kahire, 1402/1982.
- İbn-i Mâce**, Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (207-275 h.); *es-Sünen*, 1-2 cilt, Dâru'l-fîkr, Beyrut, tsz. (Ve Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1395/1975 baskısı).
- İbnü'l-Esîr**, Ebu'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim (v. 630/1233); *en-Nihâye fî ğarîbi'l-hadîs*, 1-5 cilt, el-Mektebetü'l-ilmiyye, Beyrut, 1399/1979.
- İbnü'l-Hümâm**, Muhammed b. Abdülvahid es-Sivâsî (v. 861 h.); *Şerhu Fethu'l-kadîr*, 1-7 cilt, Dâru'l-Fîkr, Beyrut, tsz.

- İlhan Ayverdi;** *Kubbealtı Lügatı (Misalli Büyük Türkçe Sözlük)*, 1-3 cilt, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2006.
- İshâk b. Râhûye,** İbn-i İbrâhim b. Mahled (161-238 h.); *el-Müsned*, 1-5 cilt, Mektebetü'l-ıman, Medine, 1995.
- el-Kâsânî,** Alâüddîn (v. 587 h.); *Bedâiu's-sanâi'*, 1-7 cilt, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1982.
- el-Kazvînî,** Celâlüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'diddîn b. Ömer (v. 739/ 1338); *el-İzâh fî ulûmi'l-belâğa*, Dâru ihyâi'l-ulûm, Beyrut, 1998.
- el-Kurtubî,** Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekr b. Ferah (v.670); *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, 1-20 cilt, Dâru's-ş-şâ'b, Kahire, 1372 h.
- Mâlik b. Enes,** Ebû Abdullâh el-Esbahî (93-179 h.); *el-Muvatta'*, 1-2 cilt, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1985.
- el-Meydânî,** Ebu'l-Fadl Ahmed b. Muhammed (v. 518 h.); *Mecmeu'l-emsâl*, 1-2 cilt, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, tsz.
- el-Münâvî,** Muhammed Abdurraûf b. Ali (v. 1031/1622); *Feyzu'l-kadîr şerhu Câmi's-sağîr*, 1-6 cilt, el-Mektebetü't-ticâriyyeti'l-kübrâ, Mısır, 1356 h.
- Müslim,** Ebu'l-Hüseyn el-Haccâc en-Neysâbü'rî (206-261 h.); *Sahîhu Müslim*, 1-5 cilt, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.
- en-Nebhânî,** Yusuf b. İsmail b. Yusuf (v. 1350/1932); *Câmiu kerâmâti'levliya*, [Tahkik: İbrahim Atve Avad], 1-2 cilt, Dâru'l-fıkr, Beyrut, 1409/1989.
- Necmeddin Şahiner;** *Son Şahitler*, 1-6 cilt, Nesil Yayınları, İstanbul, 2006-2008.
- en-Nesâî,** Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb (215-303 h.); *es-Sünen*, [Tahkik: Abdülfettah Ebû Gudde], 1-8 cilt, Mektebetü'l-matbûâtî'l-İslâmiyye, Halep, 1406/1986.
- Ömer Özcan;** *Ağabeyler Anlatıyor*, 1-4 cilt, Nesil Yayınları, İstanbul, 2008-2010.
- eş-Şeybânî,** Muhammed İbnü'l-Hasan (v. 189 h.); *el-Mebsût*, [Tahkik: Ebu'l-Vefâ el-Efgânî], 1-5 cilt, İdâretü'l-Kur'ân ve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, Karaçi, tsz.
- et-Taberânî,** Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed (v. 360 h.); *el-Mu'cemül-evsat*, [Tahkik: Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefî], 1-10 cilt, Dâru'l-

Harameyn, Kahire, 1415 h.

___; *el-Mu'cemü-kebîr*, [Tahkîk: Hamdi b. Abdilmecîd es-Selefî], 1-20 cilt, Mektebetü'l-ulûm ve'l-hikem, Musul, 1404 h.

et-Taberî, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Hâlid (224-310 h.); *el-Câmiu'l-beyân*, 1-30 cilt, Dâru'l-fîkr, Beyrut, 1405 h.

et-Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd (v. 204 h.); *el-Müsned*, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, tsz.

et-Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ (209-279 h.); *el-Câmiu's-Sahîh*, 1-5 cilt, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.

ez-Zebîdî, Ebu'l-Feyz Murtazâ Muhammed b. Muhammed b. Muhammed (v. 1205/1790); *Tâcü'l-arûs min cevhereti'l-kâmûs*, 1-20 cilt, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1394/1974.